

HÜSEYN CAVİD

ƏSƏRLƏRİ

BEŞ CİLDDƏ

IV CİLD

“LİDER NƏŞRİYYAT”
BAKİ-2005

*Bu kitab “Hüseyn Cavid. Əsərləri. Dörd cildə. III cild”
(Bakı, Yazıçı, 1984) nəşri əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır*

Tərtib edəni:

Turan Cavid

Redaktoru:

Teymur Kərimli

894.3611 - dc 21

AZE

Hüseyn Cavid. Əsərləri. Beş cildə. IV cild. Bakı, “Lider nəşriyyat”, 2005, 256 səh.

Hüseyn Cavid sənətimiz tarixinə əlvan, romantik səhifələr yazmış şair və dramaturqdur. Azərbaycan ədəbiyyatında ilk mənzum pyeslərin yaradıcısı olan monumental-romantik sənətkarın əsərləri 1920-30-cu illərdə səhnəmizin inkişafında əvəzsiz rol oynamış, neçə-neçə faciə, dram aktyorumuz məhz bu əsərlərlə yetişmişdir. Öz fəlsəfi, poetik və estetik konspeşiyalarıyla “Cavid teatri” hətta Cavidin əsərləri səhnədə oynanmadığı dövrlərdə belə öz təsir gücünü zərrəcə itirmədən yaşamışdır.

Mütəfəkkir sənətkarın “Əsərləri”nin bu cildinə “Knyaz” (1928-1929) və “Səyavüş” (1933) mənzum faciələri daxil edilmişdir.

İnqilabi mözuda yazılmış “Knyaz” dramının ideyası Gürcüstanda sovet quruluşunun bərqərar olduğu dövrdən və həmin ərəfədə baş verən hadisələrdən alınmışdır.

“Səyavüş” mənzum faciəsi isə fars-tacik şairi Əbülqasim Firdovsinin 1000 illik yubileyinə Hüseyn Cavidin hədiyyəsi idi. Faciədə qədim “Şahnamə” motivlərinə, çox geniş yayılmış və dəfələrlə işlənmiş “Səyavüş” dastanına tamamilə yeni, müasir mövqelərdən yanaşan Cavid tarixi keçmişdə də daha çox milli istiqlalla bağlı motivlər axtarır.

ISBN 9952-417-20-7

© “LİDER NƏŞRİYYAT”, 2005

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

İLHAM ƏLİYEVİN

“Azərbaycan dilində latın qrafikası

ilə kütləvi nəşrlərin həyata

keçirilməsi haqqında”

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı

ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına

hədiyyə edilir

*Dram
assólvi*

K N Y A Z

Facia – 5 pərdədə

Ə Ş X A S

K n y a z – yucaboylu, qarasaxlı, məğrur baqışlı, möhtəşəm bir gürcü tipi, 40 yaşında.

J a s m e n – Knyazın ikinci hərəmi, 22 yaşında.

L e n a – Knyazın qızı, əvvəlki hərəmindən, 19 yaşında.

S o l o m o n – Knyazın dayısı, 60 yaşında.

A n t o n – Bağçavanın oğlu, texnik, 27 yaşında.

M a r q o – Antonun anası, ağsaçlı, milli qıyafətdə, Knyazın xidmətçisi, 50 yaşında.

Ş a k r o – Knyazın yaqın adamlarından, müxalifətçi sosialist, kösə, 35 yaşında.

İ x t i y a r a l m a n – 70 yaşında, bir qolu yoq.

A l m a n q a d ı n ı – 45 yaşında.

S a r ı ş ı n a l m a n q ı z ı – Onun qızı, 19 yaşında.

B i r i n c i i ş ç i

İ k i n c i i ş ç i

K ö y l ü

K i n t o

X ə f i y y ə

M i s a f i r

İşçilər, milislər, xidmətçilər, musiqiçilər, misafirlər, müştərilər və başqaları.

BİRİNCİ PƏRDƏ

Tiflisdə ətrafı yeşillik, çiçəklərlə süslü geniş bir qəməriyyə. Yıldızlı bahar gecəsi... Üstü içki və məzələrlə dolu bir masa, üzərində elektrik lampası... K n y a z ağ əlbisə geyinmiş, milli qıyafətdə, ağ qalpağını sandaliyə üzərinə biraqmış alafranqa geyimli Solomonla qarşı-qarşıya oturub içərlər. Hər dəfə də uzun saplı qədəhləri bir-birinə vurub cıncırdamasından zevq alırlar. Şıq geyimli xidmətçi qız şərab və məzə gətirir. Milli qıyafətli Ş a k r o ilə M a r q o da bə'zən yardım edər. Bağçanın uzaq guşəsində kamanda həzin və lirik nəğmə çalınır, Knyaz xidmətçi qızın doldurduğu qədəhi qaldırır, nəş'əli bir tövrilə Solomona.

K n y a z

İştə gülgün qədəh, ey xanəxərab!
Bulunur şey deyil əsla bu şərab.
Şimdi fürsət var ikən iç!.. Bir gün
Görəcəksin bu sönük ömrü sərab.

S o l o m o n

İçəlim, bəlkə təsəlli buluruz,
Bəlkə qəmdən, acıdan qurtuluruz.
Bir günün zevqinə dəyməz dünya.
İçəlim, sonra peşiman oluruq.

İçərlər, təkrar qədəhlər dolur.

K n y a z

Həp düşündükcə boğar ruhu soğuc,
Qaba, ıssız və dərin bir boşluq.
O dərin boşluğu bir dolduracaq
Varsa... yalnız əbədi sərxoşluq...

S o l o m o n

İştə xilqət dolu bin dürlü təzad.
Hər sevincin sonu müdhiş fəryad...
Badə ver, badə, şu divanə könül
Coşaraq qayğıdan olsun azad.

M a r q o

(gəlir, Knyaza)

Beş nəfər var, sizi bəklər qapıda.

K n y a z

Nə için?

M a r q o

İşləri varmış.

K n y a z

Əcəba?!

(*Şakroya*)

Şakro! Çıq, gör nə diyorlar.

Ş a k r o

Bu saət.

J a s m e n ağaclar arasından çıxar. Onları qumral saçlı başı ilə salamlar.

J a s m e n

Nə qadar nəş'əli rindanə həyat.

Knyaz və Solomon qədəhlərini qaldırırlar.

K n y a z

Yaşa, afət çiçəyim!

J a s m e n

Nuş olsun!

(*Gedər.*)

S o l o m o n

Bu nə səfvət, nə məlahət, nə füsün!

Taleyin varmış, əzizim, Jasmən

Daha dilbərdir ölən zəvcəndən.

K n y a z

Tale əfsanə, cəsərət lazım,

Bir az altunla məharət lazım...

S o l o m o n

Orta az erməni xalqında... ya pək

Soyuq, ölgün oluyorlar gerçək,

Yaxud ən işvəli, cazib, tənnaz,

Başqa, pək başqadır onlardakı naz.

K n y a z

Çoq adam var ki, çiçək toplar ikən,
Qanatır səmli dikən əllərini.
Çalılıqlarda gəzirkən birdən
Cəzb edib durdu bu tər qönçə bəni.
Əvət, üç yıld ki, ölmüş zəvcəm,
Qızım olmuş bana yalnız həmdəm.
Anıyorkən o sənən annəsini,
Bənzərdirdim neyə titrək səsini.
Bir mayıs də'vət edildim Batuma,
Keyfə daldım səhər-aqşam... amma
Yenə gönlümdə yetimlik vardı,
Bəni Jasmen acıdan qurtardı.
Kəndi mülkümdə dolaşmaqda ikən,
Sərxoş oldum duyulan bir səsdən.
O gözəl səs bəni məftun etdi,
Yeni bir eşq ilə məcnun etdi.
Gərçi qız erməni... adət gürcü,
Söyləyiş gürcü, təbiət gürcü.
O zamandan ki, sevişdik, bilsən
Yenidən bir daha gənc oldum bən.
Bə'zi avropalı bilgic qafalar
Bəlli, gəncləşmək için çarə arar.
Pək qolay çarəsi, yalnız, yalnız
Olsa həmdəm sana şən bir yıldız.

S o l o m o n

Bana baq, altmışa varmaqda yaşım,
Sana bən həm dayı, həm arqadaşım!
Gördüyüm təcrübələr pək qarışıq,
Hər qaranlıqda gülümsər bir işıq.
Hər qadın cəlvəsi bir tatlı xəyal,
Başqa, pək başqadır onlardakı hal.
Şən, gözəl bir qadının xoş baqışı,
Bir mayıs göstərir ən sisli qışı.
Qadın istərsə dikənlər gül açar,
Qızacaq olsa; ölüm, fitnə saçar.

K n y a z

Jasmenin fitnəsi yoq, hiyləsi yoq,
Bil'əkis, işvəsi çoq, nəş'əsi çoq.
İncə bir köylü müəllim qızıdır,
Qafqazın cilvəli bir yıldızıdır.

S o l o m o n

Şu sürəksizcə ömürdən ancaq
Sana tək nəş'əli dəmlər qalacaq.
Xoş keçin, zevqinə baq hər yerdə,
Dünkü çarlar və krallar nərdə?

K n y a z

Solomon! Nəş'ə kədərdən daha az...

S o l o m o n

Yenə ən nəş'əli sənsin, Knyaz.

Knyaz dolu qədəhi əlinə alaraq qafasını oynatır.

K n y a z

Hər gələn bir yeni tüğyan ediyor,
Gündə bir səltənət əldən gediyor.
Bəqliyorkən şu qədəhlər küskün
Bizə, yoq şübhə ki, divanə diyor.

S o l o m o n

Hər baharın sonu matəmli xəzan,
Hər visalın sonu ıssız hicran.
Bir həqiqət deyə tapdıqlarımız
Yarın, əfsus, olacaq süslü yalan.

İçərlər. J a s m e n daha şux qıyafətdə gələr, əlindəki qızılgül dәмətini masa üzərinə
bıraqaraq incə qəhqəhələrə.

J a s m e n

Mey sonulduqca doqar zevq, nişat,
Ölülər içsə bulur tazə həyat.

(Qədəhləri kəndisi doldurur.)

K n y a z

İçəlim, badə verir ruha qida,
Varsın, olsun, məzəmiş işvə, əda!
Çınlıyırkən şu qədəhlər, sanırım
Əks edər könlümə çılğın sevda.

S o l o m o n

Badə xoşdur, ola saqi yalnız
Nəş'ələr yavrusu şaqraq bir qız.
İçəlim, baq, şu üfüqlər nə gözəl,
Bizi həsrətlə süzər ay, yıldız.

Jasmenin şərəfinə içərlər.

Sağ olun, həp var olun!

J a s m e n

Nuş olsun!

K n y a z

(Jasmeni süzərək)

Yaşasın hüsn, füsün!

J a s m e n

Nuş olsun!

Bu zaman bağça tərəfdən kaman səsi ilə həmahəng olaraq qarşığı nəğmə söylənilir.

İ n c ə s ə s

Vəhşi bir gül olsam, ətrafım dikən,
Həsərlə süzərdi hər görən bəni.

Q a l ı n s ə s

Bən bir yolçu olub yoldan keçərkən,
Qoparıb köksümə taqardım səni.

İ n c ə s ə s

Bən ağ bir güvərçin olsaydım, əngin,
İrişilməz üfüqlərdə yaşardım.

Q a l ı n s ə s

Bən bir şahin olub səni seyd için
Ən keçilməz fəzaları aşardım.

K n y a z

İncə səs, iştə qızım Lena.

J a s m e n

Əvət.

S o l o m o n

Şimdidən bəlli, xoş elhan afət.

K n y a z

Şu qalın səsli də Anton.

S o l o m o n

Əcəba?

İxtiyar bağçavanın oğlumu?

K n y a z

Ya...

Pək çocuqkən biz ədəb verdik ona,

Oqudub xeyli əmək verdik ona.

Adam olmuş, dəyişib baş-qulağı,

Şimdi bir adlı mühəndis yamağı.

Qafasını oynatıb gülər. L e n a ilə A n t o n gələr. Anton qəhvə rəngli üst kömləyi geyinmiş, əlində kaman bulunur. Lena məktəbli qiyafətindədir.

S o l o m o n

Afərin! İştə böyük iste'dad.

J a s m e n

Nə zərif, incə təzad...

K n y a z

Lena pək başqa... əzizim Solomon.

S o l o m o n

Hələ Anton!.. Anton!..

J a s m e n

Saray artisti demək pək uyğun.

L e n a

Çoq təşəkkür...

A n t o n

(istehzalı təbəssümlə)

Var olun!
Biz saraylarda deyil, hər ikimiz
Xalqa xidmət diləriz.

S o l o m o n

(boş bir qədəhi doldurub sərxoş hərəkətlə Antona)

Pək gözəl, haydı, gəl iç sən də bir az.

A n t o n

Etmədim bən buna adət, Knyaz
Biliyor halımı...

S o l o m o n

Zevqin yoqmuş.

A n t o n

Neyləyim... bəncə ayıqlıq daha xoş,
Mümkün olsaydı da yurdumdakı meyxanələri
Hər kütübxanə yapardım.

S o l o m o n

(istehzalı qəhqəhələrlə)

Çocuq əfsanələri!..

K n y a z

Onu söylətmə ki, yoq çərçivəsi,
Söz güləşdirməyə çoqdur həvəsi.

A n t o n

Bəncə hər çərçivə dar bir zəncir.

K n y a z

(dumanlı qafasını oynataraq əli ilə rədd edər kibi)

Yetişir, sus daha, artıq yetişir.

A n t o n

(ətrafə)

Derlər insan yaranıb maymundan,
Yenidən maymuna dönmək nə yaman.

(Marqo Antona çay gətirir.)

K n y a z

(içəri girən Şakroya)

O gələn kim, nə diyor?

Ş a k r o

Saçma bir iş...
Bir nəfər köylü qəzadən gəlmiş.
Dolu vurmuş da üzüm bağlarını,
Pək qaranlıq görüyormuş yarını.

K n y a z

O bizim bağmı?

Ş a k r o

Əvət, vergi ağır...
Söylüyor, endirəlim tam yarıya.

K n y a z

Gəlir olsaydı da milyon, əcəba
Bir quruş fəzlə verirmiydi?

Ş a k r o

Xayır!

K n y a z

(qızğın)

Həp gəbərsinlər acından, bizə nə,
Onların verdiyi girsin gözüne.

S o l o m o n

Mərhəmət etməli, Knyaz!

A n t o n

Əfsus...

Gücsüzün haqqı əzilmək.

K n y a z

Sən sus!

Ş a k r o

Daha bir başqa şikayətçi də var.

K n y a z

Kim o?

Ş a k r o

Dörd işçi.

K n y a z

Nə istər onlar?

Ş a k r o

Söylüyörlər ki, sizin zirzəmilər
Yaş və ıslaq, bizi həp məhv eylər.
Bəlli, var boş odalar, həm deyil az,
Bizə üst qatda yer etsin Knyaz.

K n y a z

(istəhzalı qəhqəhələrlə)

Başlamışlar, demək, onlar da naza,
Bir bu qalmış minələr boynumuza.

(Qızğın.)

Tilkiilər, ah, şımarıq abdallar!..

S o l o m o n

Knyaz! Əlbəttə bir az haqları var.

Ş a k r o

Bir də çoqmuş kira, endirməliyiz.

K n y a z

Bu nə həzyan, çabucaq dəf' ediniz!

S o l o m o n

Yenə ifrat ediyorsun, Knyaz!
Bahalıqdır, qatı sözlər yaramaz.

Ş a k r o

Şübhəsiz, hiylə, müdara daha xoş.

K n y a z

(*Şakroya*)

Sən də onlar kibi sapğın başıboş.
Get, xəbər ver, yarın erkən həpsi
Tərk edib evləri dəf' olsa eyi.

Şakro çıxar.

A n t o n

(*Knyaza*)

Ah, sönüb məhv olacaqdır onlar,
Mərhəmət yoqsa da bir qanun var.

K n y a z

(*bir cığara yaqaraq*)

Yetişir, bana dərs verməyiniz,
Biz o qanunları ə'la biliriz.

Bu sırada dışarıda gurultu qopar, dörd işçi və bir köylü ortaya fırlar

B i r i n c i i ş ç i

(*əlində çəkiç, sağlam, başı açıq, göy kömləkdə olan bir işçi Şakronun
yaqasından tutub bir tərəfə fırlatar*)

Bıraql!..

İ ş ç i l ər

Alçaql!..

K n y a z

Bu nə?

B i r i n c i i ş ç i

(*Şakroya*)

Haydut, yaramaz!
Sosialist cildinə girmiş canbaz!
Nikolay taxta çıxıb gəlsə yarın,
Ona candarma olurdun...

İ ş ç i l ər

(*hücum edər kibi*)

Azğın!

L e n a

(*Jasmenə qısılaraq*)

Gedəlim, qorquyorum, ah, Jasmen.

J a s m e n

Gedəlim...

(*Gedərlər.*)

K n y a z

Söyləyiniz, haydı, bu nə?

İ k i n c i i ş ç i

(*alaca saçlı, ortayaşlı, arıq...*)

Biz qarışdıq ölümlər aləminə...

B i r i n c i i ş ç i

Xayıf, əsla, deyilik biz ölümlər,
Bizi kim sıqsa, məzarlıqda gülər.

İ k i n c i i ş ç i

İştə bən! Altı qız-oğlan babası,
Bəni məhv etdi tütün fabrikası.
Zevq alıb içdiyiniz tatlı siqar,

(Əlini ağ cigərinə vuraraq.)

Bu cigərdən süzülən qanla qoqar.

(Kömləyini aralayıb əli ilə müqəvvayı andıran köksünə döyərək.)

Baq, zəhərdən qurumuş iskeletim,
Bən ölərsəm sönəcək altı yetim.

(Cibindən bir məndil çıxarıb göz yaşlarını silər.)

B i r i n c i i ş ç i

(sinirli)

Yetiştir! Sızlama, abdal, başıboş,
Ağlamaqdansa gəbərmək daha xoş.
Qüvvətin yoqsa əzil, sus, qəhr ol!

(Kinli bir qəhrlə yumruğunu göstərərək.)

Yaşamaqçın budur ən kəskin yol!

(Daha coşqun.)

Qardaşım nerdə? O cansız cəsədi
Bən də topraqlara gömdüm əbədi.
Bitərək söndü günəşsizlikdən;

(Knyazı sərt baqışlarla süzərək)

Bu fəlakətlərə bəis həp sən!

K n y a z

Boşboğazlıq yetişir, sus!

B i r i n c i i ş ç i

(çəkilini oynataraq)

Yaramaz!..

Bizi hiç kimsə, xayır, susduramaz.

A n t o n

(knyaza)

Knyaz! Yetişir, həddini bil!

K n y a z

(hiddətlə bağırır)

Anton!

S o l o m o n

(Knyaza)

Sən bir az kəndinə gəl...

K n y a z

Yoq, Solomon!

(Antonü göstərir.)

Onların başçısı yalnız bu səfil!..

(Antona.)

Yapdığın şö'bədələr gizli deyil.

A n t o n

Bizi qorqutma, yetər gürlədiyin,
Dinlə, baq gör nə diyorlar...

K n y a z

(Antonun nifrətlə süzərək)

Miskin!..

A n t o n

(kəskin)

Fəzlədir bəncə bu nifrət, hiddət,
Hər nə istərsə, verin onlar...

K n y a z

(istehzalı)

Əvət.
Əmr edərsən veririk...

A n t o n

Kəndini bil!
Haq verilməz, alınır...

K n y a z

Haydı, çəkil!

Uzaqda ıslıq çalınır. Antonun fikrini cəlb edir.

A n t o n

(iki-üç adım çəkilir)

Burda dursam da bir əldən nə gəlir?

(Knyaza, şiddətlə.)

Eyi bil, er-gec əzənlər əzilir.

Uzaqlaşır. Jasmənlə Lena yenə bir tərəfdə görünüb tamaşa edərlər. Təkrar ıslıq səsi eşidilir.

S o l o m o n

Yenə ıslıq səsi!..

K n y a z

Hər günkü oyun...

İ k i n c i i ş ç i

(Knyaza)

Nə diyorsun bizə?

K n y a z

(mə'nalı bir tərzdə)

Hay-hay, buyurun!
Paranız yoqsa əgər, üst qatda
Yer verilməz sizə əsla, əsla...

İ k i n c i i ş ç i

Para azdır, gözü dar fabrikaçı
Bizə bir haqımı verir?..

K n y a z

(istehzal gülüşlə)

Ya... pək acı...

B i r i n c i i ş ç i

(İlərilər, masaya gumburtu ilə bir yumruq vurur.)

Fərqi yoqdur, sən osan, ah, o da sən!..
İştə çalmaqdasınız bir teldən.

K n y a z

Yenə coşdunmu?

B i r i n c i i ş ç i

Əvət!..

S o l o m o n

Knyaz can!
İstəmƏz bunca gƏrƏksiz hƏyƏcan.

B i r i n c i i ş ç i

(sərt və qızğın)

Bizi aciz və küçük sanma, xayır,
Biz bizik, sən də sən! Aldanma, xayır.

(Əlinin nasırlarını göstƏrir.)

Bunu gördükdə bir insan utanır?
Bu nasırlar sizə Ətmək qazanır.

*(Üstündəki kömləgi iki parça edib bir tərəfə atar, beldən yuqarı
çıplaq qalır. Köksünü və qollarını göstƏrir.)*

İştə köksüm! Bu qolumdur, bu Əlim...

J a s m e n

(*şaşqın*)

O nə?

L e n a

Ah, pək qaba insan.

J a s m e n

Gedəlim.

(*Çəkilirlər.*)

B i r i n c i i ş ç i

Yara, başdan-başa hər yer yaradır,
İştə, bunlar, sizi bunlar yaşadır.
Hərb edib qarışırsız sizlər için!
Çalışıb-çarışırsız sizlər için!..

(*Təkrar gumburtu ilə əlini masaya vuraraq.*)

Ah, fəqət siz bizi təhqir ediniz!..

K n y a z

Yetişir, anladığ artıq, gediniz!..

İ k i n c i i ş ç i

Gedəlim, haq sözü haqsız nə qanır.

İ ş ç i l ə r

Gedəlim.

Haydı, əvət, haqq almır.

(*Gedərlər.*)

B i r i n c i i ş ç i

(Əlindəki çəkici oynataraq çıplaq vücudu ilə çəkilir.)

K n y a z

(şaşıb duran köylüyə)

Şimdi sən söylə!

K ö y l ü

Üzüm bağlarını...

K n y a z

(onun sözünü kəsərək)

Dolu vurmuş... biliriz, sən yarını
Pək qaranlıq görüyormuşsun.

K ö y l ü

Əvət.

K n y a z

Hiç zərər yoq... Var ədalət əlbət.
Hər nə lazımsa gəlir Şakro yapar.
Daha bir başqa sözün varmı?

K ö y l ü

Xayır.

(Bir az düşünür.)

Lütf edin, halımız olduqca ağır...

K n y a z

Pək gözəl, get, səni məmnun edəriz.

K ö y l ü

Var olun!

(Baş endirib gedər.)

K n y a z

(Solomona)

Baq, bu deyil tərbiyəsiz,
Yenə var köylüdə insan sifəti.
İşçilər; ah, o səfillər nə qatı
Adəta yırtıcı, azğın canavar.

S o l o m o n

Şübhəsiz, haqları var, haqları var.

K n y a z

Dayı can, sən də şaşırdınmı?

S o l o m o n

Xayır!
Onların halı ağırdan da ağır.

K n y a z

Bəlli... knyaz qanı yoq səndə...

S o l o m o n

(qafasını oynatır, acı təbəssümlə)

Babam
Köydə bir katib imiş, hiç danmam.

K n y a z

(sözü dəyişdirərək)

Zalım oğlanları şaş qoydu bizi,
Pozdu bir anda bütün nəş'əmizi.

(Bağçaya doğru yürüyərək uzaqlaşırırlar.)

M a r q o

(onlar çəkildikdən sonra gəlib qabları toplamaq istər, ətrafa)

Hey fələk... gör necə günlər gördük,
Azdı hər kəs, nə böyük var, nə kiçik...

Bu sırada A n t o n yan tərəfdən çıxar. Ayaqda olaraq bir loqma ətmək kəsib yeyər, çayını qarışdırıb içərək, kəndi-kəndinə yarımşəslə beynəlmiləl marşı oqur, sağa-sola gedir.

M a r q o

Xalq acından qırılır, sən yalnız...
Marş oqur, əyləniyorsun, arsız.

A n t o n

İnqilab iştə doğar aclıqdan.

M a r q o

Nə için nankör olursun? Bir utan!
Bu soyuq marşı duyarkən Knyaz
Sana qaç kərrə demiş sus, yaramaz.

A n t o n

Saqın, aldırma, nə istərsə desin,
Bən başımdan keçərim məslək için.

M a r q o

Bu da məsləkmi, qudurğanlığa baq,
Bunca Knyaz eyiliklər yaparaq,
Bəsləmişkən səni, sərpməq nə için,
Ya... onun ətməyidir həp yediyin.
Tək deyil sən, bən, o rəhmətli baban
Mərhmət görmüşüz ancaq ondan,
Şimdi nankör olub azmaq nə fəna!?

A n t o n

Bil'əkis, mərhəmət etdik biz ona,
Onu biz bəslədik.

M a r q o

Ah, sus, nə yalan!?

A n t o n

Ana! Sən aldaniyorsun...

M a r q o

(*sinirli*)

Nə zaman?
Nə zaman sən ona verdin ətmək?
Nə zaman sən ona sərpf etdin əmək?

A n t o n

Bu saraylar da, bu sərvət də bizim.

M a r q o

Xastasın, ah, sana doktor lazim.

A n t o n

Neyləyim, pərdəlidir gözləriniz,
Anlamaqdan bəni siz pək aciz...

(İslıq səsi eşidilir.)

M a r q o

Yenə ıslıq səsi, kimdir əcəba?

A n t o n

Arqadaşlar.

(Getmək istər.)

M a r q o

Nerəyə?

A n t o n

Fabrikaya!

(Şakro gəlir.)

M a r q o

Getmə, oğlum! Nə olar, dinlə bəni,
Sağ bıraqmaz bu inad iştə səni.
Bilirim, Şakro da sizdən... Lakin
Aşmıyor həddini əsla...

A n t o n

(Şakronu nifrətlə süzər)

Miskin!

(Anasına.)

Bir müdaraçı hərifdir o, inan,
Yardım olmaz bizə hər alçaqdan.

Ş a k r o

(sinirli)

Nə demək, sən bəni təhqir etdin?!

A n t o n

Məsləkin hiylə, müdara ki, sənin.
Bu nə yaltaqlıq? Ədəbsiz canavar!
Səncə yoqsulları əzməkmi şüar?
Söylüyorlar ki, baban dəllal imiş,
Görünür səndə də vardır o baqış.

Ş a k r o

Boşboğazlıq yetişir, coşma, düşün,
Bizi məhv etdirəcəksin bir gün.
Duysa Knyaz köpürüb çıldıracaq.

A n t o n

Ya... timarxanə deyil burdan uzaq.

M a r q o

Yenə sən çıldırıyorsun, yavrum,
Tutduğun yol uçurum, ah, uçurum.

(Göz yaşını silər.)

Sarmış ətrafını məhbəs və ölüm,
Nasıl olsun buna razı könlüm.

A n t o n

(*sinirli*)

Annə! Göz yaşları versəydi nicat,
Bən də ağlar, üzülürdüm, heyhat...
Yoqsa əzmində mətanət, er-gec
Boğacaqdır səni azğın bir heç,
Gönül istərsə geniş hürriyyət,
Bir düğün zəvqi verir hər dəhşət.
Hər bəla gəlsə köküs gər də bir az;

(*Dörd-beş adım yürüyərək.*)

Bizi məhbəs və ölüm qorqutamaz!

(*Gedər.*)

Pərdə

İKİNCİ PƏRDƏ

Tiflisdə botanika bağçası. Yuxarıda hər dürlü nümunəlik ağaclar. Aşağıda ətrafi əlvan çiçəklərlə süslü bir havuz... Yüksəkliklərə doğru sarı qumlu cığırlar gözləri oqşar. Ötədə-bəridə bülbül şaqrıtları eşidilir. Mayıs... gündüz...

L e n a

(*Marqo ilə bərabər gəlir, ətrafı süzərək*)

Bülbülləri seyr eylə, nasıl şən,
Şaqraraq səsə məftun olurum bən.

(*Havuz kənarına yaqlaşır. Əlindəki kağızda bükülü ətmək parçasını ufaltaraq balıqlara atar*)

Baq, oynayıyor dürlü balıqlar,
Ən nəş'əli munis ufacıqlar.

M a r q o

Heyrət!.. Nə gözəllik, nə şətərət!..
Höplər, sevinirlər, nə səədət!?

L e n a

(təkrar ətmək parçaları ataraq)

Altın kibi parlar sarı çapqın.

M a r q o

Baq, baq, şu qızıllar daha sapqın.

L e n a

Pək xoş o yosundan süzüləndə,
Bir lələ kayar sanki çəməndə.

Bu sırada yandakı görünməz məzarlıqda həzin və xəfif bir ahənglə çoban düdüyü çalınmağa başlar.

(Lena məczub.)

Ya Rəb, nə həzin səs, nə füsunkar?

M a r q o

Baq, burda məzarlıqda çalırırlar.

L e n a

(çevrilib baqar, mütəəssir olur, əlini köksünə qoyaraq həsrətli baqışlarla)

Ah, annəmi xatırladım iştə...

M a r q o

Almışdır onu Tanrı behiştə.

L e n a

Anton bana anlatdı ki, guya
Cənnət yalan, əfsanədir İsa.

M a r q o

Hiç dinləmə, yavrum, onu ah, sus!
Dinsizlərə uymuşdur o mənhus.

(Ətrafa bəqaraq.)

Jasmen hanı?

L e n a

Daim o çıxar da,
Ətrafı dalar seyrə yuqarda.

(Aşağı yola bəqaraq.)

Anton gəliyor, gözləri dalğın...

M a r q o

İnsanmı, bıraq sən də, o çilğın!..

A n t o n

(əlində qəzetə gəlir)

Sən burdamısın, Lena?

L e n a

Əvət, sən...
Ürküb qaçıyorsun yenə bizdən.

A n t o n

(havuz kənarındakı sıraya oturur)

Məşğul idim azcıq.

L e n a

(əli ilə yuqarı çıxmağa də'vətlə)

Gəl, oturma!

A n t o n

Yorğun kibiyim.

M a r q o

(Lenanın qolundan tutaraq, darğın və kinayəli)

Kəndini yorma,

Gəl, daş daşımış, bəlli ki, yorğun...

(Oğluna.)

Ah, sən bəni həp qəhr ediyorsun.

Tək bir gecə yatmaz da yataqda,

Həp başda daşırsın dəli sevdə,

İzlər səni bin dürlü fəlakət...

(Gedərlər.)

A n t o n

(əli ilə rədd edər kibi)

Söylənmə, yetər, haydı, çəkil get!

(Əlindəki qəzetəyi müəliyəyə başlar.)

Ş a k r o

(bir az sonra aşağı tərəfdən çıxar. Antona yaqlaşır)

Sən nerdə idin dün gecə, yavrum,
Susmaq nə için? Həp bana mə'lum!

A n t o n

Dəf ol, yetişir...

Ş a k r o

Dur, bəni dinlə,
Bən arqadaşım iştə səninlə.

A n t o n

Hər xainə yoldaş olamam bən.

Ş a k r o

Xainmi?

(qoltuq cibindən bir dəftərçə çıxarır.)

Bu dəftər nə imiş?

A n t o n

(əlindən alır)

Sən

Həm firqəyə, həm kəndinə xain...

(Dəftərçəni yırtıb parçalar, yüzünə cırparaq.)

Al! Dərs olur əlbət bu səninçin,
Binlərcə sənin eşlərin ancaq
Yoqsulları etməkdə oyuncaq.

Ş a k r o

Bilməm ki, şaşırdınmı, nədir bu?
Zənnimcə yolun pək uçurumlu...
Bir arqadaşın dün gecə qaçmış,
Həp firqənizin sirrini açmış.
Çıq get, acırım halma... Ən son
Bir məsləhətimdir sana, Anton!

A n t o n

(acı qəhqəhəylə)

Binlərcə ac, işsiz əzilirkən,
Yalnız acıyorsun bana həp sən.
Məhbəs kəsilib yoqsula dünya,
Qarunlar edər hökmünü icra.
Layiqmi durub seyr eləyim bən,
Bir gün belə çıqmam bu şəhərdən.
Anton deyil azğın, deyil alçaq,
Acizlərə yardım dilər ancaq.

Ş a k r o

(gülərək)

Şən Tiflisi atmazsın, əvət sən,
Cəzb etmədə hər gün səni Jasmen.

A n t o n

Həp saçma, yalan...

Ş a k r o

(gülərək)

Bəlkə həqiqət,
Kim qılsa sizin gözlərə diqqət,
Aydın görünür girdiyiniz rol.

A n t o n

(qafasını oynataraq, laübalı)

Bən istəmiş olsaydım, əmin ol,
Çoqdan bana həmdəmdi o afət,
Kəndim onu atdım...

Ş a k r o

(sərsəm gülüşlərlə)

Nə məharət!?

(İki-üç adım uzaqlaşaraq, ciddi.)

Bin təhlikə izlər səni hər gün,
İstərsə də Jasmən sana küssün,
Çıq get də, bıraq Tiflisi...

A n t o n

Alçaq!..

Ş a k r o

Yardımcı bənim bir sana ancaq.

(Çəkilib gedər.)

A n t o n

Knyazlara get, yardımını qoş... Bən
Yardım diləməm av köpəyindən.

J a s m ə n yuqarı tərəfdən gəlir.

J a s m ə n

Anton yenə dalğın, yenə tənha.

A n t o n

(hörmət və sevinclə)

Sən nerdə idin?

J a s m e n

İştə yuqarda,
Yüksəklərə çıq, gör də nələr var.
Xoş mənzərələr ruhunu oqsar.
Tiflis ayaq altında gülümsər,
Göz qırpar uzaqdan sana hər yer.
Ətrafı tamaşayə dalırkən,
Dünyayı yaratdım sanırım bən.

A n t o n

Bir yanda coşub-daşsa da varlıq,
Bir yanda sırıتماqda məzarlıq.
Bir yanda gülümsər mədəniyyət,
Bir yanda amansız, acı dəhşət!

J a s m e n

Seyr etdim o hiçlikləri bən də,
Çırpındı könül matəm içində.

A n t o n

Knyazlara həp əmr ediyorkən,
Bilməm niyə bədbin olasın sən?..

J a s m e n

(istehzalı təbəssümlə)

Anton, yenə Jasmenlə alaymı?

A n t o n

Jasmenlə alay, sanki qolaymı?

J a s m e n

Sən köydə nəzakətli bir eşdin,
Aç, söylə, niçin böylə dəyişdin?

A n t o n

Sənsiz yaşayırkən qabalaşdım,
Həm Jasmenə, həm kəndimə şaşdım.

J a s m e n

Yoq, Jasmen o Jasmendir, əmin ol.

A n t o n

Bambaşqa bu gün oynadığın rol.
Bən fabrikalar, paslar içində!

(Jasmenin üstündəki elmasları göstərir.)

Sən incilər, elmaslar içində!
Bən köydə sənin, sən də bənimdin,
Üstün gələrək yoqsula zəngin,

(İstehzalı təbəssümlə)

Altınla sönüb səndəki hər hiss,
Oldun ulu knyazlara munis.
Sərxoşlara uydun, bəni satdın...

J a s m e n

Ya... sən nə için Jasməni atdın?
Ayrılmayaraq fabrikalardan,
Etdin bəni həp məsləkə qurban.

A n t o n

Yoq şübhə, anardım səni hər gün,
Məslək və vəzifəm daha üstün.

J a s m e n

Yoq səndə günah, iştə bu aydın,
Sən Jasmeni əvvəl hiçə saydın.
Baq, şimdi də bəndən qaçıyorsun,
Kinlər və dikənlər saçıyorsun.
Könlümdəki çarpıntımlı bilsən,
Bilsən ki, nələr çəkmədəyim bən...

A n t o n

(istehzalı qəhqəhələrlə)

Könlünmü?! İnanmam buna əsla!

J a s m e n

(onun əlini köksünə qoyaraq)

Baq, çırpınıyor, susmadı hala.

Knyaz qarşından çıxar, bu mənzərədən fəna halda sarsılır. Jasmen onu görünce
kəndini toplar.

K n y a z

Jasmen! Hanı Marqo? Hanı Lena?

J a s m e n

Yoq, bəncə, təlaş etmədə mə'na.
Çamlıqda gəzib əyləniyorlar,
Baq, iştə bərabər eniyorlar.

(Antona.)

Anton! Çağırın onları lütfən.

A n t o n

Baş üstünə!

K n y a z

(Jasmenin ruhunu oqurcasına kinli və qısqanc baqışlarla süzərək)

Jasmen! Bu nə, Jasmen?!
Təbrik edərim eşqini, ah, sən...

(Sözünü bitirəməz.)

J a s m e n

Bilməm ki, niçindir bu kinayən?

K n y a z

Sən Knyazı divanəmi sandın,
Yoq, yoq, görünür bəndən usandın.
Əğyar əli köksündə, nə zillət!
Bir sözlə, niçindir bu xəyanət?
Anton sana munis ki, deyildi,
Birdən-birə doktormu kəsildi?!

J a s m e n

Knyaz! Sanırım, fəzlə bu şübhən.
Sür'ətlə yürürkən, ürəyimdən
Dəhşət dolu bir vəlvələ qopdu.
Sandım qara bir zəlzələ qopdu.

(Knyazın əlini köksünə qoyar.)

Baq, şimdi də çırpınmada...

K n y a z

(şiddətlə əlini rədd edər)

Alçaq!
Hər sapqına oldummu oyuncaq?

Yeltənmə, saqın, hiyləyə, Jasmən!
Hər azğına əyləncəmiyim bən?!

(Barmağı ilə getməsi için yol göstərir.)

J a s m e n

Knyaz! Bəni vur, parçala, öldür!
Böhtan demə, qəhr et, bəni güldür.
Anton soyuq erkək, qaba insan,
Ürküb qaçıyor cümlə qadından.
Hər kəs tanıyorkən onu, söylə,
Təhqirə nə hacət bəni böylə?

K n y a z

Ah, sus! Bu nə yoldur gediyorsun,
Sən hiç, bəni bədnam ediyorsun...
Sapdırdı əminim səni Tiflis,
Ah, dünkü mələk, şimdi bir iblis.

Solomon təlaşla gəlir.

S o l o m o n

Knyaz! Xəbərin yoqmu?

K n y a z

Nə varmış?

S o l o m o n

Düşman yenə coşmuş da qabarmış.
Gürcüstanı bir hiç sanıyormuş,
Çarpışmağa hazırlanıyormuş.

K n y a z

(acı gülüşlə)

Həp nafilə, çarpışma nə lazim?
Er-gec oluruz onlara təslim.
Bə'zən alınır qəl'ə içindən;
Anton kimilər burda dururkən,
Dəhşət bizi məğlub edəcəkdir,
Var-yoq bütün əldən gedəcəkdir.

S o l o m o n

Anton nəçidir?

K n y a z

Ən qaba insan!
Ən sayğısız, ən qorqulu düşman!..

S o l o m o n

Zənnimcə bir az səhv ediyorsun.

J a s m e n

(tələş və həyəcanla)

Ah, sən onu həp məhv ediyorsun.

K n y a z

(çulğın)

Jasmen! Bəni söylətmə, yetər, sus!
Anton, o, yılandan daha mənhus...

Bir xəfiyyə iki silahlı milislə gəlir.

X ə f i y y ə

Anton deyə, Knyaz, biri varmış,
Duyduq ki, sizin evdə yaşarmış...

K n y a z

Pək doğru, nə olmuş?

X ə f i y y ə

Dəmin evdən
Sorduq, dedilər, çıxdı o erkən.

K n y a z

Anlat, nə içindir bu soruşmaq?

X ə f i y y ə

Bir sirr ki, hökumət bilir ancaq.

K n y a z

(yuqarı tərəfi göstərir)

Anton gəliyor, iştə!

Milislər gedir.

Rəzalət!

S o l o m o n

Yapmış, görünür, gizli xəyanət.

K n y a z

(qızğın)

Yoqsul deyərək tərbiyə etdik,
Göstərdi fəqət tərbiyəsizlik.

L e n a

(qoşaraq gəlir)

Ah... Yardım edin siz ona, yardım!

K n y a z

Kimdir o, qızım?

L e n a

Antona yardım!

K n y a z

Yoq qorquya hacət, yaqalansın,
Nankör və ədəbsizdir o çarqın.
Çıqmaz gecələr fabrikalardan,
Tə'lim ediyor hər kəsə isyan.

J a s m e n

(Lena ilə)

Knyaz!..

K n y a z

(sinirli)

Bəni söylətmə, çəkil, get!

Milislər A n t o n u gətirər.

M a r q o

(həyəcanlı halda gəlir, ağlayaraq)

Knyaz! Bu ağarmış saça rəhm et,
Oğlum gediyor, ah, bana yardım.

L e n a

(babasına yalvarır)

Anton ki, bizimdir, ona yardım!

K n y a z

Yavrum, bu hökumət işi, söylə,
Əldən nə gəlir?

M a r q o

(ağlar gözlə Knyazın qarşısında diz çökər)

Mərhəmət eylə!

A n t o n

Yalvarma, bıraq! Məhv olalım biz.

(Knyaza)

Sərxoş olaraq zəvqə dalın siz!

M a r q o

(xaç çəkərək, göyə doğru)

Ya Rəb, bizə imdad!

A n t o n

O eşitməz...

M a r q o

(mütəəssir)

Ah, sus!

A n t o n

O fəlakətdən edər həzz.

M a r q o

Ah, mərhəmət! Ey, sevgili İsa!
Qurtar onu, bin cürmə də olsa...

A n t o n

Olsaydı onun qüdrəti, əfsus,
Çarmıxda bunalmazdı...

K n y a z

Yetər, sus!
Azğındakı həzryanlara bir baq!
Məhv olmağa layiqdir o ancaq.

X ə f i y y ə

Artıq gedəlim.

A n t o n

Haydı.

Gedərlər.

M a r q o

(sinirli fəryad ilə)

Səfillər!..
Dur, getməliyim bən də bərəbər...

(Oğluna yaqlaşır.)

X ə f i y y ə

(onu qolundan itərək)

Dəf ol!

M a r q o

(Knyaza)

Bəni məhv et, onu qurtar!

(E'tinasız görünəcə)

Qatillər, amansız canavarlar!

Yaralı hıçqırıqlar içində bayılıb düşər. Jasmenlə Lena yüzünə su səpərək ayılتماğa çalışırlar.

Ş a k r o

(həyəcan və təlaşla gələr)

Knyaz! Yetişin yardıma!..

S o l o m o n

Nolmuş?

Ş a k r o

Yanqın sarıyor evləri...

S o l o m o n

(ətrafə)

Bayquş!

K n y a z

Kimdən bu cəsərət, bu xəyanət?!

Ş a k r o

Dün qovduğunuz işçilər əlbət.

S o l o m o n

Bir başqası yapmaz bunu...

K n y a z

Lakin,
Bir gün də yaşatmam onu... Miskin!
Yüz buldu da hər baldırı çıplaq!
Kimlər bana meydan oquyor baq!
Kin püskürən azğınlara yalnız,
Dəhşətli ölüm vardır amansız!..

Kinli və sür'ətli adımlarla gedər. Solomon və Şakro da onu izlərlər.

M a r q o

(gözlərini açıb başını qaldırır)

Anton hanı, məhv etdimi cəllad?
Ah, yavrum!... Aman, yavruma imdad!..

(Təkrar bihal olub düşər.)

Pərdə

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

Tiflisdə gürcü zevqinə uyğun xalça və mebellərlə süslü bir salon. Ortada yarıaçılmış ipək pərdəli qapıdan misafir dolu ikinci oda görünür. İçəridə kamançada “şur” çalınar. Şubat gecəsi... Ş a k r o yarımşərxoş olaraq içəridən salona keçər. Digər qapıdan dalğın M a r q o əlində boş təpsi gələr.

Ş a k r o

Marqo! Sən pək kədərlisin bu gecə.

M a r q o

Bana matəm gəlir bu əyləncə.
Könül ağlarsa üz gülərmi, düşün!
Qanlı məhbəsdə Antonum çürüsün,
Siz ziyafət yapıb da şərxoş olun.

Ş a k r o

Neyləyim, həp inad edər oğlun.
Ona çoq yalvarıb-yaqardım bən,
Bəhs edər daim əski məsləkdən.

M a r q o

(kinayəli)

Siz ki, məsləkcə birdiniz?!

Ş a k r o

Nə yalan!
Bunu kim söylüyor?

M a r q o

Rəzil insan!
Səndə bir zərrə yoq şəərəf, əxlaq.

Ş a k r o

Bənim ən doğru məsləkim ancaq
Yaşamaq zevqi... Başqa şey bilməm,
Dəyişir məsləkim zərər görsəm.
Bən sanırdım ki, inqilab er-gec
Saracaq yurdu... Sonra baqdim heç...

(Əli ilə rədd edir.)

M a r q o

Gündə bir rəngə, gündə bir yola gir,
Batsa dünya, düşünmə...

Ş a k r o

Sus, yetişir!..
Çabuq ol, haydı, boş qədəhləri al.
Şimdi Knyaz qızar...

(İçəri girər.)

M a r q o

(onu izləyərək)

Səfil, abdal!..

K n y a z

*(pək sərxoş olaraq Solomonla qol-qola içəridən çıxar. Daşqın və
coşğun qəhqəhələrlə)*

Bunu kim zənn edərdi, hey, gidi, hey!
Dəyişərmis cihanda, baq, hər şey...
İştə gördünmü, qəhrəman ordu
Güldürür sətəvilə şən yurdu.
Bolşevik ordusilə çarpışaraq
Göstərir, bizdədir zəfər ancaq.

(Məğrur və həyəcanlı.)

Yaşasın gürcü xalqı! Bin yaşasın!..

S o l o m o n

Daha dur, gürləyib öyünmə, saqım!

K n y a z

Nə demək?!

S o l o m o n

Kim bilir, yarın nə olur?!

K n y a z

Nə olur?

S o l o m o n

Başqa bir xəbər duyulur.

K n y a z

(istehzalı qəhqəhəylə)

Nə xəbər? Gürcü xalqı iştə cəsur,
Çarpışıb hər hücumu dəf ediyor,
Səndə lakin nədənsə yoq iman.

S o l o m o n

Nə yaparsın ki, sisli bir böhran
Daima bəndə şübhələr doğurur,
Sən fəqət həp fərəhli, həp məğrur.

K n y a z

(şən gülüşlərlə)

Bunca bədbin olub da sızlama, dur,
Kim sinirdən qəvisə, qalib olur!

Yan odaya keçərlər. Bu sırada yarımşərxoş bir halda bir kinto əlində böyük bir gül
dəməti salona soqulur. Onu izləyən Ş a k r o isə mane olmaq istər.

Ş a k r o

Dur da, sərsəm hərif!..

K i n t o

Bıraq!

Ş a k r o

Rədd ol!

K i n t o

Dəli şeytan diyor, bu tükleri yol.

(Şakronu saqalından yaqalamaq istər.)

Ş a k r o

Dəf ol artıq.

K i n t o

(gülərək)

Yoq orda bir qopacaq,
Həpsi üç tük ola ya yoq ancaq.

Ş a k r o

Haydı, çıq, haydı!

K i n t o

Nerdədir Knyaz?
Ona bən gül gətirmişim.

Ş a k r o

(*mane olur*)

Yaramaz!

K i n t o

(*yan baqaraq*)

Kösə gördüm, fəqət sənin kibi yoq.

Ş a k r o

Sus da, azğın hərif!

K i n t o

Sayıqlama çoq.

Ş a k r o

(*gül dəmətini göstərir*)

Bu niçin? Burda yoq düyün, bayram,
Bir gəlin köçmüyor...

K i n t o

(*ətrafa*)

Sarsaq adam!..

(*Şakroya*)

Knyazın halı bəllidir, daim
Ona bən güllər etmişim təqdim.
O da bol-bol hədiyyələr vermiş,
Olma əngəl, saqın, bu pək güc iş.

Bu sırada şaşqın, bənzi uçmuş bir m i s a f i r gələr. Şakroya

M i s a f i r

Zənn edərsəm bizim xanım burada.
Onu lütfən çağır...

Ş a k r o

Nə var, əcəba?

M i s a f i r

Vacib işlər var evdə...

Ş a k r o

Hiç yaramaz,
Hiç bıraqmaz, əmin olun, Knyaz.

K n y a z

(çıqar)

Buyurun, pək gecikdiniz.

Əl verərlər.

M i s a f i r

(təlaşla)

Müdhiş...
Duyduğum pək fəna xəbər.

K n y a z

Nə imiş?

M i s a f i r

Vaz keçin siz bu eyşü işrətdən.

K n y a z

Nə için pək tələş edərsin sən?

M i s a f i r

Nə qadar inqilabçı varsa; bütün
Toplayıb şimdi etdilər sürgün.
Sanki Tiflisdə yoqdu yer, ancaq
Kutais məhbəsində saqlanacaq.

K i n t o

(*arqadan*)

Ya hökumət nə istiyor, daha xoş.

K n y a z

Öylə ya, doğru söylüyor...

M i s a f i r

(*Kintonu süzərək*)

Sərxoş!

K n y a z

Nə zərər var sürülsə azğınlar.

M i s a f i r

Hiç zərər yoq, bıraç asılsınlar,
Daha əngəlli bir xəbər var, əvət.
Bizi sarmış da kinli bir qüdrət.
Söylənənlər həqiqət olsa, yarın
Bolşevik pəncəsindəyik, aydın.
Söylüyorlar uzaqda dəhşət var,
Arabir patlayıb durur toplar.

K n y a z

(qolundan tutaraq)

Gəl canım, kim nə dersə həpsi yalan,
Bunu uydursa, uydurur düşman.

K i n t o

Həp çürük, boş laqırtı... Doğrusu az.

K n y a z

İştə gördünmü, afərin!

K i n t o

Knyaz!
Sizə güllər gətirmişim...

K n y a z

(Şakronu göstərərək)

Ver ona.

(Kinto gül dəmətini Şakroya verər.)

İştə al, keyf için yarar bu sana.

(Para verər.)

K i n t o

(paraları alır)

Knyazın əskik olmasın kərəmi,
Var olun!..

(Knyazın verdiyi paraları Şakroya göstərər.)

İştə, çatla, öl, eyimi?

(*Gedər.*)

K n y a z

(*misafirə*)

Gəl, canım, ordu var, hökumət var,
Keyfə baq, boş quruntudan nə çıxar?
Şakro qurnaz, gedər də doğru-yalan,
Hər nə var, öyrənib gəlir əl'an.

Şakro çıxar. Dışarıda, pək uzaqda iki top atılar. L e n a ilə J a s m e n salona keçər.
Bə'zi m i s a f i r l ər də onları izlər.

B i r i n c i m i s a f i r

Bu nə? Düşmanmı?

İ k i n c i m i s a f i r

Bolşevik topumu?

K n y a z

Sanırım bir manevra olmalı bu...

S o l o m o n

Xayır, əsla, saqın, inanma, xayır...

K n y a z

(*istehzalı təbəssümlə*)

Dur, canım...

S o l o m o n

Yoq, lətifə sanma, xayır.

Knyaz Solomonla bərabər çıxar. Salondakılar da dı­şarı fırlar. İçəridə çalqı ilə bərabər gənclər tərəfindən “Corciaşvili” nəğməsi oqunur. Bir az sonra Jasmən­lə Lena geri dö­nər.

L e n a

(həyəcan və təlaşla)

Bu nə?!

J a s m e n

Corciaşvili.

L e n a

Ah, Jasmən!

Gir də, susdur bu sayğısızları sən.

J a s m e n

Nə için?

L e n a

İnqilabçı nəğməsi bu.

J a s m e n

Sadə bir şeydir, istəm­əz qorqu.

L e n a

Sadə bir şeymi?!

J a s m e n

Get də, sən söylə.

(Geri dö­nən Şakroya.)

Bir xəbər bildinizmi?

Ş a k r o

Yoq, öylə
Bəlli, aydınca bir xəbər yoqmuş.

(Oquyub-çalanlara işarətlə.)

Bu nasıl nəğmə?

J a s m e n

İştə həp sərxoş...

Ş a k r o

Görsə, yoq şübhə, çıldırır Knyaz.

L e n a

Durma, gir söylə, böylə şey yaramaz.

Şakro içəri fırlar. Jasmen və Lena da çıxar.

K n y a z

(Solomonla bərabər gələr. Şaşqın və qızğın)

Nə rəzalət, nədir bu azğınlıq!?
Başqa bir nəğmə yoqmu?

(Girib susdurmaq istər.)

S o l o m o n

(qolundan tutaraq)

Dur azacıq,
Görüyorsun dumanlıdır qafalar...

Bu halda içəridəkilər susar.

İştə baq, susdular.

K n y a z

Fəqət nə çıxar...
Sayğısızlıq bu, həm də bir təhqir,
Kimdir onlar?

S o l o m o n

Bıraq, canım yetişir.

Marqo əlində qırıq qədəhlərlə dolu bir təpsi misafir odasından çıxar.

L e n a

(onu tə'qib və təsəlli edərək)

Marqo can, hiç sıqılma, hər qırılan
Qədəh olsun... Deyil bu öylə ziyan.

K n y a z

(onu görünəcə qızğın)

Gözlərin kormu? Sayğısız bayquş!

M a r q o

(sarsılmış və sinirli)

Kor deyil, bəlkə, bəlkə bir sərxoş...

K n y a z

Sus, ədəbsiz, kinayə söyləmə, sus!
Sən də Antonmu oldun, ah, mənhus!
Sana artıq bu evdə yoq ikram,
Yediyin ətmək işə fəzlə, haram...

M a r q o

(dolu təpsiyi hiddətlə yerə çıxaraq)

Gedərim, girsin etməyin gözüne.

(Acı və yaralı səslə.)

Yavrum, ah, Antonum! Sənin sözüne
E'tina etməyib də etdim inad.
Bana insan göründü hər cəllad.

(Knyaza kəskin və həyəcanlı.)

Ya bu saçlar! Ağartdığım saçlar!
Düşünüb bir utan, qızar, canavar!..

S o l o m o n

Daha kafi!..

L e n a

(ətrafə)

Rəzalət, ah, dəhşət!..

M a r q o

Sizə nifrət! Yığm-yığın nifrət!..

(Çılğınca adımlarla çıxıb gedər.)

Ş a k r o

(Jasmenlə bərabər gurultuya çıxar)

Bu nə səsdir?

J a s m e n

Aman, nə oldu, nə var?

M a r q o

(*içəridən*)

Mərhəmətsiz, şərəfsiz alçaqlar!

Şakro Lena ilə bərabər yerdəki qırıqları təpsiyə toplar. Marqo çıxdığı qapıdan çıxarlar.

S o l o m o n

(*yerində büt kibi dona qalmış Knyaza*)

Umulur şey deyil, bu, əlbəttə,
Baxusus böylə bir ziyafətdə.

J a s m e n

Nə imiş?

K n y a z

(*kinayəli*)

Əkdiyin toxumlardan
Yeşərir tazə-tər çiçəkli fidan.

J a s m e n

Bənim əkdiklərimmi?

K n y a z

Bəlli... yetər!

S o l o m o n

Susalım, duymasın misafirlər.

Knyazla Solomon içəri girər. Musiqi dəyişərək “Tamara” rəqsi ahəngi çalınar. Bir qız, bir oğlan oynayaraq salona keçər. Misafirlər də onları izlər. İki cüt daha rəqsdə iştirak edər. Anton yarımşaqqallı olaraq dış qapıdan gələr. Jasmənlə yaqlaşar.

J a s m e n

(diqqət və heyratlə)

Sənmisin, Anton!?

A n t o n

İştə gəldim, əvət.

J a s m e n

Kim xilas etdi, kim?

A n t o n

(məğrur)

Silah, qüvvət!

J a s m e n

Knyaz olduqca kinlidir bu gecə,
Çıldırır, badə sərsəm etdikcə...
Sən çəkil, görsə saldırib duracaq.

A n t o n

(yumruğunu göstərər)

Ona qüvvət verir cəvab ancaq.

J a s m e n

Durma artıq, çökil.

A n t o n

Anam nerdə?

J a s m e n

Şimdi burdaydı.

A n t o n

İstəməz pərdə.

Onu Knyazmı qovdu? Ah, alçaq!

(Məclisi əyləndirən Şakronu süzərək, kinli və qızğın.)

Sərsəri, şarlatan, dəni, yaltaq!..

Ş a k r o

(məclisi əyləndirir, ona-buna soqularaq oqur)

Hər aqşam keyf içində gülür Müctəhid bağı,
Quş qanilə qızarmış xanımların dodağı,
Bənim nazlı yarımın pudralı cəmalı var,
Boyalıdır saçları, iki yapma xalı var.
Həm cavan, həm gözəldir: əlli səkiz yaşında?
Dərman için bir tük yoq kirpiyində, qaşında.
Xoşlanmadım bən əsla bülbülün nəğməsindən,
Məst olur dəli könlüm qarğaların səsindən.

A n t o n

(Şakronu süzərək)

Gah “sağ” ol, gah “sol”, iştə tatlı oyun,
Sana layiq, denilsə buqələmun...

K n y a z

(*səsə çıxaraq*)

Sayğısızlıq yetər, yetər həzyan,
Çıq, ədəbsiz, həməən çəkil buradan.

A n t o n

Nerdə annəm?

K n y a z

O dəf' olub getdi,
Sən də dəf' ol ki, hevsələm bitdi,
İkiniz bir yılansınız, nankör.

A n t o n

(*acı qəhqəhəylə*)

Nankör olduqsa əfvə layiq gör.

K n y a z

Həp bu həzyan içinmi gəldin sən?!

A n t o n

Xoş xəbər vermək istədim sana bən.

K n y a z

Nə xəbər?

A n t o n

Durma, yol tədarükü gör,
Bil ki, Anton deyil də pək nankör.

Bu sırada pək uzaqda iki zəif top patlar.

M i s a f i r l ə r

Ah...

B i r i n c i m i s a f i r

Aman, gəldilər.

İ k i n c i m i s a f i r

Nə çirkin hal...

S o l o m o n

(başını sallar)

Həp xəyal oldu, getdi istiqlal.

A n t o n

(cibindən teleqraf xəbərlərinə məxsus qəzetə əlavəsi çıxarıb verər)

Burda sən zevq içində məst-xumar,
Gurluyor hər tərəfdə, baq, toplar.
Var ikən əldə qaçmaq imkanı,
Savuşur həp hökumət ərkanı.
İştə fürsət!.. Nə varsa topla da qaç!
Qafil olsan qalırsın ac-yalavac.
Yarın artıq öyündüyün sərvət,
Sana yalnız qazandırır lə'nət.
Qüdrətin varsa çiq vuruş, çarpış!

(Məğrur qəhqəhəylə.)

Nə için, anlamam, bu kinli baqış?
Bəlli, yoq sizdə öylə bir cür'ət,
Burda yalnız yigitlik istər, əvət.
Həpiniz sayğısız, rəzil, alçaq,
Həpiniz tilki, tilkidən qorqaq,
İştə meydan! Ər ol, ya əz, ya əzil!

(Cibindən məndilini çıxarıb uzatar.)

Ağlamaq istəsən, buyur məndil!
Başqa bir qurtuluş yoq... Ən eyi yol
Qaçmaq...

K n y a z

(oquduğu xəbərdən mütəəssir olaraq çılğın)

Ah, sus, yetər, çəkil, dəf ol?

(Cibindən revolveri çıxarır.)

Söylənib durma, haydı, çıx, yoqsa
Çıqarırlar həməən cənazəni...

A n t o n

Ya...

Hanı, göstər də bir cəsarətini,
Görəlim barı son məharətini.

(İki-üç adım ilərilər)

K n y a z

İştə al!..

Revolver patlar.

A n t o n

Ah, şərəfsiz, ah, cəllad!..

(Aldığı yaradan bihal olub düşər.)

K n y a z

Baq, nasıl susdun?

A n t o n

(son nəfəsilə)

Ah...

J a s m e n

Aman, imdad!..

Əllərini dəhşət və heyrətlə qaldırıb Antonun üzərinə qapanmaq istər. Knyaz qolunu yaqalar. Durduğu yerdə dona qalar.

M a r q o

(şən və həyəcanlı adımlarla gələr, qapı yanında duran Jasmənə)

Söylə, ah, nerdə Antonum?

J a s m e n

(Həzin və müztərib)

Marqo!
Onu hiç sorma...

M a r q o

Nerdə, nerdədir o?

(Ətrafa baqıb Antonu görür, sarsılır.)

O nə!? Ah, sənmişin!?

A n t o n

Zavallı ana...
Bana gəl!

M a r q o

(acı fəryad ilə)

Yavrum, ah, nə oldu sana?
Sana kim qıydı?

A n t o n

(Knyaza işarətlə)

Ən dəni məxluq!..

M a r q o

(pək sinirli və çılğın)

Antonum! Yavrum, ah zavallı çocuq!

Yaralı hıçqırıqlarla üzərinə qapanır. Bu sırada iki top daha atılar, içəri salonun pəncərəsindən baqıldıqda uzaqlarda yangın əlaməti görünər.

K n y a z

Yenə toplar!..

Ş a k r o

Aman, böyük yangın!

B i r i n c i m i s a f i r

Gedəlim, iştə hərəb...

İ k i n c i m i s a f i r

Əvət, dağılın!

Misafirlər qarışıq halda salonu tərk edər.

S o l o m o n

(pəncərədən baqar)

Ah, alev dalğa-dalğa yüksəliyor...

A n t o n

(dirsəyinə dayanıb iztirab və sevinc ilə)

İştə... onlar!.. Bizimkilər... gəliyor!..

(Yenə arqası üstə düşər.)

Pərdə

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

İki yıl sonra, Berlində üst qatda, alman zevqinə uyğun süslü bir salon. Sağda, solda və qarşıda balkona açılır birər qapı. Balkon qapısının iki tərəfində birər böyük pəncərə... Balkon və pəncərələrin ətrafında rəngarəng çiçəklər gözləri oqşar. Sağ və sol divarlarda Şiller və Hötenin böyük rəsmləri asılmış. S o l o m o n bir guşədə masa başında yazı ilə məşğuldur. Önündəki kitab və dəftərləri qarışdırıb bir qeyd yapar, həziranın son günləri. Aqşam... Uzaq qomşuda pianoda lirik parçalar çalınar.

K n y a z alafraq qıyafətdə olaraq balkonda ətrafı seyrə dalar. Salona keçib Solomona yaqlaşar.

K n y a z

İştə Berlin! Mədəniyyət ocağı,
Hər yeşil səhnəsi cənnət bucağı...
Hər tərəf dalğalı, hər mənzərə şən,
Fərqi yoqdur gecənin gündüzdən.
Hər salondan uçuşur zümzümələr,
Qadın-erkək gülüşüb rəqs eylər.
Gecə Berlində çalışmaq bəncə
Sofuluqdur, var ikən əyləncə.

S o l o m o n

Bəndə əyləncəyə yoq meyl artıq,
İki yıldır ki, usandıq, bıqdıq.
İki yıldır ki, gedib var-yoqumuz,
Bəklədik, hət daşa dəydi oqumuz.

K n y a z

Hiç sinirlənmə, yoruldun, enəlim,
Musiqi dinləyərək əylənəlim.

(Yazılan dəftərləri süzərək.)

Bu nə, bilməm, səni hət cəzb eylər...

S o l o m o n

Vətən əhvalına aid şeylər...

Dəftərləri toplayıb çəkməcəyə qoyar. Bu sırada yüzü tərəş edilmiş, alafranqa geyimli Ş a k r o, knyazın panama-şlyapasını və bastonunu götürər. Solomon ona bir paket uzadar.

Bunu ver postaya...

K n y a z

Məktubmu?

S o l o m o n

Əvət.

K n y a z

Nerəyə?

S o l o m o n

Tiflisə.

Ş a k r o

(dərin bir ah çəkərək)

Qaldıq həsrət.

S o l o m o n

(Şakroya)

İki gündür yenə daşmış kədərin,
Düşünür, həp düşünürsün, bu niçin?

Ş a k r o

Özlerim Tiflisi həтта gecələr,
Doğduğum ev bana rə'yadə gülər.
Cənnət olsun da bu Berlin, nə çıxar,
Vətənin başqa gözəllikləri var.

K n y a z

Hiç mərəq etmə, yaqınlarda səni
Yenə Kür nəhri öpər...

(Baston və şlyapasını alar.)

Dinlə bəni!
Lena dərs aldımı?

Ş a k r o

Zatən bitdi,
Dəmin almanca müəllim getdi.

(Sol qapıdan çıxar.)

S o l o m o n

Nerdə Jasmən?

K n y a z

Görünür süsləniyor.

S o l o m o n

Süs nə lazımdır, o bir işvəli nur,
İncə bir halı, ufaq qıvrılışı,
Qara kirpikləri, cazib baqışı
Məstü heyran ediyor hər salonu,
Berlinin gözləri alqışlar onu.

(Şapkasını, bastonunu alar, çıxarkən Knyaza)

Bana baq, Şakro sapıtılmış da bir az,
Ona zənnimcə inanmaq yaramaz.
Onda İsayı satan Yuda kibi
Bir baqış var ki, bilinməz səbəbi.

K n y a z

Səhvınız var...

S o l o m o n

Xayır, əsla!

(Sağ qapıdan çıxarlar.)

Ş a k r o

(Qapı arasında görünər)

İblis!

Sezdi həp fikrimi bir anda xəbis.

(Salona keçər, saçlarını qarışdırıb düşünər.)

J a s m e n

(eyni qapıdan gələr)

Yenə dalğın kibisin, söylə, nə var?

Ş a k r o

Anton ölmüş də, sııldım...

J a s m e n

(ətrafə)

Canavar!

Ş a k r o

Kim bilir, bəlkə də sağdır.

J a s m e n

(ətrafə)

Budala!

(Şakroya)

Anmadım bən onu bir an əsla!

Ş a k r o

(Ətrafə)

Soğumuşdur bilirim Knyazdan,
Bəni sevməzmi şu afət bir an?

(Ansızın əlini yaqalar, öpər.)

Nə gözəl, ah, nə gözəlsin!

J a s m e n

(e'tinasız, məğrur bir tevrlə əlini çəkər, istehzal qəhqəhələrlə)

Bu nə hal?

Ş a k r o

Bana yoq, könlümə sor!..

J a s m e n

Sus, abdal!

Duysa Knyaz səni məhv eylər, inan.

Ş a k r o

Şimdi artıq o, sönük bir insan...
İçki etmiş onu sərsəm və səfil...

(Öz qəlbini göstərər)

Fəqət atəşli könül öylə deyil...

J a s m e n

(tətlı qəhqəhələrlə)

Qorqarım səndəki atəşlə yarın
Bütün Avropayı sarsın yanğın.

Ş a k r o

Yetişir bunca həqarət, Jasmən,
Bəklıyorsun, bilirim Antonu sən.

J a s m e n

O ki, ölmüş...

Ş a k r o

Ölü məktubmu yazar?

J a s m e n

Kimə yazmış?

Ş a k r o

Sana.

J a s m e n

Xain, qəddar!
Böylə həzryanlara yol vermə, saqın!

Ş a k r o

Sən mələk çöhrəli bir şeytansın,
Gecə-gündüz bəni həp sıtma yaqar.
Səndə yalnız acı istehza var.

J a s m e n

(gülərək balkona çıxar)

Xastasın, get, azacıq yat!

Ş a k r o

(sol qapıdan çıxaraq, kinli və qızğın)

Mənhus!

Gül!.. Yarın ağlayacaqsın, əfsus!

L e n a sağ qapıdan əllərini bir-birinə çarparaq gülə-gülə gələr.

J a s m e n

Həp gülürsün, bu nə? Mə'sum iblis!

L e n a

Xoş xəbər!.. Berlinə gəlmiş Tiflis.

J a s m e n

Söylə anlat, nə imiş?

L e n a

Müjdəmi ver.

(Yenə gülüb durur.)

J a s m e n

Qız, nə olmuş?

L e n a

Səni Anton bəklər.

J a s m e n

Əcəba nerdə buluşdun?

L e n a

Əl'an,

Bana rast gəldi keçərkən qapıdan.

J a s m e n

Ah, fəqət görsə, əmin ol, Knyaz
Çıldırıb kökləyəcək bir yeni saz.

L e n a

Kimsə duymaz, çabıq söyləşiniz,
Bəklərim burda... Yarın hər ikimiz
Çıqarız seyrə, "Göy orman"¹ eyidir.

J a s m e n

(Lenayı öpər, sol qapının açarını çevirib qapar)

Burda pək az da görüşsək yetişir.

L e n a

(sağ qapını açaraq)

Buyurun!..

A n t o n

(sıq alafranqa qıyafətdə görünər. Lenanın saçlarını oqşayaraq)

Ah, nə gözəlsin, bilsən...

¹ Qrunevald

L e n a

Gəlirim, şimdiciik...

(Çıqar.)

J a s m e n

Anton!

A n t o n

(onun əlini sıcaq busələlərə qarq edərək)

Jasmen!

J a s m e n

Bu səfa yurduna sən xoş gəldin,
Ah, nə parlaq, nə gözəldir Berlin.
İştə qüdrət və mətanət ocağı,
Hər tərəf nəş'ə, səadət bucağı.

A n t o n

Bil'əkis, fabrikalar, mə'dənlər
Ac və möhtac olaraq həp inlər.

J a s m e n

Öylə şey görmədim əsla...

A n t o n

Nə həzin!?

(Təbdili-ahənglə)

Pək küçük şeyləri, əlbəttə, sizin
Görəməz gözləriniz... Yoq ki, məraq...

J a s m e n

Yenə həp əski təbiət!.. Bana baq,
Söylə bir, söylə nasıldır Marqo?

A n t o n

Şimdi pək başqa bir aləmdədir o,
Hoppa knyazlara xidmət yerinə
Baqıyor şimdİ çocuq evlərinə,
Gürcü öksüzlərinin annəsidir.

J a s m e n

Nə gözəl!.. Ah, onu görsəydim bir...

(Bir az düşünər, Antonun əlini əlləri içinə alaraq.)

Söylə, anlat ki, niçindir bu gəliş?

A n t o n

Knyazın qurşunu azğın, müdhiş...
Cığərimdən onu dəf' etmək için
Bəni cəlb etdi uzaqdan Berlin.

(Cibindən bir qurşun çıxarır.)

Nərdə Knyaz, bunu ver kəndisinə...

J a s m e n

Yenə sən əski inadında, bu nə!?
Həp unut keçmişİ, gəl, söz ver də,
Yarın erkən buluşub bir yerdə,
Çıqalım seyrə...

(Bir az düşündükdən sonra.)

“Potsdam” eyidir!..
Möhtəşəm mənzərələr var, nadir...

A n t o n

Ya?

J a s m e n

Fridrix sarayı pək dilbər,
Bir zaman orda yaşarmış Volter.
Nə böyük şöhrəti varmış!..

A n t o n

Bıraqın!..
Böyük olsaydı küçülməzdü, saqın!

J a s m e n

Küçük olsun, nəmə lazım... Əməlim,
Məqsədim bir görüşüb söyləşəlim...
Bəni yıllarca unutdun... Var-yoq
İki məktubunu aldım...

A n t o n

İş çoq...
Səni ansam da, inan, yoq vəqtim.

J a s m e n

(dərin bir ah çəkərək)

Bilirim, ah, nə qadar bədbəxtim,
Bəni bir ləhzə düşünsən nə çıxar?

A n t o n

Səni məs'ud edəcək yollar var...

J a s m e n

Ya xilas et bəni, ya məhv eylə,
İstəməm başqa təsəlli, söylə,
Nə zaman Berlini tərək etməlisin?

A n t o n

Kim bilir, bəlkə yarın...

J a s m e n

Ah, nə için?

A n t o n

Fikrim İsveçrəyə olmaq azim,
Bir çox alati-sənaye lazim.

J a s m e n

Nə olur, söylə, bənim halım o gün,
Nə olur, Jasmeni bir kərrə düşün!

A n t o n

Şərqdən qərbə uçan bir tavus
Şərqə uçmazmı?

J a s m e n

Qanat yoq, əfsus!..

A n t o n

Sana Anton qanat olsun...

J a s m e n

(sevinclə)

Nə gözəl!

A n t o n

(bir kart-vizit verər)

İştə adres, yarın erkən bana gəl...

J a s m e n

Gəlirim.

A n t o n

Gəl də, könül şənlənsin.

J a s m e n

(onun əllərini yaqalar, süzgün baqışla)

Sən!?

A n t o n

Bənimsin, gözəlim.

J a s m e n

Bən də...

A n t o n

Sənin.

(Çılğınca busələrlə öpüşürlər)

J a s m e n

(dərindən bir ah çəkərək)

Altı yıldır, yetər, oldum dutsaq!
Bəni Knyaz bir oyuncaq yaparaq,
Şən saraylarda zəhər yutdurdu,
Bırağıb gəldim o munis yurdu.
Dayə oldum da şu sərxoş çocuğa,

Gündə bir qavğa çıxar ortalığa.
Şimdi pək başqa, fəqət bəndə məraq,
Dilərim canlı bir atəş olaraq,
Çalışıb zevq alayım sə'yimdən,
Rəhbər olsan bana sən, yalnız sən!?

A n t o n

(onu qolları arasına alır, pək məmnun və həyəcanlı)

Nə səadət!.. Nə səadət, bilsən,
Həmdənim olsan, əvət, gerçəkdən.
Uysa məfkurəmə dilbər Jasmən,
Öyünür, göylərə sığmam belə bən.

J a s m e n

Tutduğun yolları həp izləyərək,
Sana Jasmən olacaq həmməslək.

L e n a

(qapını açaraq)

Gəldilər.

A n t o n

(şapkasını alar)

Bən gedəyim...

J a s m e n

Sağlıqla.

L e n a

Yenə təşrif ediniz.

A n t o n

(hər ikisinə əl verib çıxar)

Pək əla.

J a s m e n

(təlaşla)

Onu Knyaz çıxıyorkən görəcək,
Yenə dəhşət və alev püskürəcək.

L e n a

O qolay... qandırırım Knyazı bən.

J a s m e n

Lena! Ah, sən nə mələksin, bilsən.

Knyaz əlində gül dəməti sağ qapıdan girər.

L e n a

(ona yaqlaşır, gülləri heyrətlə süzərək)

Kimə aldın bunu?

K n y a z

(Dəməti kin və hiddətlə Jasmenin yüzünə çıxıraraq.)

Baq, iştə ona!

J a s m e n

Ah, yapılmaz şu həqarət qadına.

K n y a z

Söylə, burdan çıxan oynaş kim idi?
Bana düşman, sizə yoldaş kim idi?
Dağıdıb yurdumu məhv eylədilər,
Söylə bir, səndən o çapqın nə dilər?

L e n a

Bir günah yox sanırım Jasməndə,
Bən çağırdım da, qəbahət bəndə.

K n y a z

(qızının qolundan tutub nifrətlə itər)

Haydı, dəf ol, bana dərs öyrətmə,
Bir çocuqkən, sapa yollar getmə!

*(Lena sol odaya yaqlaşar, açarı verib çıxar, Knyaz bunu görüncə
daha cılğın.)*

İştə, həp bəlli qapanmış qapılar,
Görünür pərdəli hikmətlər var.

J a s m e n

Yetişir, qəhr ediyorsun bəni sən,
İftira, bən uzağım hər ləkədən.

K n y a z

Əvət, əxlaqı sönüklər, bəlli,
Göstərir kəndini ismət modeli.
Bir düşün, sən nə idin köydə ikən?
Nə idin, sonra nə oldun, Jasmən!?
Kimsəsiz bir qız idin ac, möhtac,
Gəlib oldun öyünən başlara tac.
Səni sevdirdi də ismət az-çoq...
Şimdi, əfsus, o da yox, ah, o da yox...

J a s m e n

Həp yalan... ən qara, ən kirli yalan!..

(Əlləri ilə yüzünü qapar, acı və sinirli bir halda ağlar durur.)

L e n a

(həyəcanlı fəryadla gəlir)

Getdi, həp var-yoqumuz getdi... Aman!
Qırılıb çəkməcələr, sandıqlar,
Aşırılmış paralar, hər nə ki var.

K n y a z

Nerdə baq, gör şu ədəbsiz Şakro?

L e n a

Evdə yoq...

K n y a z

Hanki cəhənnəmdədir o?

L e n a

Onu görmüş dəmin ev sahibəsi,
Əldə bir çanta... tıqanmış nəfəsi,
Savuşub bağça tərəfdən getmiş...

K n y a z

Bitdik artıq, bu xəbər pək müdhiş.
İştə! Oynaş güdən azğınlar için
Bu fəlakət belə azdır...

(Jasmeni nifrətlə süzərək.)

Miskin.

Bu xəyanətlərə bais həp sən!..
Hər bəla səndən, əvət, həp səndən...

(Kinli adımlarla sol odaya keçərək)

Sarmış ətrafımı vicdansızlar,
Ah, səfillər, qaniçən qansızlar!

J a s m e n

(göz yaşlarını silərək, Lenanı həsrətli baxışlarla qucaqlar)

Şimdi bildim ki, səadətmiş ölüm,
Öpəyim, gəl, səni son dəfə, gülüm!

(Öpər, palto və şapkasını alıb getmək istər.)

L e n a

(önünə keçərək)

Söylə, Jasmən, nəyəyə, ah, nəyəyə?
Yoq, bıraqmam səni...

J a s m e n

Dönməm geriyə.
Yetişir dinlədiyim son təhqir,
Bəni bıqdırdı şu altın zəncir.
Knyazın yapdığı vəhşi qabalıq,
Bir nəvaziş ki, çəkilməz artıq.

(Yerdəki gül dəmətindən birini alır.)

İştə bir xatirə... qalsın bəndə,
Bu da çignəndi, əvət, Jasmən də.
Bu gülün yoq deyil, əlbət, dəyəri,
Bir dikəndən daha kəskin zəhəri.

(Gedəcəkdir olur.)

L e n a

Getmə, dur, mərhəmətin yoqmu bana?
Lena həmşirə qadar bağlı sana.

J a s m e n

Sən deyilsin bana həmsirə, xayır,
Taleyim çünki ölümdən qaradır.
Sən səadət və əsalət çiçəyi,
Bən fəlakət və səfalət böcəyi...
Bəni qoynunda böyütmüş boralar,
Kin və atəş savuran fırtınalar.
Olsa, həmsirəm olur həsrətlər,
Acılar, faciələr, dəhşətlər.
Əlvida!.. Artıq unut Jasmeni sən,
Unut artıq bəni...

(Sağ qapıdan çıxar.)

L e n a

(arqadan yaralı və ümitsiz bir halda)

Jasmen!.. Jasmen!..

K n y a z kinli adımlarla gələr.

K n y a z

Nerdə Jasmen?

L e n a

Savuşub getdi...

K n y a z

Əvət,
Bu da bir başqa xəyanət, dəhşət!..
Niçin uydum da, inandım ona bən!?
Sağ qalır sanma nə Jasmen, nə də sən!

(Sinirli bir halda bütün vücudu və səsi titrəyərək Lenaya hücum edər.)

Ah, rəzillər, yüzü ağ fahişələr!

L e n a

Yetər, ah!..

(Acı fəryadla başı dönüb yerə yıqılar.)

K n y a z

İştə cəza! Haydı, gəbər!..

Pərdə

BEŞİNCİ PƏRDƏ

Berlində bir kafe-restoran... Sağda, solda birər qapı... ucda kiçik bir səhnə... Səhnənin bir tərəfində beş-altı nəfərlik orkestra. Ən ortada rəqsə məxsus yer... Ətrafda müştərilərə məxsus masa və sandaliyələr... Mayısın ilk günü...

S o l o m o n bir yanda, bufet qarşısında qəzetə oqur. Xidmətçi qadınlar və qızlar masaları silib təmizlər. Qadınlar şişman ikən qara gündən avurdları batmış, qızlar isə zəif solğun görünürlər.

K n y a z

(içəridən dəhşətlə bağırır)

Onlar, yenə onlar, yenə onlar!..

S o l o m o n

(xidmətçi qızlardan birinə)

Çıldırımı Knyaz, nə xəbər var?
Get, Lenaya anlat ki, usandıq,
Susdursun o divanəyi artıq.

(Qız sağ tərəfdən çıxar. Solomon yerindən qalqıb masaları silib təmizləyən qadınlara.)

Diqqət edəlim, hər şeyə diqqət!
Pək başqadır almandakı xislət,
Bir yerdə əgər yoqsa nəzafət,
Yaqlaşmaz, edər bəlkə də nifrət.

Bu sırada saçları ağarmış K n y a z bir əldə əsa, bir əldə ağ qalpağı, əski ağ milli qiyafədə qapıdan girər. Bahar olduğuna baqmayaraq boynu xəzli qalın paltosu da üstündə bulunur.

Hənuz görünmədən səsi eşidilər. İçəri girincə əlini köksünə vurub komanda edər kibi gürlər.

K n y a z

Knyaz! Bu nasıl ad?
Hər seyhəsi isyan, acı fəryad!..
Yoq şübhə ki, dünya dolu knyaz.

(Əli ilə köksünə işarət edər.)

Lakin bana derlər, ulu Knyaz!
Hər, baldırı çıplaq bəni duymaz,
Yoq, anlayamaz qartalı hər qaz.

(Birdən–birə mütəəssir)

Nəslim ulu bir nəsl idi əvvəl,
Bən şimdi nəyim? Bir quru heykəl!
Hər an gəmirir qəlbimi bir kin,
Gündən–günə dəhşət daha kəskin.

(Ətrafindakılara.)

Lə'nət, bana lə'nət, sana lə'nət, ona lə'nət!

(Nifrətlə ətrafa tükürür.)

Kor şeytana lə'nət!
Bir vulkan idim, mum kibi söndüm,
Bir aslan ikən tilkiyə döndüm.

(Qadınlara şaşqın baqıb.)

Bir bənmi? O qızla şu qadın da
Bambaşqa yaşarlardı yaqında.

(Birinə hücum edər kibi.)

Dün sən nə idin? Sahibeyi-tac!
Ya şimdi nəsin? Ətməyə möhtac.

(Bir başqasına.)

Dün göydə uçan cilvəli tavus,
Baq şimdi tavuqdan belə mənhus.

(Xidmətçi qadınlara hücumla tükürür.)

Fu! Kirli böcəklər!..
Azğın kələbəklər.

(Bir başqasına.)

Gəl, gəl bana, vurğun sana Knyaz,
Sən yağlı bir ördək, o da bir qaz.

(Təkrar gülər, ansızın halı dəyişərək.)

Eyyah! O nə? Dəhşət!..
İnsanları sarmış qara vəhşət.
Dünya yanıyor, sarsılıyorkən,
Yalnız gülərim bən.

(Qəhqəhələrlə gülər, sonra mütəəssir.)

Ha-ha-ha-ha!..
Yalnız onu, yalnız o gözəl Jasməni görsəm.
Bilsən o nə sərsəm;
Bir hiçlə bir aqşam bəni atdı,
Əğyarə uyub yarını satdı.
Ah, qalmaqad bir kimsədə hörmət və sədaqət.

(Göyə doğru)

Ya Rəb, bu nə zillət, nə rəzalət?!
Artıq yetişir bunca fəlakət,
Dinsizləri qəhr et!

(İsyan və həyəcanla.)

Yoq, yoq, o da aciz, o da xamuş...
Yoq, Tanrı da həp onlara uymuş.
Anton, qara bayquş!..
Jasmen nə çiçəkdir onu duymuş...

(İstehzalı qəhqəhə ilə)

Kərtənkələnin zəvqi də varmış!..

(Kinli və sinirli)

Ah, bəslədiyim bir quzu azğın canavarmış.
Yoq, həzm edəməm bən bunu əsla.
Knyaz yaşıyor, ölmədi hala.
Ölmək yaşamaqdır,
Sərsəm yaşayış ömrə yamaqdır.

*(İçəri qapıya doğru yürür və geri çəkilər. Gözünə qorqunc yanğınlar
görünərək şiddətlə bağırar.)*

Eyvah, o nə dəhşət?! Dəhşət!
Dəhşət və fəlakət.
Yanğın!
Yanğın!.. Tutuşub yandı bütün var-yoqu xalqın.
Həp çökdü saraylar.
Ah, nerdə alaylar?
Kaşanələrim yandı kül oldu,
Jasmen belə atəşdə, dumanlarda boğuldu.
Yardım!.. Ona yardım!..
Yardım!.. Bana yardım!..

(Həmən gözünə yanğın görünər, sağ qapıdan dışarı fırlar.)

S o l o m o n

(Qapını kilidlər. Xidmətçi qızlardan birinə)

Durma, qoş doktora, söylərsən ki,
Bağçadan gəlsin... o görmüşdür evi.

Qız çıxar. Son moda ilə geyinmiş alman müştəriləri... Qadın və erkək olaraq ikişər-
üçər gəlir, oturlar. Kəndilərinə yanaşan xidmətçilərinə ufaq-təfək yemək, çay, qəhvə,
bira, limonata kibi şeylər ısırlayar, öz aralarında qonuşurlar. Bu sırada Anton
yolçu qıyafətində gəlir, boş bir masa qarşısında oturub çağara yaqar. Bütün xidmət-
çilər məşğul olduğundan S o l o m o n ona külqabı gətirir. Anton onu görəncə tanır,
həmən qalqar, əlini sıqaraq.

A n t o n

Əfv edərsin, Solomon, ah, Solomon!
Pək dəyişmişsin...

(Bir-birinin əlini sıqaraq bərabər oturlar.)

S o l o m o n

(başını sallayaraq)

Əzizim, Anton!
Bən deyil, sən də dəyişdin... həтта
Ulu Knyaz da dəyişmiş... Lena
Naz edər, sıqmaz ikən göylərə dün,
Hər kəsin nazını çəkməkdə bu gün.
Bir yıl əvvəl onu oqşardı qürur,
Şimdi ac... Ətmək için rəqs ediyor.

*(Bir qadın qəhvə gətirir, Solomon onu və masaları silib düzəldən
digər iki qadını göstərər)*

Şu qadınlar da dəyişmiş həтта,
Həpsi keyf əhli ikən Moskovada;
Çıqdı sərvət və səadət əldən,

Şimdi xidmətlə yaşarlar... şu gedən
Bir qraf zəvcəsi!.. Baq, onlar da
Milyoner ailəsindən...

A n t o n

Əcəba!?
Knyazın halı nasıldır, nerdə?

S o l o m o n

(yan qapını göstərər)

Burda bir qülbəsi var: pəjmürdə...
Qara saçlar ağarıb bir yılda,
Şimdi görsən tanımazsın əsla!
İştə çılğın kibi bir xastadır o,
Onu məhv eylədi nankör Şakro...

A n t o n

(gülərək)

Knyazın sərvəti zəhr olmuş ona,
Biri İsveçrədə anladı bana.
Uyaraq işvəli bir aktrisë,
Buradan gizli savuşmuş Parisə.
Qız aşırmış da bütün var-yoqunu,
Tam səfalətdə bıraqmışdır onu.
Ac, ümitsiz qalaraq bir aqşam
İntihar eyləmiş...

S o l o m o n

Ah, sərsəm adam!..

(Başını mə'nalı bir tevrlə sallar.)

Məhv edən məhv olur, əlbət, bir gün,
Bəncə Anton da bir az suçlu... düşün,

Şakro çaldıysa onun sərvətini,
Sən də saydın hiçə heysiyyətini.

A n t o n

Bən nə yaptım ona?

S o l o m o n

Jasmen, Jasmen!?
O küçük şeymi?

A n t o n

İnan, köydə ikən
Biz bərabər sevişirdik... heyfa
Bən çalışmaqda ikən fabrikada,
İştə altın, para saçmış da bir az,
Onu bəndən çalı vermiş Knyaz.
Sonra hər sərvəti əldən getdi,
Çıldırıb Jasmeni təhqir etdi.
O da ayrıldı həməən nifrətlə,
Bunda bən suçlumuyum, sən söylə?

S o l o m o n

Əcəba nərdə o afət, nərdə?

A n t o n

Gələcək şimdi, yaqın bir yerdə...

S o l o m o n

Yoq, saqın, gəlməsin əsla, yaramaz,
Çıldırır bir daha çılğın Knyaz.

A n t o n

Knyazın bildiyi Jasmen başqa,
Onda yoq əski kokotluq əsla.

Atılıb şimdi əmək cəbhəsinə,
Səs verir həp əzilənlər səsinə.

Lena səhnədə görünür, musiqi ilə həmahəng olaraq şərqi söylər.

L e n a

Ey sallana-sallana
Uçan qərib durnalar!
Bən doydum şirin cana,
Binlərcə həsrətim var:
Uğradınız bəlkə bizim ellərə,
Bəndən səlam edin coşqun sellərə,
Sorsa bəni Gürcüstanın ipək telli qızları,
İncə belli qızları,
Şirin dilli qızları...
Dersiniz ki, bən qurbanım süzgün, ala gözlərə,
Yosma, dilbər yüzlərə,
Şux ədalı sözlərə.

Ey süzülüb oynaşan,
Mini-mini yolçular!
Bənim sizlərdən aşan
Küçük bir diləyim var;
Uğradınız bəlkə çox uzaqlara,
Səlam edin bizim şən ırmaqlara.
Sorsa bəni Gürcüstanın səfalı ormanları,
Yeşil xiyabanları,
Vəfalı ceylanları...
Dersiniz ki, bən qurbanım sarı, vəhşi güllərə,
Sevdaı bülbüllərə,
Çırpınan köüllərə.

Lena çəkilər. Hər tərəfdən alqışlar. Təkrar görünər, şərqi söylər.

L e n a

Bilmədim də gönül verdim hər gülə,
Yaraladı acı dikənlər bəni.

Yan baqıb süzdülər bin bir naz ilə
Həsərlə nazımı çəkənlər bəni.

Ömrümün baharı matəmlə doldu,
Diləklərim sərab içində soldu,
Halımdan ürkərək tanımaz oldu,
Uğrumda göz yaşı dökənlər bəni.

Boğdu ümidimi ıssız bir gecə,
Hilalə bənzədim¹ dərd içə-içə,
Taleyim dönüncə saydılar hiçə,
Hər gün önümdə diz çökənlər bəni.

Şiddətli alqış... Lena son iki misrayı təkrar edər, “ah” deyər bayğınca bir halda arqadakı sandaliyəyə oturur. İçəridən gələn bir xidmətçinin yardımı ilə qalqıb gedər. Kafedəki seyrciləri acı bir sükut qaplar.

A n t o n

(*təlaşla qalqar*)

Görünür pək acıdır halı onun.

S o l o m o n

(*qolundan tutaraq*)

Hiç məraq etmə, bu hər gündü oyun...

A n t o n

Əcəba, xastamı?

S o l o m o n

Qansız, cansız...

O çalışmazsa bütün ac qalırız.

¹ Yeni aya döndüm

A n t o n

Ona yardım edəlim... Ah, nə yazıq!..

(Antona yemək gəlir.)

S o l o m o n

Sən ye, iç!.. Şimdi keçər bayğınlıq.

(Sağ qapıdan çıxar.)

İ x t i y a r a l m a n

(öksürür, qalın səslə, yanındakı qadınla sarışın qıza işarətlə)

Qızcığaz bir daha çıqmaz, gedəlim.

Q a d ı n

Kim bilir, bəlkə çıxar, səbr edəlim.

İ x t i y a r a l m a n

(öksürür)

Bəlli şey, halı pərişan, çıqamaz.

Q a d ı n

(sarışın qızı göstərir)

Qızımız rəqs edəcək, bəklə bir az.

İ x t i y a r a l m a n

(öksürür, soğuşqanlı)

Nə çıxar? Rəqs edəcəkmiş qızımız!?

Q a d ı n

Siz gedin, biz də bir azdan çıxarız.

İ x t i y a r a l m a n

Pək gözəl... Siz deyən olsun, qalınız,
Hoplayıb rəqs edərək, zəvq alınız.

Bu sırada yalnız olaraq çalğıcılardan birisi fleytada təcürbə için bir “çarlston” çalıb susar.

Nə rəzalət, nə rəzalət!.. Ən son...
Xalqı həp səpdıracaq “çarlston”.

(Qalqıb gedər)

S a r ı ş ı n q ı z

İştə əmcəm darılır, annəciyim,
Gedəlim biz də...

Q a d ı n

Düşün bir, çiçəyim!
Baban ölmüş də cihan hərbində.
Qolu yox... İştə səqət əmcən də.
Məmləkət etdi də iflas... Artıq
Yeyəcəksiz, geyəcəksiz qaldıq.
Qız da pək bol... sana bir ər lazim...
Rəqsdən məqsədimiz iştə bizim,
Eyi bir eş bulalım yavrumuza,
Borcumuz çıqdı bu günlər boğaza...

S a r ı ş ı n q ı z

Bilirim... Ah, nə qadar miskin roll!..

Q a d ı n

Sıqılıb durma, saqın, nəş'əli ol!

Bu sırada bütün orkestra “çarlston” çalmağa başlar. Salondakı erkəklər qomşu masalardakı qızlara yanaşır, baş əyib rəqsə də'vət edirlər. O cümlədən sarışın qız da kəndisinə yanaşan bir gəncin qoluna girib iştirak edir. Rəqs getdikcə canlı və həyəcanlı bir hal alır. Səhnədəki kamançı rəqs dəvam etdikcə həm ayaq üzərində kaman çalar, həm də rəqs edənləri komikcə hərəkətlə təqlid edir, məclisi nəş'ələndirməyə çalışır. Kənar masada oturmuş şişman bir alman narin hərəkətlərlə omuzlarını, əl-qolunu oynadır, nəzərləri cəlb edir.

Solomon geri qayıdır.

S a r ı ş ı n q ı z

(orkestra susarkən sinirli və sarsılmış bir halda anasına yaqlaşır)

Gedəlim...

Q a d ı n

Söylə, nə olmuş?!

S a r ı ş ı n q ı z

Artıq

Həzm olunmaz qaba əxlaqsızlıq...

Q a d ı n

Qız! Nə olmuş, nə demişdir o sana?

S a r ı ş ı n q ı z

Gedəlim, ah, gedəlim, sorma bana...

Q a d ı n

Föhşə də'vətmi?

S a r ı ş ı n q ı z

Yetər, sorma, yetər!
Bu həyat iştə ölümdən də betər...

Nifrətli adımlarla dışarı çıxar, qadın da gələn xidmətçiyə para verib kəndini izlər.
Çalğıcılar səhnədən çəkilir. Digər müştərilər də ikişər-üçər hesab kəsib salonu tərk edirlər. L e n a gələr. Solomon ciğarasını yaqaraq ayaqda gəzinir.

A n t o n

Lena!

L e n a

Ah, Anton!

(Düşünərlər.)

A n t o n

Əzizim, gəl, gəl!
Səni görmək nə səadət, nə gözəl...

Lenanın əlini sıqar. O bir az soyuq və e'tinasız görünər. Solomon ciğara içərək düşüncəyə dalar.

L e n a

Kim bilir, bəlkə!?

A n t o n

Müəmmalı sual!?
Pək dəyişdin, bu nə surət, bu nə hal?

L e n a

İnqilab iştə dəyişdirdi bizi,
Ayırub durdu həməən cümləmizi.

A n t o n

Sadə bir bizmi?.. Dəyişməkdə cihan,
Qaçıyor şimdi oğullar babadan.
Ana qızdan, bacı qardaşdan uzaq...

L e n a

(onun sözünü kəsərək)

Hər qarın qavğası, yox başqa məraq.

A n t o n

Doğru, hər qavğa qarından doğuyor,
Bilərək qardaşı qardaş boğuyor.
Masqalar yırtılaraq; hər məslək
Sönüyor, hakim olan yalnız əmək...
Bir düşün, sən nə idin şimdi nəsin,
Bu gözəl, tatlı, məhabətli səsin
Bir əməkdir ki, verir ruhə qıda,
Sən bu sən'ətlə əgər yurdunda
Oqşasan zevqini şən gürcülərin,
Daha məqbul olur, əlbət, hünərin.

L e n a

Bən gedərsəm nə olur xəstə babam?
Bən ki, bir an belə onsuz duramam.

A n t o n

Nə olur, sən get, o qalsın burada,
Öylə sərxoşlara yer yox orada.

L e n a

(sarsılaraq)

Ah, nə çirkin, nə çəkilməz qabalıq!
O ki, yapmış sana az-çoq babalıq.

(Sinirli adımlarla içəri odaya keçər.)

S o l o m o n

O təsəlli umuyorkən səndən,
Müztərib qəlbini qırdın yenidən.

A n t o n

(yarımqəhqəhə ilə)

Bəndə zənnimcə qüsurlu yoxdu, xayı, r,
İncə bir tərbiyə!.. Hiçdən darılır.

Bu sırada dıřarıda beynəlmiləl marşı çalınar, Anton pəncərəyə qoşub dinlər.

İřtə beynəlmiləl ahəngi...

S o l o m o n

Əvət.

A n t o n

Nə gözəl!?

S o l o m o n

(ona yaqlaşaraq)

İřtə budur hürriyyət,
Burda hər məsləkə vardır hörmət.

A n t o n

(onun sözlərini aldırmaqaraq, məczub bir halda)

Bu nə sətvət, nə řətərət!

(*Solomona*)

Seyr et!
İşçilər, iştə qızıl cəbhəçilər!..
“Bir mayıs”dır deyə parlar, gürlər,
Qadın-erkək gülərək, rəqs edərək,
İzləyib durmada bir şanlı dilək.
Bəni əfv eyləyin, azcıq gedəyim.
Yeni dünyayı tamaşa edəyim.

Şapkasını alaraq sol tərəfdən çıxar. Lena ürkək bir halda geriye dönür, həyəcan və təlaşla Solomona.

L e n a

Ah, gəldi bıraqma,
Çıldırılmış, o pək qorqulu sima...

Bu sırada K n y a z pərişan bir halda içəri girər. Paltosunu atmış, bir əlində yarıparçalanmış qalpağı, bir əlində də əsa gürləməyə başlar. Didilib parçalanmış əlbisəsi, dağınıq saçları, qorqunc qiyafəti çıldırılmış olduğuna şübhə bıraqmaz.

K n y a z

(*Lenanı qolları arasına alır*)

Jasmen! Gözəl afət,
Jasmen! Bu nə halət, nə qiyafət!..
Gəl, gəl, nə səadət!
Gəl, qəlbimə gir, ver bana rahət.
Bilsən nə mələksin,
Bilsən nə gözəlsin, nə çiçəksin.
Anlat, sana kim eylədi yardım?
Ah, bən səni məhv oldu sanırdım.

(*Lenanı öpmək istər, o geri çəkilir.*)

S o l o m o n

(*Lenaya*)

Doktor hanya?

L e n a

Yoq, gəlmədi hala...

K n y a z

Doktormu? Saqın gəlməsin əsla!
Yoq bəndə bir ağrı...
Təyyarə verin, bir uçayım bən,
Allahı bulub sirr açayım bən.
Yoq, yoq, o da ölmüş,
Ölmüş də fəzalarda gömülmüş...

*(Pəncərəyə yaqlaşır, şiddətlə vurub açar, şaşqın qəhqəhələrlə göyə
doğru baqar.)*

Bir baq, nə dərinidir, nə genişdir də məzarı!?
Yoq, uyquya dalmış, ayılıb gülsə də barı...
Ah, gülsə o pək şən
Binlərcə günəş parlayacaq hər gülüşündən...

L e n a

(mütəəssir)

Knyaz, ulu Knyaz!
Halın nə fəna, gəl, uyu bir az.

K n y a z

(qızı yaqalar, başdan-aşağı süzər, sərsəmcə bir gülüşlə)

Sənsiz uyumam, ah, nə qadar işvəli dilbər!
Aqşam uyuruz, həm də bərabər.

L e n a

(sarsılıb geri çəkilər, ətrafa)

Ya Rəb, nə olur kəndinə gəlsə,
Fırlatdığı hər saçmayı bilsə!?

(babasına sarılıaraq)

Bir kərrə düşün, ah, qızınım bən,
Bən Lenayım, əfsus!..

K n y a z

Ah, sus!
Aldatma xayı, sən qaçıyorsun yenə bəndən.

L e n a

Knyaz!
Ulu Knyaz!
Yoq, Lena yalan bilməz, əmin ol.

K n y a z

(qızğın və çılğın)

Dəf ol! Bu da bir rol..
Sən baldırı çıplqlara uydun.
Hər kəs sana məftun..
Bəklər, yenə bəklər səni oynaşların əlbət.
Qaçmaq, yenə qaçmaqımı?.. Rəzalət!
Şakro hanı? Altınları versin,
Versin də gəbərsin!..

L e n a

(mütəəssir)

Knyaz!
Ulu Knyaz!

K n y a z

Yoq, getmə, bıraqmam səni əsla!
Knyaz seviyor Jasmeni hala.

Zənn etmə ki, Berlindəki Knyaz
Tiflisdəki Knyaz kibi qurnaz...
Bən şimdi o sapqınlığı atdım,
Çapqınlığı atdım.
Gönlüm yeni məfkurələr özlər.

(Qızının saçlarını oqşar, gözlərini süzərək heyratlı.)

Gözlər, hələ gözlər, hələ gözlər!..
Göylər kibi xamuş,
Göylər kibi əsrar ilə dolmuş...
Sən bir düri-saf, işte gözəllik sana heyran,
Sən heykəli-naz!.. İştə sənin hər baqışından,
Hər şən gülüşündən deyil insan,
Quşlar belə zəvq almada hər an.
Ah, nazlı gövərçin!
Dilbər hərəmin, sən nə gözəlsin.

(Niyaz ilə.)

Yoq, yoq, bəni atma,
Gəl, Knyazı satma!

L e n a

(titrək səslə)

Knyaz,
Ulu Knyaz!

K n y a z

Bən gönlümü verdim sana ancaq,
Gəl, işvəli afət, bəni sən etmə oyuncaq.
Bir busə ver ancaq şu dodaqdan,
Güldən daha nazik o gözəl pənbə yanaqdan.
Aqşam da bərabər uyuruz, nazlı gövərçin,
Əlbət, bu xoş əyləncə səninçin.

(Qaba və möhtəris bir tərzdə qucaqlayıb öpmək istər.)

L e n a

(geri çəkilir, nifrətlə)

Knyaz!..

K n y a z

Bu nasıl naz?

S o l o m o n

(ortaya girir, sinirli)

Knyaz, yetişir köklədiyin saz,
Yoq, yoq, buna əsla dayanılmaz.
Bir kərrə düşün, baq nə diyorsun,
Hər an qızı təhqir ediyorsun?!

L e n a

Bir Knyaza layiqmi bu rəftar!?

K n y a z

(istehzalı təbəssümlə)

Zənnində xəta var.

*(Bu sırada dışarıda alman milli marşı çalınır. Knyaz heyrətlə dinlər.
Məğrur və möhtəşəm bir baqışla qızını üstdən aşağı süzər, çılğın
qəhqəhələrlə.)*

Knyazmı dedin sən bana... Sərsəm, dəli, axmaq,
Knyaz nə imiş sanki! O bir rütbə ki, alçaq...
Haylaz qızı, haylaz!
Bir qeysərə Knyaz demək olmaz.

(Qalpağını yırtıb atar, saçları dağılır. Qarşıdakı pəncərəyi yumruqla qırıb açar, gürləyən marşı və xalqı seyr edir, məğrur qəhqəhələrlə)

Əsgər keçiyor, orduya gəl, baq!
Qeysər kibi həp şanlı və parlaq...
Baq, baq! Mədəniyyət buna derlər!
Millət və cəsarət buna derlər!
Gəl baq, nə yigitlər, nə tosunlar!
Əmrilə girər atəşə onlar.

(Əlindəki qırıq əsasını havaya qaldırır, komanda ilə.)

Dəhşət!... O nasıl marş,
Qoş, durma, yürü, arş iləri, arş!
Sağdan-sola, soldan-sağa kəs, parçala,
Yaq, yıq,
Top patlasın artıq,
Top patlasın, əflakı donatsın,
Evlər yığılıb yerlərə batsın.
Onlar, əvət, onlar,
Qeysərdəki dəhşətləri görsün, qurusunlar.
Qeysər adı bəlli!..
Basdımsa ayaq hər yerə ən şanlı təsəlli...

Bu sırada marş susar.

Həp susdular, iştə!
Bəsbəlli, səbəb var bu gedişdə...
Bənsiz bütün aləm susar, əlbət,
Yoq kimsədə bir zərrə cəsarət.
Onlar kimi bəklər?
Yoq şübhə, bənim əmrimi bəklər.
Vilhelmi zaman etdi oyuncaq.
Qeysər, ulu qeysər bənim ancaq!
Bən qeysərim amma,

(S o l o m o n a)

Hiç kimsəyə bildirmə, saqın, kimsəyə açma!

(Birdən halı dəyişər, Solomonu şiddətlə silkələr.)

Vilson, gidi Vilson!
Bir söylə, nədir bunca fırlıdaq, bu nə olsun?
Ah, sən nə inəksin,
Qorqaq və dönəksin.

(Dəhşətlə bağırir.)

Tacım hanı, ver tacımı?!

S o l o m o n

(yerdəki parçalanmış qalpağı göstərər.)

İştə!

(Sinirli.)

Tacınla bərabər yerə keç bə!..

K n y a z

(qalpağı yerdən alar)

Bir qeysərə layiqmi bu? Haşa!

(Təkrar yerə çırpar...)

S o l o m o n

(ətrafa)

Dəhşətli tamaşa!..

Lena yüzünü qapayaraq şiddətlə ağlar, Knyaz ona yaqlaşaraq.

K n y a z

Yoq, ağlama əsla!
Söz verdi dəmin Həzrəti-İsa,
Annən dirilib şimdi məzardan çıxacaqdır,
Göylərdə günəşlər yaqacaqdır.

L e n a

(Solomona sarılarına)

Məhv oldu babam, ah, ona yardım, ona rəhm et.

(Çocuqca hönkürtlərlə ağlar.)

S o l o m o n

(qolundan tutub qarıya doğru aparır)

Yavrum, üzülürsün, bəni dinlə,
Sən get!
Doktor gəlicək gəl bana söylə.

Lena çıqmaq istərkən, Jasmen sadə yolçu qıyafətində Antonla bərabər gəlir. Knyazı o halda görüncə dona qalar.

L e n a

Heyrət!

A n t o n

Nə qıyafət!?

S o l o m o n

(Knyaza)

Jasmen dediyin iştə şu afət!

K n y a z

(nifrət və həyəcanla)

Yoq, yoq, o süpürgə,
Ağ bir ləkə... yaxud qara kölgə!..

J a s m e n

(ətrafı)

Ya Rəb, bu nə halət, nə qıyafət!

(*Knyaza*)

Knyaz, bəni əfv et!

K n y a z

Sən kimsin? Əcayib şü nə xilqət!?
Dəf ol da, çəkil get!

A n t o n

Jasmen!

J a s m e n

Gedəlim...

K n y a z

Dur!

*(Hər ikisi şaşırır. Knyaz tatlı gülüşlərlə Antona yanaşır, omuzlarını
oqşar.)*

Şakro bana istəkli oğuldur
Xoş gəldin, əzizim, nə xəbər var?
Onlar hanı?

A n t o n

Kimlər?

K n y a z

Canavarlar!
Anton... o vəfasız Klopatra¹,
Xırsızla o nazəndə dilara...

¹ Əsli *Kleopatra*

A n t o n

(sarsılmış və kinli)

Knyaz! Bizi təhqir ediyorsun.

K n y a z

(hiddətlə bağırır)

Sus!.. Qeysərə knyazmı diyorsun!?

A n t o n

(acı qəhqəhəylə)

Qeysər qara qaplan...

Knyaz da onun kölgəsi əl'an...

Bu sırada dışarıda beynəlmiləl marşı çalınır.

K n y a z

(geri çəkilərək, qorqaq və həyəcanlı)

Dəhşət! Yenə dəhşət!

Onlar gəliyor, iştə, fəlakət!

(İçəri tərəfdə açıq qapıdan yanğın əlaməti görünür, tələş ilə.)

Yanğın savurur aləmə vulkan!

Sarmış didişən yüzləri al qan.

(Cibindən revolverini çıxarır. Hücüm ilə.)

Yoq, yoq, duramam, getməliyim bən,

Düşmanları qəhr etməliyim bən.

(Yanğına doğru bir qurşun atar.)

Al, iştə!.. Bu atəş sizi uslandırır ancaq!
Qeysər sizə olsunmu oyuncaq?
Atəş!..
Yenə atəş!..
Yenə atəş!..

*(hücum əmri verir kibi bir qurşun daha atar, içəri fırlar, içəridə üç-
dörd qurşun açılır. Lena başını əlləri arasına alıb ağlar.)*

J a s m e n

Heyrət!

S o l o m o n

Bu nə zillət!

A n t o n

Nə səfalet!..

S o l o m o n

Yardım, ona yardım?

K n y a z

(çıqar)

Lazım deyil əsla bana yardım,
Məhv olsa da Jasmən...
Yoq, onlara təslim olamam bən.

(Əlindəki revolveri süzərək.)

Atəş!..
Yenə atəş!..
Yenə atəş!..

(kəndi alını nişan alır, qurşun açıldığı kibi düşər.)

L e n a

Eyvah!..

(Acı göz yaşları ilə cənazənin üzərinə qapanır)

S o l o m o n

Nə dəhşət!?..

J a s m e n

Nə fəlakət!?

K n y a z

(can çəkişərək son nəfəsində)

Ah, onları... məhv etməli...

S o l o m o n

Heyhat!..

A n t o n

(məğrur)

Qeysərlərə, knyazlara ən şanlı mükafat!!!

Pərdə

SON

SƏYAVÜŞ

*Şərqi böyük dahilərindən
Firdovsinin min illiyinə ithaf*

Facia – 5 pərdədə

Ə Ş X A S

K e y k a v u s – Kəyan tacdarı, bir qadar ixtiyar.

S ü d a b ə – Suriyə kralının qızı, Keykavus hərəmi...

R ü b a b ə – Südabənin sütün anası, ağsaçlı.

S ə y a v ü ş – Keykavus oğlu... (əvvəlki hərəmindən) pək gənc...

R ü s t ə m – Məşhur pəhlivan, Zal oğlu.

V ə z i r

M ü n ə c c i m

M ü n ə c c i m b a ş ı

T u s

B ə h r a m

Y a v ə r l ə r

} – Saray ərkanı

Ə f r a s i y a b – Türk xaqanı, ortayaşlı.

G ə r ş i v ə z – Onun qardaşı.

F i r ə n g i z – Əfrasiyab qızı.

P i r a n – Divanbəyi, ixtiyar.

T o s u n – Gərşivəzin yavəri.

Çin elçisi, rəqqasə, Köse lələ, pişxidmət, cariyələr, cəngavərlər, köylülər və sairə...

Vali, müşavir, Altay, Yalçın, tazə gəlin... nədimələr, saray qızları, yavərlər, əskərlər və isyançılar...

BAŞLANGIÇ

Zabilistanda təlim meydanı. Səhər erkən... Coşğun muzika. Sadə qiyafəli, qumral saçlı Səyavüş bir köy dəliqanlısı ilə qılıc təlimi yaparaq vuruşur. Bir yanda Zal oğlu Rüstəmlə başqa cəngavərlər, bir yanda səmimi çöhrəli, ağsaçlı bir qadınla köylü qızlar və dəliqanlılar tamaşa edirlər. Səyavüş arqadaşına üstün gəlir.

Ümumi alqış.

R ü s t ə m

Afərin, Səyavüş!

K ö y l ü l l ə r

Yaşa, bin yaşa!

S ə y a v ü ş

Ər gərək ər meydanında çarpışa.

R ü s t ə m

Kim istərsə, gəlsin!

İ k i n c i d ə l i q a n l ı

Bənimdir sıra.

S ə y a v ü ş

Sən də gəl, ər istər bana saldıra.

Qılıclar parlar, vuruşurlar. Səyavüş üstün gəlir. Alqış...

K ö y l ü l l ə r

Yaşa!

S ə y a v ü ş

Kim gəlirsə gəlsin, çəkinməm.

R ü s t ə m

Yalnız eşdir ona Zal oğlu Rüstəm.

S ə y a v ü ş

Bən səndən öyrəndim qəhrəmanlığı,
Yenilsəm də yoqdur peşimanlığı.

R ü s t ə m

Durmayın, çalın da gurlasın davul.

S ə y a v ü ş

Aydın olsun kimdir qəhrəman oğul.

(Çarpışirlar, hiç biri yenilməz.)

R ü s t ə m

Nə sən, nə bən! Biz ər oğlu ərleriz,
Gücdə, saldıışıda həp bərabəriz.

Ətrafdan əskəri muzika eşidilir. Rüstəm əlini alınına qoyub baqar.

B ə h r a m

Kimdir onlar? İştə önlərində Tus!

R ü s t ə m

Bəlli, göndərmişdir onu Keykavus.

T u s bir bölük cəngavərlə gəlir, təmənnə edər.

H a m ı

Salam Zal oğluna Kəyan şahından.

T u s

Salam Səyavüşə!.. Al, iştə fərman!

(Bir məktub verir.)

Bu gündən atmalı köy mühitini,
Möhtəşəm saraylar bəklilər səni!

S ə y a v ü ş

(məktubu gözdən keçirir, Rüstəmə)

Azadə dirliyə alışdım artıq,
Ağır gəlməzmi ya bana ayrılıq?

R ü s t ə m

Madam ki, əmr etmiş bizə şah baban,
Çıqmalıyız yola günəş doğmadan.

S ə y a v ü ş

(ağsaçlı, köylü qadına yaqlaşır, əlini öpər).

Sağlıqla, ey böyük, möhtərəm ana!
Sən anadan daha yaqınsın bana!

Q a d ı n

(onun alınından öpərək)

Quzum! Er-gec parlar adın cihanda,
Diz çökərlər sana qarşı hər yanda.
Zalimlə məzlumu, saqın, bir tutma,
Yediyin ətməyi, duzu unutma!
Hər ölkəyə varsan, bizi anarsın,
Nasırlı əllərə acır, yanarsın.

(Dərindən ah çəkərək.)

Şən saraylar məğrur etməsin səni,
Düşün daim yoqsulların dərini.
Uyma evlər yıqan kinli şahlara,
Acı! Köyüsləri yaqan ahlara!

(Səsini yüksəldərək.)

Biz səni bəslədik, çalış, adil ol!
Haydi, yavrum, şanlı yol, uğurlu yol!

Coşqun muzika... Uzaqlaşırlar.

R ü s t ə m

Şanlı yol, uğurlu yol!

K ö y l ü l ə r

Şanlı yol, uğurlu yol!

(Deyə onların izilə gedərlər.)

Pərdə

BİRİNCİ PƏRDƏ

I SƏHNƏ

Keykavus sarayında son dərəcə parlaq bir salon... Bağçaya baqır, əlvən camlı, ipək pərdəli böyük pəncərələr... Coşqun musiqi ətrafı çıpladır. Gənc, əsmər, cazibəli, möhtəris baqışlı S ü d a b ə könlər omuzuna yüklənmiş taxt-rəvan üzərində iki c a r i y ə ilə bərabər gəlir. Açıq pəncərədən dışarıdakı ziyafəti seyr edər. Palabıyıq bir pişxidmət qapı önündə ayaqda durub baqır.

B i r i n c i c a r i y ə

(gənc... bağçeyi göstərir)

Nə parlaq ziyafət, nə şanlı bayram!
Keykavus sarayı rəqs edər tamam.

İ k i n c i c a r i y ə

(daha gənc)

Nazlı məlikəmiz Südabə, əfsus,
Hər sevincə qarşı kədərli, məyus.

S ü d a b ə

Nəş'ədən bayılsa bütün kainat,
Sevda bulutları gülərmi? Heyhat!

Birinci cariyə

İştə, qədəhlər doldu.

İkinci cariyə

Yenə meylər sunuldu.

Muzika.

Südəbə

Səyavüşün sağlığına içdilər,
O həm gənc və gözəl, həm də cəngavər.

Birinci cariyə

Əvət, çeviklikdə bənzər qaplına.

İkinci cariyə

Qəhrəmandır, üstün gəlir arslana.

Südəbə

Gücsüz tanrıdansa güclü qəhrəman
Səcdəyə, hörmətə layiq hər zaman.

Birinci cariyə

Baqsana! Səyavüş gəliyor sana.

Südəbə

Siz çəkilin!

(Pişxidməti göstərir.)

O da getsin bir yana.

Hər üçü gedər. Qumral saçlı, başı açıq Səyavüş gəlir.

S ə y a v ü ş

Südabə!

S ü d a b ə

Səyavüş!

S ə y a v ü ş

Şah babam bəni
Göndərdi ki, də'vət eyləyim səni.

S ü d a b ə

Söylə, məraqlımı saray həyatı?

S ə y a v ü ş

Məraqlı olsa da köy xatirətı
Könlümü daima cəzb edib durur.

S ü d a b ə

Səncə o yaşayış daha xoşmudur?

S ə y a v ü ş

Çocuqluqdan bəri alışdım köyə,
Zal oğlu Rüstəmdən aldım tərbiyə.
Dağlarda yaşadım, ceyran avladım,
Böylə şənliklərə mənus olmadım.

S ü d a b ə

(onun əllərini yaqalar)

Könül, sən söylədikcə,
Anar əski çağları.
Canlandı gözlərimdə
Hər Suriyə dağları.

S ə y a v ü ş

(getmək istər)

Babam səni bəklıyor.

S ü d a b ə

Bəkləsin, istəməm, dur!
Orda bütün gözlər səni süzərkən,
Qısqaqnağa başlıyorum bən həmə.
Qəlbim çırpınıyor dodaqlarımda,
Gəl, öpəyim səni...

(Öpərək başını onun köksünə dayar.)

Bəni bağışla!

S ə y a v ü ş

Anam ölmüşsə də, bu gün sən bana
İkinci annəsin ısındım sana.

S ü d a b ə

Deyil ana, sən yalnız
Bana Südabə söylə!
Unutma, bir yaşdayız,
Eş kimiyiz səninlə.

(Bir daha öpmək istər.)

S ə y a v ü ş

(geri çəkilir)

Bıraq!..

S ü d a b ə

Çəkinmə, ah, dur!

S ə y a v ü ş

Bən gedəyim.

(*Gedir.*)

S ü d a b ə

Nə məğrur!

Pusuda duran pişxidmət son mənzərəyi görür, çəkilir.

R ü b a b ə

(*gəlir, təlaş ilə*)

Nədir gözlərimdə coşan fırtına?

S ü d a b ə

Dərdim böyük, sorma, Rübabə, sorma!

R ü b a b ə

Sən Suriyə kralının yavrusu,
Yaraşmıyor bu hal sana doğrusu.

S ü d a b ə

Nə söyləyim, gəlməz dilə,
Bəni üzən fırtınalar.
Gəncliyimi gülə-gülə
Xırpalayan bir kabus var.
Könlümdəki atəşləri
Parlatamaz sönük yangın.
Çəlik qollar istərim ki,
Bəni didsin, parçalasın.

R ü b a b ə

Söylə, hər nə dərdin olsa aç bana,
Süt anası deyilmiyim bən sana?!

S ü d a b ə

Qoymadı Səyavüş artıq bəndə can.

R ü b a b ə

Keykavus duyarsa çıldırır, inan!

S ü d a b ə

Əgər bütün saray yanıb tutuşsa,
Vaz keçəməm onun aşqından əsla!

M u z i k a.

R ü b a b ə

Çocuqluq yetişir, topla kəndini!

S ü d a b ə

Ah, şu sönük tale məhv edər bəni,
Könlümü zorluyor sevmədiklərim,
Sevdiyimdən bilməm nələr bəklərim!?

(Salonu tərək etmək istər.)

K e y k a v u s

(qarşı gələrək)

Niçin Səyavüşü qırdın, gəlmədin?

S ü d a b ə

Rahatsız kibiyim...

K e y k a v u s

(onun gözlərini süzərək)

Nə olmuş, niçin
O şən yıldızları öpər bulutlar?
Bilirsən ki, sənsiz nəş'ələr susar.

Nərdə rəqqasələr? Gəlsin, oynasın!
Nəş'ə dalğaları coşub qaynasın.

Pişıxıdmət digər salona işarə eylər, rəngarəng tüllərə bürünmüş rəqqasələr əllərində birər gül gəlir. Südabənin ayaqlarına ataraq oynarlar. Sonra bir qismi ona qarşı pərəstişkar bir ahəng ilə şarqı söyləyərək rəqsə dəvam edər. Sonra yenə sözsüz olaraq oynar və baygınca bir işvə ilə çəkirlər. Bu sırada pişıxıdmət bir məktub gətirir, vəzirə verir.

K e y k a v u s

Nə yazmış?

V ə z i r

Türk ordusu
Keçmiş bizim hüdudu.
Atılaraq iləri,
Talamışlar köyləri.

K e y k a v u s

(sarsılaraq qalqıb oturur)

İranda Rüstəm kibi
Pəhlivanlar dururkən;
Nə cür'ətdir bilməm ki,
Oh, bu azğınlıq nədən!?

R ü s t ə m

Xayır, şahim, aldırma,
Yersizdir bu iztirab.
Rüstəm dursun, onlara
Səyavüş verir cəvab.

T u s

Səyavüş var olsun, bəla görməsin,
Sayğısız düşmana aman verməsin.

Birinci cəngavər

Səyavüş bu yurdun fəxri, şanıdır.

İkinci cəngavər

Kəyanın sarsılmaz qəhrəmanıdır.

Səyavüş

Yurdumuzu çignəyən
Sayğısız hər kim olsa.
İnan ki, çox sürmədən,
Diz çökəcək qarşıda.
Bizdə dəmir biləklər,
Çəlik qollar az deyil;
Saldırıcı, hünərvər
Mərd oğullar az deyil.

Keykavus

(qızğın bir tevr ilə qalqaraq)

Yoq kimsədən qorqumuz,
Hazır olsun ordumuz.
Həp pərləsin qılıclar,
Görülsün kimdə güc var.

Münəccim

(gəlir, sola doğru yürür, pişxidmətə)

Gözlərin həp pərildar,
Yoqsa bir xəbərimi var?

Pişxidmət

Var yeni bir sevişmə.

M ü n ə c c i m

Nasıl, anlat, kim-kimə?

P i ş x i d m ə t

Südəbəni gördüm bən
Səyavüşü öpərkən.

K e y k a v u s

Türk ordusu
Keçmiş bizim hüdudu.
Atılaraq iləri,
Talamışlar köyləri.

M ü n ə c c i m

Şahim! Bıraq təlaş!
Qulun – münəccimbaşı
Yıldızları süzərkən;
Keçən gecə duydum bən,
Bu səfərdə ən parlaq
Zəfər bizimdir ancaq.

S ü d a b ə

Təkbaşına Zal oğlu
Üstün gələr onlara.

K e y k a v u s

Ya Səyavüş?

S ü d a b ə

Xayır, o
Getməsin bu qavğaya.

K e y k a v u s

Niçin?

S ü d a b ə

Çünki əqrəba!
Dönüklük etməzmi ya?
Anasıdır turanlı...

K e y k a v u s

(əlini köksünə vuraraq)

Babası da iranlı,
Cihan xain çıqsa da,
Çıqmaz Səyavüş əsla!

(Sağ tərəfdən çıxar.)

M ü n ə c c i m

(pişxidmətə)

Südbəni gördün sən
Səyavüşü öpərkən?
Gözdən qaçırma, diqqət!

(Bir kisəcik para atar.)

Al iştə, sus!

(Gedir.)

P i ş x i d m ə t

İtaət!

(Altınları avıcında oynataraq, şən qəhqəhə ilə.)

Altın, altın!.. O hər dərдин dərmanı,
Altın pəncəsindən qurtulan hanı?
Çalış cibin dolsun, cihan sənindir,
Ad şahın olsa da, fərman sənindir.

(Kisəni öpərək.)

İştə Yəzdani-pak, iştə Əhrimən!
Həp budur ağlatan, budur güldürən!..
Bu göstərir divi mələkdən incə,
Gündüz bunsuz olar qaranlıq gecə.

B i r i n c i c a r i y ə

(tələş ilə gəlir)

Ah, fəlakət!..

P i ş x i d m ə t

Nə var, nə olmuş sana?

B i r i n c i c a r i y ə

Şahın çilğınlığı varmışdır sona,
Südəbə getdi də, o fürsət buldu,
Həmən bizim odamıza soquldu,
Pəncəsində qaldı küçük cariyə,
Qızcıqazı sürüklüyorr heçliyə.

P i ş x i d m ə t

(alayçı gülüşlə)

Yoq, canım, şahımız öylə səfilmi?

(Qolundan tutaraq)

Sarsaq! Bütün qızlar onun deyilmi?

B i r i n c i c a r i y ə

(geri çəkilir, kinli)

Yerə batsın tacı, gülməsin yüzü!

(İç qapıya baqar.)

İştə o! Parlıyor canavar gözü,
Qurtar bəni, aman, gəldi...

P i ş x i d m ə t

(yan pərdəyi göstərir)

Gir, saqlan!

(Gizlənilir.)

Kim vaz keçər sənin kibi maraldan.

K e y k a v u s

(sərxoş adımlarla ikinci cariyəyi izləyərək gəlir)

Getmə, dur, qaçma, gəl!

(Pişxidmətə.)

Saqın, bıraqma!

P i ş x i d m ə t

(qızın önünə keçib yaqalar)

Şaşırma!

K e y k a v u s

Baq, böylə!

İ k i n c i c a r i y ə

(şaha qarşı diz çökərək)

Qüsura baqma!

Bir çocuğum, hənuz yetişmədim bən...

K e y k a v u s

Könül həp zevq alır tazə qönçədən,

Unutma ki, hər gün nazlı bir sona,

Yavru bir gövərçin qismətdir bana.

(Qolları arasına alır.)

İ k i n c i c a r i y ə

(əlində çırpınır)

İstəməm, istəməm, öldürün bəni,

Lakin toqunmayın!

K e y k a v u s

Pək ey, gəl səni,

İncitməm, sevərək öpüb oqşarım.

İ k i n c i c a r i y ə

İstəməm...

K e y k a v u s

Sözümdən çıqsan, doğrarım.

(İçəriyə doğru sürüklər.)

P i ş x i d m ə t

(soyuq gülüşlə)

Gözəl töhfə! Budur nəsibin ancaq!
Qurtuluş yoq sana...

B i r i n c i c a r i y ə

(pərdə arqasından çıxar, Keykavusun getdiyi tərəfə)

Şərəfsiz, alçaq!

P i ş x i d m ə t

Ağzımı yum, bu söz çəkilməz artıq,
Şaha qarşı nədir bu sayğısızlıq!?

B i r i n c i c a r i y ə

Yetər, o hərıs bir canavar kibi
Hər gün parçalayıb durur bir qəlbi
Beş gün əvvəl, ah! O qanlı hökmdar
Bənimlə də etdi bu dürlü rəftar.
İsmətimi aldı ayaq altına,
Yalvardım, çıqmadı səsım bir yana.

P i ş x i d m ə t

Qurtuluş yolu yoq deyildir sana.

B i r i n c i c a r i y ə

Söylə, hanki yoldur o, göstər bana!

P i ş x i d m ə t

(mə'nasız gülüşlə)

Şah keyfini sürdü, bu gündən sonra

(əli köksündə)

Onun kölgəsinə gəlmişdir sıra.

Birinci cariyyə

Anlamadım...

Pişxidmət

Ondan artan yosmalar,
Bənim yatağında nəş'əyə dalar.
Fəqət çoq sürmədən keçər fırtına,
O qız varır şanlı bir komandana.

Birinci cariyyə

(fəna halda sarsılır)

Yetər, sus, yetər, ah, duyğusuz kölgə!
Bən istəməm ləkə üstündən ləkə.

(Getmək istər.)

Pişxidmət

Getmə, dur!

Birinci cariyyə

Doqunma, yetər, rəzalet!
Göylərəmi uçdu haq və ədalət?

Bu sırada Səyavüş belində qılıç, başında yarımtaç olaraq onları görüncə heyrətlə
dinlər.

Pişxidmət

(qıza yaqlaşır)

Haq və ədalətmi?!.. O bir quş olsa,
Şahın sarayında yapamaz yuva.

(Alaycı qəhqəhə ilə.)

Haq və ədalət!.. Nə gülünc əfsanə!
Bu lafdan xoşlanır ancaq divanə.
Çocuqluq yetişir, gəl bu aqşam da,
Vaqtını xoş keçir bənim odamda.

(Qızın qolundan tutaraq)

Unutma ki, sənin kibi yüzlərcə,
İsmətlər pozulur burda hər gecə.

B i r i n c i c a r i y ə

Bıraq, demək sən də Keykavus kibi,
Hiçliyəmi gömdün vicdanı, qəlbi?

P i ş x i d m ə t

Söylənmə, gəl bəri!

B i r i n c i c a r i y ə

(geri çəkilir)

Yetər quduzluq.

P i ş x i d m ə t

(qucaqlar)

Sən bir oyuncaqsın, bən də bir çocuq.

S ə y a v ü ş

(sərt və kinli)

O bir quzu, sən bir quduz canavar.

(*Hər biri şaşqın adımlarla bir tərəfə gedər.*)

Ah, nə qadar çirkin, vəhşi duyğular!..
Hiç yalan deyilməmiş anamın sözü,
Başqa imiş sarayların iç yüzü.
O da bu çirkəblər içində sönmüş,
Gənc yaşında ömrü sərabə dönmüş.
Sarmış da hər yanı bayquşlar səsi,
İştə, gülünc faciələr səhnəsi!

S ü d a b ə

(*gəlir. Darğın baqışla ona yanaşar*)

Səyavüş! Səyavüş! Küskünüm sana.

S ə y a v ü ş

Kəyan şahı nerdə? Sözüm var ona.

S ü d a b ə

Nə söz?

S ə y a v ü ş

Hərbə aid...

S ü d a b ə

Şaşırdınmı sən?
Niçin qavğa sözü düşməz dilindən?
Cəlladmısn, səndə gönül yoqmudur?

S ə y a v ü ş

Bəndəmi?

S ü d a b ə

Öylə ya...

S ə y a v ü ş

Niçin?

S ü d a b ə

(əli köksündə)

Aman, dur!

Səbr edəməm qavğa sözü gəlincə.

S ə y a v ü ş

Yuca ruhlu annə, qəlbin nə incə!?

S ü d a b ə

Bir yaşdayız, insaf edib baqsana,

Ana deyil, yalnız vurğunum sana.

(Birdən-birə sarılır)

S ə y a v ü ş

(şaşqın bir halda geri çəkilir)

Sən xastasın...

S ü d a b ə

Söylə, təbibim hanı?

S ə y a v ü ş

Səndə vardır azğın bir əqrəb qanı,

Ehtiras alavı yaqmasın səni.

S ü d a b ə

Söndür o atəşi, sevindir bəni!
Yoqsa... o atəşdə kəndin yanarsın,
Məhv olurkən bu xoş günü anarsın.

S ə y a v ü ş

Ölümdən qorqmuyor Keykavus oğlu,
Xəyanət ləkəsi daha qorqulu!..

S ü d a b ə

(diz çökərək)

Bir busə ver bana!..

S ə y a v ü ş

(qolundan tutub qaldırır)

Yetər bu zillət!

S ü d a b ə

Sənin, həp varlığım sənin...

S ə y a v ü ş

Rəzalət!

S ü d a b ə

Gözəlliyə qarşı kordur gözlərin,
Baq, eyi baq!..

(Sinəsini açar.)

S ə y a v ü ş

Əvət, gözəl hər yerin,
Lakin, əfsus, bənim gözümdə çirkin!..

S ü d a b ə

Təhqir etsən belə bıraqmam səni.

(Sarılır)

S ə y a v ü ş

(itələyər)

Çəkil, ehtirasın qara yelkəni!
Sən nəsin? Bir heç, bir şərəf xırsızı,
Vəhşi Suriyənin uğursuz qızı!

Pişxidmət bu levhəyi görür, çəkilir.

S ü d a b ə

(incə ipək kömləyini yırtıb paralar, köksü tamamilə dışarı çıxar)

Gözəlliyə qarşı kordur gözlərin.

(Çılğınca bir ahəng ilə bağırır.)

Sən xainsin, əvət, duyğusuz xain!
Ax, yetişin, bəni məhv etdi xain!

K e y k a v u s

(səsə çıxar)

Kimdir xain?

S ü d a b ə

Oğlun!

K e y k a v u s

Nə kirli təhqir!

S ü d a b ə

“Babam nerdə?” – deyə gəlib söz atdı,
Bana xəyanət əlini uzatdı.
Baq, iştə kömləyim!..

K e y k a v u s

Əvət, bəllidir.

S ü d a b ə

Bu çirkin ləkədən xilas et bəni!

(Hönkürtü ilə ağlayaraq pərdə arqasına keçər.)

K e y k a v u s

(səsə gələn pişxidmətə)

Çağır münəccimi!
Səyavüş! Səni
Yolundan sapdıran hanki duyğudur?

S ə y a v ü ş

Oğlun nə sapqındır, nə də suçludur.

K e y k a v u s

Bir həqiqət yoqmu bu sözdə?

S ə y a v ü ş

Əsla!

Ləkəm varsa təmizlərim qanımla.

M ü n ə c c i m

Nə olmuş?

P i ş x i d m ə t

Südabə etdi iftira.

M ü n ə c c i m

Şahim! Əmr ediniz!

K e y k a v u s

Var bir macərə,
Acı bir sirr!.. Onu kəşf et sən bizə!

M ü n ə c c i m

(qafasını sallayaraq)

Təlaş verir gözəl bir qadın sizə.

K e y k a v u s

Səyavüş nasıldır, o suçsuzmu, ya?

M ü n ə c c i m

Yoq bir düşüncəsi qavğadan başqa.

K e y k a v u s

Çarə bul, seçilsin doğru əyridən.

M ü n ə c c i m

Əmr ediniz atəş yaqılsın həməni;
Keçsinlər üstündən, diqqət eyləriz,
Yanan suçlu olur, yanmayan təmiz.

K e y k a v u s

Yanan suçlu olur, yanmayan təmiz.

(Qızgın)

Atəş, atəş!.. Çabıq atəş yaqılsın!

Pərdə

II SƏHNƏ

Atəş ətrafında oquyaraq Zərdüşt ayini icra edərlər.

M ö ' b i d l ə r

Əmr etmiş yaradan,
Bir sınaqdır iştə!
Günahsız bir insan
Yanmaz bu atəşdə.

Qızlar rəqs edərlər.

K e y k a v u s

Nerdədir məlikə?

B i r i n c i c a r i y ə

O şimdi bayğın!..

K e y k a v u s

Bayılsa ayılsın, ölsə dirilsin!

C a r i y ə gedər.

M ü n ə c c i m

İştə, atəş!

K e y k a v u s

Bıraq Südabə gəlsin.

M ö b i d l ə r

Müqəddəs alavdan
Keçənlər qurtulur.

Əyri yollar gedən
Həp yanar, kül olur.

Qızlar təkrar edərlər. Münəccim Səyavüşün tacını və qılıcını alır, ağı və uzun bir kömlək geyindirər, Sədabə saçları dağıtmaq, bənizi uçmuş olduğu halda cariyələri ilə gəlir.

K e y k a v u s

Yaqın gəl!

S ü d a b ə

Əmriniz?

K e y k a v u s

Girin atəşə!

S ə y a v ü ş

Bən hazırım.

S ü d a b ə

Yazıqdır Səyavüşə.

K e y k a v u s

Öncə sən girərsin.

S ü d a b ə

Bu xoşdur bana,
Könlümdə yangın var, başda fırtına.

(Acı gülüşlə.)

Tə'sir edərmi hiç atəş atəşə?
Vuruldum yanaraq bən Səyavüşə...

K e y k a v u s

(*əl çalaraq*)

Cəllad!..

(*Südəbəyi kinli baqışla süzərək.*)

Nə sayğısız, nə düşgün qadın.

(*İki təbərdar ilə cəllad gəlir.*)

Alın şu azğını, həməən asılsın!
Hər kəs ibrət alsın cənazəsindən.

S ü d a b ə

(*acı və şaqraq qəhqəhə ilə*)

Nə dəhşətli qərar!? Gözəl düşünsən,
Sevgisiz yaşayan canlı bir məzar!
Sevərkən ölənlər daha bəxtiyar.

(*İki-üç adım uzaqlaşaraq dönər.*)

Səyavüş, Səyavüş! Sənin bir busən
Dəyərlidir Kəyan tacından...

S ə y a v ü ş

Ah, sən!..

S ü d a b ə

Əlvida, əlvida... eşsiz qəhrəman!

Gedərlər.

K e y k a v u s

Oh, ipəkli yılan, sevimli qaplan!

S ə y a v ü ş

Lütf ediniz!

K e y k a v u s

Söylə!

S ə y a v ü ş

Niçin asılısın?

K e y k a v u s

Ya nə olsun?

S ə y a v ü ş

Məhbəslərə atılısın,
Bəlkə Yəzdani-pak edər mərhəmət,
Tutduğundan peşiman olur...

V ə z i r

Əvət,
Oğlunuz hiç yanılmıyor, əfəndim!
Bu gözəl tədbiri bən də bəyəndim.

K e y k a v u s

Xayır, bu mümkünmü?

V ə z i r

Niçin olmasın?

K e y k a v u s

Niçinmi? Niçinmi? İştə, o sapqın
Çirkin bir ləkədir Kəyan tacına.

S ə y a v ü ş

Şaşırmiş qadındır, acıyın ona!

V ə z i r

Baş hərəmdir, əvət, e'dam etsəniz;
Müztərib olacaq bundan ölkəmiz.

K e y k a v u s

Get, söylə, o vəhşi dağlar pərisi,
Duymamalı artıq bir insan səsi.

R ü s t ə m

Şah sağ olsun, iştə ordumuz hazır,
Bütün qəhrəmanlar əmrə muntazır.

K e y k a v u s

(münəccimlər çıxırlar, oğluna)

Səyavüş! Qalmaq bir şübhəm sana,
Vuruldu səndəki parlaq vicdana.
Bir ləkə var bəlkə ayda, günəşdə,
İncə bir iz belə yox Səyavüşdə.
Əvət, südün təmiz, açıqdır alın,
Sapdıramaz səni hər oynaq qadın.
Haydi, yavrum! Gözü yollarda ordun,
Get, zəfər tanrısı yardımçın olsun!

Keykavus əli ilə işarə edər, Rüstəm, Səyavüş, Tus, Bəhram və cəngavərlər gedər.

Pərdə

İKİNCİ PƏRDƏ

I SƏHNƏ

Yaqında bir köy, uzaqda Bəlx qəl'əsi görünür, səhnədə İran köylüləri daş, çamur daşıya-raq yeni qəl'ə yapmaqla məşğuldur. İçlərində qız və qadınlar da çalışır. Ətrafda iki çadır qurulmuş. Pərdə musiqi ilə açılır. İki zəbtiyyə mə'muru ağır yürüyən işçiləri qırbaqla vurub sür'ətli hərəkətə məcbur edir. İki bəna divar üstündə türkü söyləyərək çalışır.

Birinci bəna

Gəl, quzum, tez ol da gəl!
Gözüm qaldı yolda, gəl!
Çamur gətir, daş gətir!
Durma, arqadaş, gətir!

İkinci bəna

Haydı, quzum, kərpic at,
Kırəc gətir, az su qat!
Gecikmə, gəl, durma, gəl!
İşə zərbə vurma, gəl!

Birinci mə'mur

(aqsayan bir qulu itələyir)

Çapıq yürü, aqsama,
Çox qalmadı aqsama.

İkinci mə'mur

(İxtiyar köylüyü vurur)

Haydi, şaşqın ixtiyar!
Tənbəllərə qırbaç var.

İxtiyar

Vurma, sönmüş qüvvətim,
Yoqdur daha taqətim.

İ k i n c i m ə' m u r

Başqa laf istəməm, sus!
Əmr eyləmiş Keykavus:
Bu qəl'ə hər nə olsa
Bitməlidir bir aya.

B i r i n c i m ə' m u r

Hər kim boyun qaçırsa,
Ölümdür ən son cəza.

İ k i n c i m ə' m u r

Əvət, bu möhkəm qəl'ə
Yüksələcək göylərə.

(Uzaqdakı Bəlx qəl'əsini göstərir.)

Bəlxə qarşı daima
Olacaq hökümfərma.

B i r i n c i b ə n n a

Gəl, quzum, tez ol da gəl!
Gözüm qaldı yolda, gəl!
Çamur gətir, daş gətir!
Durma, arqadaş gətir!

İ k i n c i b ə n n a

Haydı, quzum, kərpic at,
Kirəc gətir, az su qat!
Gecikmə, gəl, durma, gəl,
İşə zərbə vurma, gəl!

B i r i ş ç i q ı z

(əлиндə boş çamur tabağı, təlaş ilə gəlir)

Gəldilər, ah gəldilər.

B i r i n c i m ə' m u r

Kimlər?

İ ş ç i q ı z

Bir xeyli əskər.

B i r i n c i m ə' m u r

Bəlli, şah nəfərləri.

İ k i n c i m ə' m u r

(*baqar*)

Əvət, durma, gəl bəri!

Gedərlər. Çalışan köylülər bir yerə toplanır.

A l t a y

Qızmış demək yenə saray qurtları,
Çiyneyəcək həp keçdiyi yurtları.

İ x t i y a r

Altay, Altay, coşma, saqın, duyarlar,
İsyançı, qaçaqçı deyə qıyarlar.

A l t a y

Bütün ölkə inləyirkən açıqdan,
Şu vicdansızların qidası həp qan.

İ x t i y a r

Bitmədi də xalqı üzən qırbaçlar,
Parlayacaq şimdi oqlar, qılıçlar.

İ ş ç i q ı z

Şah da bərabərmi?

İ x t i y a r

Kim bilir!

İ ş ç i q ı z

(Çocuqca bir sadəliklə)

Baba!

Şah da bizim kibi bir insanmı ya?

İ x t i y a r

Əvət, o da bir nev insan sayılır.

A l t a y

Yalnız onun iki buynuzu vardır.

İ ş ç i q ı z

(ixtiyara)

Bən hiç buynuzlu şah eşitməmişdim,

Bu söz doğrumu ya?

İ x t i y a r

Doğrudur, cicim!

B i r i n c i b ə n n a

Keykavusun olmasaydı buynuzu

Baş hərəm saymazdı bir uğursuzu.

İ x t i y a r

Əvət, sanmayın ki, o pək şanlıdır.

B i r i n c i b ə n n a

Qulağının dibi zə'fəranlıdır.

İ ş ç i q ı z

Bu hiç olur şeymi?

İ x t i y a r

Yavrum, ən düzü,
Bütün sarayların budur iç yüzü.
O sapqın böcəklər föhşə mə'nusdur,
Həya, namus ancaq bizə məxsusdur.

B i r i n c i m ə' m u r

(arqadaşı ilə bərabər geri dönər)

Nə var yenə, yoqsa fürsət buldunuz?
Haydi, iş başına!

(Aqsığa bir qırbaç ilişdirir.)

Biçimsiz donuz!

B i r i n c i b ə n n a

Çamur gətir, daş gətir!
Durma, arqadaş, gətir!

İ k i n c i b ə n n a

Haydi, babam kərpic at,
Kirəc gətir, az su qat!

B i r i n c i m ə' m u r

(düşünüb duran ixtiyar köylüyü şiddətlə vuraraq)

Haydi, baqıb durma, bunaq ixtiyar!

İ x t i y a r

Ah!

D ə l i q a n l ı

(qolundan tutub qaldırır, mə'mura)

Vicdansız!..

B i r i n c i m ə' m u r

(Dəliqanlıya bir sillə vurur)

Aşma həddini, mırdar!

D ə l i q a n l ı

Bir də vur!

B i r i n c i m ə' m u r

(bir daha vurur)

İştə, al!

D ə l i q a n l ı

(onu yaqalar, dizi altına alaraq)

Şımarдын, yetər!

Baq, adamı böylə rəzil edərlər.

İ k i n c i m ə' m u r

(çalışan köylülərin içindən fırlayaraq)

Bıraq!

K ö y l ü l ər

(ona hücum ilə)

Saqın, coşma!

(Mə'muru yaqalayırlar.)

B i r i n c i m ə' m u r

(boğuş səslə)

Bıraq!

D ə l i q a n l ı

(birinci mə'muru ayağı ilə itərək)

Sus, alçaq!

Yetər, biz deyiliz sizə oyuncaq.

Bu ilk ibrət olsun, unutma əsla,

Azğınlara qarşı yox deyil cəza!

Şaşqın bir sükut... Bu sırada əskəri muzika ortalığı çınlatır. Tus ilə bərabər İran cəngavərləri ətrafi sarrır.

B i r k ö y l ü

(tələş ilə gəlir, çalışanlara)

Zavallılar! Burda siz
Qan-tərlərə batarkən,
Köydəki hər qülbənz
Batmış yasa içindən.

T u s

Nə olmuş?

K ö y l ü

Aqınçılar,
Həp var-yoqu aldılar.

İ ş ç i q ı z

(Tusun əskərlərinə)

Yardım edin bizlərə,
Ümid ancaq sizlərə!

T u s

Haydi, çabıq getməli,
Həpsini dəf' etməli!

Ə s k ə r l ə r

Durmayın, arş iləri!
Çevirəlim həp geri.

Əskərlərin bir qismı, mə'murlar və köylülər gedər, muzika...

T u s

(başqa tərəfə baxar)

Baqın, şu yoldan keçən
Adamlar hanki eldən?

B i r i n c i c ə n g a v ə r

Bəhey, yolçu! Getmə, dur!

T u s

Yabançıya bənziyor.

Kibar qıyafətli bir çinli onlara yaqlaşır.

B i r i n c i c ə n g a v ə r

Gəl bəri!

T u s

Siz kimsiniz?

E l ç i

Çindən gələn elçiyiz,
Gətirmişiz xaqandan
Keykavusa ərməğan.

T u s

Yoldaşların nerəli?

E l ç i

Bəlli, bizim ölkəli.

B i r i n c i c ə n g a v ə r

Kim bilir, bəlkə casus!?

T u s

Yetər, sus!

B i r ə s k ə r

(gəlir, təmənnə edər.)

Qəhrəman Tus!

Çoq uzaqda, yoldan bir toz yüksəldi.

T u s

Görünür Rüstəmlə Səyavüş gəldi.

(İki-üç əskərlə uzaqlaşır.)

B i r i n c i c ə n g a v ə r

(elçiyə, gəlidiyi tərəfi göstərir.)

Dəmin orda incə bir qız da gördüm...

B i r ə s k ə r

Qız demə, bir nazdır etmiş təcəssüm.

E l ç i

Çin xaqanı onu göndərmiş şaha.

B i r i n c i c ə n g a v ə r

Gətir bana!

İ k i n c i ə s k ə r

Bıraq, Səyavüş duysa,
Nə azğınlıq!? – deyə həməən saldırır,
Babamızı məzarından qaldırır.

B i r i n c i ə s k ə r

(alayçı gülüşlə)

Gözəllərə baqmaq könül qidası,
Sən hiç təlaş etmə, çıqmaz qavğası.

B i r ə s k ə r

(çinli rəqqasəyi gətirir. Arıq, çirkin və yüzü bürüşük bir kösə də onları izlər)

İştə, yad ellərin incə töhfəsi!

B i r i n c i c ə n g a v ə r

Bəhey! Sən nəçisin?

K ö s ə

(qızı göstərir)

Onun kölgəsi!

B i r i n c i c ə n g a v ə r

(elçi ilə kösəyə)

Siz gedin, çadırda bəkləyin bir az.
Haydi!

Elçi gedər.

R ə q q a s ə

(həyəcan ilə)

Ah!

K ö s ə

Bən, xayır.

B i r i n c i c ə n g a v ə r

Xayırmı... haylaz!

(Ayağını hiddətlə yerə vurur.)

K ö s ə

Nasıl ayrılalım yosma qızından?

B i r i n c i c ə n g a v ə r

Bu mümkünmü?! O bir mələk, sən şeytan!

K ö s ə

Ən parlaq gündüzlər gecədən doğar.

B i r i n c i c ə n g a v ə r

Sus!

K ö s ə

Lələyəm ona, əməklərim var.

Köyə yardıma gedən mə'murlar və əskərlər əllərində piyalələr, şərab dəstiləri və talan edilmiş şeylər gəlirlər.

B i r i n c i c ə n g a v ə r

Nə tez?

İ k i n c i c ə n g a v ə r

Savuşmuşlar, yoqdu bir nəfər.

B i r i n c i c ə n g a v ə r

(dəstiləri göstərir)

Bunlar nə?

İ k i n c i c ə n g a v ə r

Ən nəfis, içimli şeylər!

(Çirtik çalar.)

Ortaq olduq köylü vətəndaşlara,
Böylə gözəl şərab görmədim asla.

B i r i n c i c ə n g a v ə r

Bu mümkün...

(Rəqqasəyə)

Haydi, sən bizə şərab ver!

K ö s ə

Bən verəyim, o pək gözəl rəqs edər.

İ k i n c i c ə n g a v ə r

Onun sonduğu mey daha nuş olur.

K ö s ə

Siz nə dilərsiniz əlbət xoş olur.

Qız şərab paylar, ağır ahəng ilə musiqi çalmır. Kösə dürlü hərəkətlər və hoppalıqlarla oynar.

B i r i n c i c ə n g a v ə r

(ikinciyə rəqqasəyi göstərir)

İştə Çin ahusu, görmədirsə gör!
Nur gəlir gözünə ona baqsa kör.

İ k i n c i c ə n g a v ə r

(Kösənin qolundan tutub kənara fırlatır)

Qız oynasın, sən də şərab ver bizə!

K ö s ə

Pəki, baş üstünə, can qurban sizə.

Musiqi dəyişir, qız rəqs edər. Kösə qoynundan kağıza bükülü bir qadar bəng çıxarır, dəstiyə dökər. Sonra piyalələri doldurur. İçərlər. Kəndisi də dodaq altından zəməmə eylər.

Bəngi qatdım şərabə,
Dəniz döndü sərabə.
İçərlər, həp içərlər,
Qayğıdan vaz keçərlər.

Nəş'ələndir həyatı,
Qalıdır yerin qatı;
Çəkər səni kamına,
Ağu qatar camına.
Varkən əlində fürsət,
Qoyma könüldə həsrət.
Ömrün hər sevincindən
Bir busə al da əylən!

H a m ı

Ömrün hər sevincindən
Bir busə al da əylən!

N ö v b ə t ç i

(ətrafa baqar, təlaş ilə)

Bəhey, orda bir qaraltı var.

B i r i n c i c ə n g a v ə r

Şübhəsiz, aqınçılar!

İ k i n c i c ə n g a v ə r

Əvət, bıraq gəlsinlər,
Gücümüzü bilsinlər.

B i r i n c i c ə n g a v ə r

Haydi, saqlanalım gizli bir yerdə.

İ k i n c i c ə n g a v ə r

Şərablər nə olsun?

B i r i n c i c ə n g a v ə r

Qoy içsinlər də,
Sərxoş ikən qollarını bağlarız.

(Kösəyə)

Al şu qızı, rədd ol! Unutma yalnız,
Ağzınızdan bir söz belə çıxarsa,
Batacaqdır evdə ananız yasa.

K ö s ə

Xayır, xayır, bizim ağzımız bütün.

(Rəqqasə ilə bərabər gedirlər.)

B i r i n c i c ə n g a v ə r

(arqadaşlarına)

Haydi, qorqunc olur hücumu türkün.

İ k i n c i c ə n g a v ə r

Saqın, hiç şaşırma, hanki düşmana
Saldırsa ordumuz, dönər davşana.

B i r i n c i c ə n g a v ə r

Gurlama, düşmanı küçük görənlər,
Küçük göstərənlər çox sürməz inlər.
Dikbaşlar ansızın həp diz çökərlər,
Qaliblərə qarşı boyun bükərlər.

İ k i n c i c ə n g a v ə r

(alaycı gülüşlə)

Gəl, canım, görünür çocuqkən anan
Yıldırılmış gözünü yabançılardan.

Çəkirlər, muzika... Türk pişdarlarından beş-altı nəfər gəlir. Dəstiləri yoqlar,
qədəhlərdəki içkiləri içərlər.

B i r i n c i d ə l i q a n l ı

Dəstilər doludur, amma kimsə yoq.

İ k i n c i d ə l i q a n l ı

Qorqub savuşmuşlar.

Ü ç ü n c ü d ə l i q a n l ı

Öyünməyin çoq.

B i r i n c i d ə l i q a n l ı

Az içəlim...

İ k i n c i d ə l i q a n l ı

Gözəl şərab, baqsana!

Ü ç ü n c ü d ə l i q a n l ı

Umulmaz bir nəş'ə verir insana

Təkrar doldurub içərək coşğun bir ahənglə türkü söylərlər.

B i r i n c i d ə l i q a n l ı

Qılıclar parlasın, yer-göy çınlasın.

H a m ı

Çınlasın, çınlasın, ho, çınlasın, çınlasın.

B i r i n c i d ə l i q a n l ı

Dost ya düşman bizim gücü anlasın.

H a m ı

Anlasın, anlasın, ho, anlasın, anlasın.

Birinci dəliqanlı

Oq atmayız qorqub qaçan davşana.

H a m ı

Davşana, davşana, ho, davşana, davşana.

Birinci dəliqanlı

Nerdə qəhrəmanlar? Çıqsın meydana!

H a m ı

Meydana, meydana, ho, meydana, meydana!

Birinci dəliqanlı

(qılıcını çəkərək)

Arş iləri, hücum, hücum!

İkinci dəliqanlı

Bıraq bəni, sərxoş oldum.

Birinci cəngavər

(arqadaşları ilə bərabər sıyıрмаqılıc pusqudan çıxar)

Bəhey, qoçaq, siz kimsiniz?

Birinci dəliqanlı

Qorqu bilməz yigidləriz.

Birinci cəngavər

Öylə isə gəl baqalım.

Birinci dƏliqanlı

Haydi, haydi çarpışalım.

Hər iki tərəf sərxoşca hərəkətlərlə çarpışırlar. Bir qismi yaralanıb, digər qismi səndələyir. Bu sırada bir yandan Gərşivəz, bir yandan Bəhram və Tus kəndi əskərləri ilə onlara qarışır, qavğa daha qızışır. Ən sonra R ü s t ə m l ə S ə y a v ü ş gələr.

R ü s t ə m

(məğrur və amiranə bir səslə bağırır)

Bəhey! Durun, sayğısızlıq yetər!

S ə y a v ü ş

Aqan qanlar artıq yetər.

İ k i n c i c ə n g a v ə r

Bən ayıldım, şərab verin!

Birinci dƏliqanlı

Yay gətirin, oq gətirin!

(Əlindəki yaya oq qoyur.)

S ə y a v ü ş

(düşən yaralıları göstərər)

Bunca xalqı əzib bitirmək niçin?
Hər tərəfdən çəlik qollar seçilsin.
Çarpışsın yigitlər həp birər–birər,
Kim üstün gəliрсə ondadır hünər.

R ü s t ə m

Əfrasiyab hanı? Çıqsın meydana!
Büksün qollarımı, ər deyim ona.

G ə r ş i v ə z

O yoqsa da qarşındadır Gərşivəz.

R ü s t ə m

Rüstəm hər qəhrəman ilə döyüşməz.

G ə r ş i v ə z

Öyünmə çox, ağlar öncə gülənlər.

S ə y a v ü ş

(Bəhrama)

Umulmaz bir təhqir, bunu kim dinlər!?

R ü s t ə m

Unutma ki, o yılmaz bir qəhrəman!

S ə y a v ü ş

Ər deyilim ona verirsem aman.

G ə r ş i v ə z

(alaycı gülüşlə)

Çocuqlarımı çıxmaq istər qarşıma?!

S ə y a v ü ş

Nə cür'ət!.. Çocuqmu söylədin bana?

Ucuz oturmaz bu gülünc söz sana.

G ə r ş i v ə z

Bir düşün, anana yazıq deyilmi?

S ə y a v ü ş

Boş öyünməkdənsə vuruşmaq eyi.
Qılıclar parlar, bir qədər vuruşurlar.

R ü s t ə m

İran güvəndikcə böylə arslana,
Gülünə olmaz hiç bir dosta, düşmana.

G ə r ş i v ə z

(qalqar, yenə hücumə başlar)

Böylə boş yaralar vız gəlir bizə.

S ə y a v ü ş

Bən hazırım.

P i r a n

(xızlı adımlarla gəlir, hayqırır)

Durun! Nə olmuş sizə?

R ü s t ə m

(Tusa, xüsusə)

Kimdir şu ixtiyar, hanki qəhrəman?

T u s

İştə Əfrasiyab vəzirə Piran!

P i r a n

Bu dəhşətlər niçin, bu qan niçindir?

R ü s t ə m

Onu sərdarınız Gərşivəz bilir

G ə r ş i v ə z

Bənsiz alavlanmış bu kinli qavğa.

R ü s t ə m

(türk əskərlərini göstərir)

Bunları coşduran hanki qasırga?

G ə r ş i v ə z

Bən göndərdim doğru xəbər bilsinlər,
Gərginlik sirrini duyub gəlsinlər,
Sonra baqdım ki, parlıyor qılıçlar.

P i r a n

Fəqət niçin? Bəlli ki, bir səbəb var.

R ü s t ə m

(cibindən çıxardığı kağıza ona uzatır)

İştə məktub, oqu!

P i r a n

(oqur)

Bu bir fitnədir.

R ü s t ə m

Ya o talanlar, o basqınlar nədir?

P i r a n

Basqınımı? Hər zaman bildiyin oyun...
Sizinkilər çalar qaramal, qoyun,

Bizimkilər ərzaq için saldırır,
Məs'ulmu ya buna hökumət?.. Xayır!

Coşqun muzika... Bu sırada yarımçıplaq və yaralı bir yığn erkək köylü gəlir. Köylülər əllərindəki dəyənək, yaba, oraq və baltaları sallayaraq isyançı bir ahəng ilə.

İ x t i y a r

İştə onlar, iştə onlar!
Tüğyan edən şu azğınlar!
Həp əzildik, həp soyulduq,
Xain əllərdə məhv olduq.

R ü s t ə m

Göstər, hanı o xainlər?
Cəza görsün birər-birər.

A l t a y

(Həyəcan içində həm uzaqları, həm də İran əskərlərini göstərir.)

Bir yandan Turanın qaçaq elləri,
Bir yandan İranın azğın əskəri.
Qanımızı içib-içib doydular,
Qız-gəlini soyub çıplaq qoydular.

İ x t i y a r

Yüzlər soluq, gözlərdə fər qalmamış,
Çökmüş göküsərdə cigər qalmamış.

R ü s t ə m

(ətrafındakılara)

Ar olsun sizlərə, ar olsun, əvət!
Əsla ummadığım alçaq xəyanət.
Sizdən uğurludur taun, qasırğa,
Xayır, yol verilməz bu azğınlığa.

P i r a n

İştə, ən silinməz qara bir ləkə,
Hiç də yaraşmıyor bu, əskərliyə.

A l t a y

Lə'nət bu varlığa, yetər, usandıq,
Kəndi yaqdıığımız atəşdə yandıq.

İ x t i y a r

(köylüləri göstərir)

Baqın bunlara, bir baqın bunlara!
Nifrət sizə, sizdəki qanunlara!

A l t a y

Taun da, vəba da uğurlu sizdən,
Ölüm belə qaçar işgəncənizdən.

S ə y a v ü ş

(sarsılır, qızgın və coşğun)

Ötər keçdiyiniz yerdə bayquşlar,
Qəhrəman cildinə girən sərxoşlar!
Məzlumlara qarşı duyğusuz qalan
Bir insandan daha şərəfli qaplan!..
Biz gəldik ki, çignənməsin yurdumuz,
Məgərsə çignəyən kəndi ordumuz.
Qıtlıq, aclıq, tufan, ölüm, fırtına...
Cümləsi bir yana, sizlər bir yana.

A l t a y

And olsun vicdana, bu gündən sonra,
Hər kim yan baqarsa şu yoqsullara,
Yıldırımlar patlayacaq başında,
Adı yazılacaq məzar taşında.

Pərdə

II SƏHNƏ

Keykavus sarayında başqa bir salon... Südabə taxt üzərində yaslanmış, cariyələr ətrafını sarmış. Rəqqasə – çinli qız incə və lirik musiqi ilə həmahəng olaraq şarqi söyləyib oynar.

R ə q q a s ə

Qayğısız baharın ılıq busəsi
Tellərimə qondu zülmət uçarkən.
Sərxoş bülbüllərin o bayğın səsi
Oqşadı ruhumu güllər açarkən.
Yasəmən, nilüfər, sümbül, mənəkşə
Mey sundular bana elmas jalədən,
Günəş üryan vücudumu əmdikcə,
Bir tülə büründüm sanki lalədən.

(Salonu tərk edər.)

S ü d a b ə

(qalqıb oturur, coşğun baqışlar və şən qəhqəhələrlə)

Pək tühaf! Səyavüş öylə sandı ki,
Zindan olur məzarım.
Zülmətləri yaran böcəklər kibi
Sönmək için parlarım.

B i r i n c i c a r i y ə

Halbuki bir quldur sana Keykavus.

S ü d a b ə

Çoq da bəni öymə, sus!

İ k i n c i c a r i y ə

Sənsiz bütün cihan məhbəsdir ona.

S ü d a b ə

Xayır, inanmam buna.

İ k i n c i c a r i y ə

İnan, səhər yıldızına and olsun!

B i r i n c i c a r i y ə

Suriyənin şən qızına and olsun!

S ü d a b ə

(həzin bir ah ilə)

Qarşımda diz çöxsə bütün yer yüzü,
Yenə Səyavüşdə könlümün gözü.
Məhbəsdə inlərkən düşündüm onu,
Aşqımın həp odur əvvəli, sonu.

R ü b a b ə

(gəlir, son cümlələri dinlər)

Yazıq!.. Bunca zəif bilməzdim səni,
Öpsün zəfər dalğaları çöhrəni.

S ü d a b ə

Xayır, bu gün bənim halım başqadır,
Könlümdəki çarpıntılar pək ağır.
Bir diləyim varsa, onun visalı,
Gözlərimdə yalnız onun xəyalı.
Səyavüşün o dik, o məğrur başı
Əyilməz olursa sevgimə qarşı;
Onu al qanlarda görmək istərim,
Saçlarından çələng örmək istərim.

Muzika.

K e y k a v u s

(gəlir, Südabəyi məhzun görüncə)

Niçin dalmış yenə bahar günəşi?

R ü b a b ə

Anarkən sıqıldı mənhus keçmiş.

K e y k a v u s

Keçmişdən nə çıxar, yarın xoş olsun.

R ü b a b ə

Lütfünüzə qarşı Südabə məmnun.

P i ş x i d m ə t

(gəlir, əyilir)

Çin elçisi!

K e y k a v u s

Gəlsin!

(Südabəyə)

Səninlə sonra!..

(Onlar çıxar, elçi gəlir. Ona yanında yer göstərir.)

Buyur!

E l ç i

(oturur)

Son görüşcün gəldim hüzura.

K e y k a v u s

Əfrasiyab haqqında fikriniz nə?

E l ç i

O bir təhlükədir İranə, Çinə,
Gündən-günə aşıb durur həddini,
Həm sizə, həm bizə qarşı var kini.

K e y k a v u s

Qorqutamaz bizi öylə fırtına,
Məndən səlam edin Çin xaqanına!
Dostluğumuz sağlam, təməlli olsa,
Altay üfüqləri batır həp yasa.

E l ç i

Əlbir olsaq, əvət, onlar tez susar.

S ü d a b ə

(rəqqasə və kösə ilə bərabər gəlir. Keykavusa.)

Rəqqasənin sizə bir ricası var.

K e y k a v u s

Nədir?

S ü d a b ə

Diyor: lələm Çinə getməsin,
Çocuqluqdan bəri alışıb ona,
Ayrılıq yük olur incə ruhuna.

K e y k a v u s

Qalsın.

K ö s ə

(əvilərək)

Təşəkkürlər!..

K e y k a v u s

(elçiyə)

Həp gətirdiyin

Töhfələr bir yana, şu qız bir yana.

S ü d a b ə

O pək sevimli bir munisdir bana,
Parlaq bir incidir, misli yoq onun.

K e y k a v u s

Pək gözəl, adı qoy Dürdanə olsun.

S ü d a b ə

Qurnaz ixtiyar da zərif bir insan!

(Digər salona keçərlər.)

K e y k a v u s

Pək tühafdır, əvət.

P i ş x i d m ə t

(gəlir, təmənna edər)

Rüstəm pəhləvan!

K e y k a v u s

Çağır gəlsin.

E l ç i

Bən gedəyim.

(Təmənna edib çıxar.)

K e y k a v u s

İzzətlə!..

(Ətrafa.)

Nə tez? Niçin geri dönsün o böylə?!

R ü s t ə m

(Bəhramla girər, əskərcə təmənnə edərək.)

Səlam!..

K e y k a v u s

Nə yaptınız? Nə oldu qavğa?

R ü s t ə m

Ordular vuruşdu qarşı-qarşıya.

K e y k a v u s

Sonra?

R ü s t ə m

Birər-birər başlandı döyüş,
Gərşivəzə üstün gəldi Səyavüş.

K e y k a v u s

(məğrur və məmnun)

Hələl olsun ona qəhrəman adı.

R ü s t ə m

Dostlar deyil, düşman da alqışladı.

K e y k a v u s

Sonra?

R ü s t ə m

Piran gəldi, xəbər verdi ki,
Onlarda olmamış qavğa istəyi.

K e y k a v u s

(*sinirli*)

Ya kimlərdir basqın yapan alçaqlar?

R ü s t ə m

Bir yığın ac, başı pozuq qaçaqlar.

K e y k a v u s

Sonra?

R ü s t ə m

Haqsız qanlar aqmasın deyə,
Səyavüşlə Piran gəldi bir rə'yə.

K e y k a v u s

Nasıl?

R ü s t ə m

Barişdılar.

K e y k a v u s

(qızğın)

Barışdıları?!

R ü s t ə m

Yersiz vuruşmanın mə'nası varmı?

K e y k a v u s

Xəyanət! Xəyanət!.. Alçaq xəyanət!
Əfrasiyabdandır bu hiylə əlbət.

R ü s t ə m

Hiç də öylə deyil, basqın yapanlar;
Həpsi yol vuranlar, yoldan sapanlar,
Yalnız onların ya, bizimkilər də
Dirlik qoymadılar qomşu köylərdə.

K e y k a v u s

Köylər dağılsa da ağrıtmaz bəni,
Ancaq Əfrasiyab bilsin həddini.

R ü s t ə m

Bir səbəb yox ikən, bəncə bu qavğa
Ağır bir zərbədir qəhrəmanlığa.

K e y k a v u s

(acı və alaycı qəhqəhə ilə)

İştə, hər ikiniz qorqaq və miskin!
Səyavüş də xain, Rüstəm də xain!..

R ü s t ə m

(sərt və kinli)

Qorqamı, xainmi?! Çirkin iftira!
Dayanmaz insan bu təhqirə əsla!

K e y k a v u s

(bağırır)

Rüstəm!

R ü s t ə m

(eyni ahənglə)

Həddini bil, nə sandın bəni?

K e y k a v u s

Sus! Şöhrətin məğrur etməsin səni.

R ü s t ə m

Saqın, güvənmə çox təxtü tacına!

K e y k a v u s

(sinirli adımlarla gəzinərək)

Səyavüş də söz yoq, uymuşdur sana,
Hər ikiniz asi! Azğın bir asi!
Layiq sizə ancaq ölüm cəzasi!..

(Salonu tərk edər.)

R ü s t ə m

(sarsılır, Bəhrama)

Eşitdinmi böhtanları?
Eşitdinmi həzyanları?!

İştə quduz bir canavar,
Başda ölüm xülyası var.

B ə h r a m

Çıldırda da farkı yoqdur,
Sənin gücün daha çoqdur.

R ü s t ə m

Artıq bana oldu əyan;
Cənnət imiş Zabilistan.
Dönməliyim əski yurda,
Namus, şərəf həpsi orda!..

(Südabə pərdə arqasından görünür və geri çəkilir.)

B ə h r a m

Ya Səyavüş!

R ü s t ə m

Hiçdir sonu,
Çabuq, yoldan çevir onu!
Gördüyünü söylə, həməən
Uzaqlaşsın bu ölkədən.
Gedərsiniz sən də, o da
Əfrasiyab hüzuruna.
Dayısıdır, hiç olmazsa
Orda qiyam olmaz ona.

(Sinirli və qızğın.)

Bıraq, burda Südabənin
Zevci dalsın da işrətə;
Ədalət və qanun desin
Hər zülmə, hər cinayətə.

Gəl gedəlim, nifrət olsun
Şu yıldızlı vəhşətlərə!
Artıq yetər, lə'nət olsun!
Ölüm qoqan şəhvətlərə!..

Gedərlər.

S ü d a b ə

(pərdə arqasından çıxar, acı qəhqəhə ilə)

Get, Südabə çox inlətdi
Sənin kibi arslanları.
Önümdə çox sönüb getdi
Dəhşət, zəfər vulkanları.

(Vurğun baqışla, uzaqlara.)

Ya Səyavüş!? Həp könüldə
Çınlar durur onun səsi.

(Son dərəcə kinli.)

Bəndən qaçsa belə, əldə
Gəlməlidir cənazəsi!..

Pərdə

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

I SƏHNƏ

Ətrafda yalçın qayalar və yeşil ovalar... Uzaqda çoban düdüyü çalınır.

S ə y a v ü ş

(Bəhramla bərabər gəlir. Başında tunc dəbilqə var)

İştə ana yurdu, Turan ovası!
Yalçın qayalarda qartal yuvası!

B ə h r a m

Böylə mənzərələr İranda azmı?
Daha üstün desəm doğru olmazmı?

S ə y a v ü ş

Lakin Südəbənin vəhşi ədəsi,
Kinli bir babanın ölüm cəzası
Qaçaq kibi etdi bizi dərbədər.

B ə h r a m

Unut, nə olmuşsa, həp keçər, gedər.

(Cibindən bir kağız çıxarır.)

Hiç aldırma, Əfrasiyab var olsun,
Məktubunu oqu, nasıl da məmnun!
O da saray, bu da!.. Nə farkı varmış,
Bəklər səni burda həp sevgi, alqış.

S ə y a v ü ş

Saray aləminə bəndə yoq həvəs,
Həpsi qanlı məhbəs, parlaq bir qəfəs.
Dayım gömdürsə də bizi altına,
Qoltuğa sığınmaq ağırdır bana.
Bu sırada kənardan qızların türküsü eşidilir.

Q ı z l a r

Bəyaz, pənbə, nazlı bir quş
Yalçın qayalıqda durmuş,
Boynunu, baq nasıl burmuş?
Kimi gözlər gövərçinim?
Bənim dilbər gövərçinim!

B ə h r a m

(heyratla göstərir)

İştə, gözəl, yosma qızlar!
Yayları var, oqları var.

S ə y a v ü ş

Həpsi ava çıqmış bəlli,
Bir az yoldan çəkilməli...

B ə h r a m

Nə gözəldir qadın səsi,
Könül açar şən nəğməsi!

S ə y a v ü ş

(mə'nalı ahəng ilə)

Əvət, qadın incə xilqət,
Alçalırsa, hiçdir fəqət.

Əfrasiyabın qızı Firəngiz və nədimələr türkü söyləyərək gəlirlər.

Q ı z l a r

Gövərçinim qanat açar,
Yüksək bulutlara uçar.
Rəqs edərək uçar, uçar,
Qayğı bilməz gövərçinim,
Enib gəlməz gövərçinim.

Zaman olur atar bəni,
Bir gülüşə satar bəni,
Birdən gözü tutar bəni,
Həməni qoşar gövərçinim,
Ruhu oqşar gövərçinim.

B i r i n c i n ə d i m ə

Firəngiz! Diyorlar Səyavüş gəlir

İ k i n c i n ə d i m ə

Bən də eşitmişim, fəqət kim bilir?

F i r ə n g i z

Diyorlar yenilməz qəhrəman imiş,
Adı-sanı dillərdə dastan imiş.

B i r i n c i n ə d i m ə

Diyorlar Südabə vurulmuş ona.

F i r ə n g i z

Demək, annə aşığı oğlum oğluna.

B i r i n c i n ə d i m ə

(ətrafa baqır)

Dur, o nə? Baqsana, maral yavrusu!

İ k i n c i n ə d i m ə

(nişan alır)

Ürkütmüşdür onu ölüm qorqusu.

F i r ə n g i z

(yayına oq qoyaraq)

Durun, diri tutmalıyım bən onu.

(*Gedər.*)

Şaşırdı, baq, dəyişdirdi yolunu.

Xızlı adımlarla gedərlər.

S ə y a v ü ş

(*Bəhramla çıxaraq*)

Həpsi bir-birindən sevimli dilbər!..

B ə h r a m

Şübhə yoq, saraya məxsus pərilər...

S ə y a v ü ş

O incə səslərin dalğalı şe'ri
Xatırlatdı bana anam Xubçehri.
Burda rast gəlib də avçılar ona,
Armağan götürmüş İran şahına.

T o s u n

(*yaylı, oqlu bir dəliqanlı, əlində davşan ölüsü gəlir*)

Gün aydın!

S ə y a v ü ş

Xoş bulduq, sənin adın nə?

T o s u n

Tosun...

S ə y a v ü ş

Əfrasiyab payı təxtinə
Yol çoq uzaqmıdır?

T o s u n

Xayı, pək yaqın.

(Yana baqaraq, məraqla)

O nə? Çevrəsini sarmışlar avın.

(İlərilər.)

S ə y a v ü ş

Dur, baqayım, gülərmi tale bana?

(Yayına oq qoyaraq qaya dibinə çəkilir, görünməz olur.)

T o s u n

(Bəhrama bağırir)

Afərin, afərin!

B ə h r a m

Nə var?

T o s u n

Baqšana!

Yoldaşın devirdi avı bir oqla.

B ə h r a m

(ilərilər)

O bir məharətmi?

T o s u n

Deyilmi?

B ə h r a m

Asla!

S ə y a v ü ş

Ah!..

(Səsi eşidilir.)

B ə h r a m

(qoşar)

O kimdir?

T o s u n

Arqadaşın vuruldu.

B ə h r a m

(gəlməkdə olan Səyavüşün qoluna bəqaraq)

Yaranmı var? Ver bəqayım, nə oldu?

S ə y a v ü ş

Oqla vurdu avçı qızlardan biri.

B ə h r a m

Hanki?

S ə y a v ü ş

(nədimələr ilə gələn Firəngizi göstərir)

Öndə gələn şu oynaq pəri!

F i r ə n g i z

(yaqlaşır, əlindəki vurulmuş maralı Səyavüşə uzatır)

Al, şu sənini!.. Bən ki, qıymazdım ona.

S ə y a v ü ş

İştə, əlverir bu mükafat bana.

F i r ə n g i z

(təlaş ilə nədimələrə)

Sarğı verin, çabuq!

S ə y a v ü ş

Bir şey deyildir.

T o s u n

(verir)

Al!

F i r ə n g i z

Gətir sarayım...

S ə y a v ü ş

İstəmöz.

F i r ə n g i z

Gətir!

(Dərman qoyub yarayı sarar.)

T o s u n

(yardım edər, mə'nalı ahəng ilə)

Həm yaralar bizim qızlar, həm sarar.

S ə y a v ü ş

Onda cür'ət də var, mərhəmət də var.

F i r ə n g i z

(süzgün baqışla)

Avcıgəzi diri tutmaq istərkən
Bıraqmadın...

S ə y a v ü ş

Suçum çoxdur gücümdən.

B ə h r a m

(bir az sərt, Firəngizə)

Qarşılıq görürdün qız olmasaydın.

S ə y a v ü ş

Bəhram! Zəifliyin sözündən aydın.

F i r ə n g i z

(gülümsər)

Zəiflər daima gücdən bəhs edər.

S ə y a v ü ş

(Bəhrama)

Bu ən kəskin cəvab! Düşünsən, yetər.

T o s u n

İştə, Əfrasiyab da çıqmış ava,
Kimsə qalmamışdır bu gün sarayda.

F i r ə n g i z

Av için yararmı öylə dəbdəbə?
Qarşı çıqmış onlar həp Səyavüşə.

B i r i n c i n ə d i m ə

Əvət, doğru...

İ k i n c i n ə d i m ə

İştə, gəldi Piran da.

F i r ə n g i z

Haydi seyr edəlim biz də bir yanda.

(Çəkilmək istərlər.)

P i r a n

(gəlir)

Səyavüş? Sənmisin? Xoş gəldin, oğlum!

(Qucaqlar öpər, Bəhrama əl verər.)

F i r ə n g i z

(heyətlə)

Səyavüşmü?!

P i r a n

(sarğıya baqar)

O nə?

S ə y a v ü ş

Çizilmiş qolum.

T o s u n

Həm yaralar bizim qızlar, həm sarar.

B ə h r a m

Öylə bir şey deyil, keçər...

P i r a n

(gələnləri Səyavüşə göstərir)

Baqsana!

İştə, bütün saray çıqmış qarşına.

S ə y a v ü ş

Təşəkkür!.. Az deyil lütfünüz bana,
Bilməm ki, layiqmi Səyavüş buna?

P i r a n

Hər könüldə sana hürmət bəslənir,
Adın Altay dağlarında səslənir.

(Əfrasiyab hökumət ərkanı ilə gəlir.)

P i r a n

(Səyavüşə)

Dayın Əfrasiyab, o şanlı xaqan!

(Əfrasiyaba)

Oğlumuz Səyavüş, adlı qəhrəman!

Ə f r a s i y a b

(*Səyavüşü qucaqlar, öpər*)

Xoş gəldin, bu yurda gətirdin səfa,
Qəhrəman Səyavüş!

H a m ı

Var ol, bin yaşa!

Ə f r a s i y a b

(*ətrafindakılara*)

İştə, həmşirəmin şahin yavrusu!
Parlar gözlərində zəfər duyğusu.

S ə y a v ü ş

Çocuq babasından qaçarsa, bəlli
Ana qucağında bulur təsəlli.

Ə f r a s i y a b

Əvət, İran sana baba ocağı,
Bu yurtda bulursun ana qucağı.
Şübhəsiz xor baqsa baba oğluna,
Ana köksü daim açıqdır ona.

G ə r ş i v ə z

Bu ölkənin qorqu bilməz elləri,
Kişnəyən atları, coşğun selləri,
Qartal yavruları səni gözlüyor,
Hər səninçin şanlı günlər özlüyor.

Pərdə

II SƏHNƏ

Əfrasiyab sarayında türk zevqinə uyğun bir salon.

Ə f r a s i y a b

Afərin Səyavüşə, dün vuruldum bən ona,
Vaqif imiş gerçəkdən bütün hər b üsuluna.

P i r a n

Bəsləmiş qucağında onu sən in h əmşirən,
Sonra almış tərbiyə Rüstəm kibi yigitdən.

Ə f r a s i y a b

Çalış, mümkün olduqca, al da onun könlünü,
Unutsun keçənləri, xoş keçirsin beş günü.

P i r a n

Bəncə Səyavüş qızın Firəngizlə birləşsə,
Birləşir iki ölkə...

G ər ş i v ə z

(son sözləri dinlər, alaycı tərz ilə)

Əvət, gözəl vəsfəsə!..

Ə f r a s i y a b

Firəngizlə Səyavüş görüşdülərmi?

P i r a n

(əli ilə rədd edər)

Asla!

Ə f r a s i y a b

O halda sən onların fikrini sor da, anla!

G ə r ş i v ə z

(acı və alaycı gülümsəyişlə)

Tezdir daha, bəkləyin, çocuq sanmayın onu,
Bir siyasət olmasa, atmaz baba yurdunu.

Ə f r a s i y a b

Yersiz şübhə!.. Bu səndə ikinci bir təbiət...

P i r a n

Səyavüşdən uzaqdır, hər hiylə, hər siyasət.

Əfrasiyabla Piran çıxar.

G ə r ş i v ə z

Gör bəndən daha əvvəl kimlər vəliəhd olur!?
Xayır, yaşatmam onu, umulmaz cəza bulur.

(Çıqar.)

Firəngiz nədimələrlə girir.

B i r i n c i n ə d i m ə

Firəngiz, Firəngiz! Nə olmuş sana?
Söylə, səni üzən hanki fırtına?

İ k i n c i n ə d i m ə

Bayğın gözlərində acı bir hal var,
Səyavüşdənmidir bu iztirablar?

Firəngiz

O bir yıldız kibi aqdı könlümə,
Atəşli bir çiçək taqdı könlümə.
Əlimdən aldı səbrimi, uyqumu,
Alav dalğaları sardı ruhumu.
Çırpınan qəlbimə yardım eyləyin!
Dərdimi siz açın, ona söyləyin!..
İstəməm, istəməm, açmayın, xayır,
Bəlkə onun könlü başqasındadır?!

Birincinədəmə

Xayır, sənsin onun dilək pərisi.

İkincinədəmə

(qapıya baqar, arqadaşına)

Biz gedəlim, gəldi iştə kəndisi!

Birincinədəmə

(Firəngizə)

Əmin ol ki, ələ düşməz bu fürsət.

Firəngiz

Bilməm nə söyləyim?

İkincinədəmə

Haydi, cəsarət!..

(Pərdə arqasına çəkirlər.)

Firəngiz

(əli alınında, şaşqın)

Uf, yadımdan çıqdı bütün sözlərim.

S ə y a v ü ş

(gəlir, vurğun bir ahəng ilə)

Sənmisin?.. Nihayət, güldü gözlərim.

F i r ə n g i z

Yaran nə haldadır?

S ə y a v ü ş

Həp sağalmamış.

F i r ə n g i z

(qoluna baqar, şübhəli gülümsəyişlə)

Hanı? Ondan bir iz belə qalmamış...

S ə y a v ü ş

Qəlbimdədir izi, görünməz gözə,
Sızlar, durur, gəlincə biz yüz-yüzə.
Bir kərrəcik səni avlaqda gördüm,
Sonra həp gözümdən iraqda gördüm.
Bütün qızlar bana yaqın olduqca,
Sən ürküb qaçırınsın, səbəbsizmi ya?

F i r ə n g i z

(süzgün baqışla)

Qaçmaq da yaqlaşmaq için bir yoldur.

S ə y a v ü ş

Səyavüş o halda bəxtiyar olur.

F i r ə n g i z

Bəxtiyarmı!?

S ə y a v ü ş

Əvət, bir anlat bana,
Sənin də nisbətən varmı xaqana?

F i r ə n g i z

Bən bir misafirim bu aşiyanda,
Köçmək üzrəyim ən yaqın zamanda.

S ə y a v ü ş

Hanki bir diyara?

F i r ə n g i z

Kəndim də bilməm!?

S ə y a v ü ş

Tühaf bilməcədir! Almaz düşüncəm,
Hanki səyahətə çıqsa bir durna,
Bir gövərçin uçub qaçsa hər yana,
Yenə aqşam üstü bulur bir yuva...

F i r ə n g i z

(gülümsər, mə'nalı bir tevr ilə)

Şübhəlidir bənim için o mə'va.

S ə y a v ü ş

Sözlərin başqadır, gözlərin başqa...

(Əllərini yaqalamaq istər.)

F i r ə n g i z

(pərdə arqasına keçər)

Dur, gələn var, görüş qalsın sonraya.

S ə y a v ü ş

(gözləri ilə onu izlər, həyəcan içində)

Bən uymadım hər dilbərin kamına,
Uğradım çoqunun intiqamına.
Bilmədim ki, bir gün bənd olur könül
O şahin gözlərin ehtişamına.
Yürürkən sanki naz edər göylərə,
Səcdə etməyimmi xoş xuramana?

Əfrasiyab, Piran, Gərşivəz və Tosun girir.

Bir gövərçin əsir etdi qartalı
Gözəllik namına, sevgi namına.

Ə f r a s i y a b

Nədir bu dalğınlıq, nə olmuş, oğlum?

S ə y a v ü ş

Saray həyatından artıq yoruldu.

P i r a n

Dayın həp şən görmək istiyor səni,
Burdan evləndirmək istiyor səni.

S ə y a v ü ş

Hər nəyə əmr etsə xaqan haqlıdır,
Lakin Səyavüşün qəlbinə, xayır...

G ər ş i v ə z

Bəlkə İranda var başqa sevdiyi.

S ə y a v ü ş

Asla!..

Ə f r a s i y a b

(Tosuna)

Firəngizi çağırırsan eyi,
Uzlaşsalar, düyün başlanır yarın.

P i r a n

Firəngiz gözüdür bütün qızların.

S ə y a v ü ş

Kimsəyə bən könül vermədim daha,
Yalnız bir avçı qız gördüm avlaqda.
Həmən könlümü bir baqışda çaldı,
Yadigarı iştə qolumda qaldı.

Ə f r a s i y a b

Bütün qızlar gəlsin!

P i r a n

(işarə eylər)

Olur, pək ə'la.

G ər ş i v ə z

(ətrafı)

Ah, sevdiyi birdən Firəngiz olsa!?
Dəhşət daha kəskin olur şübhəsiz.

Q ı z l a r g ə l i r .

Ə f r a s i y a b

(Səyavüşə)

Hankisidir?

S ə y a v ü ş

İştə!..

(Firəngizi göstərir.)

Ə f r a s i y a b

(məmnun)

Qızım, Firəngiz!

S ə y a v ü ş

Bən misafir sandım onu sarayda.

Ə f r a s i y a b

Yanlış da bir naxış!..

P i r a n

Əvət, öylə ya,

Həyat səhnəsində həp misafiriz.

Ə f r a s i y a b

(Firəngizə)

Sən də könlünü aç!

F i r ə n g i z

Siz vəkilsiniz.

Ə f r a s i y a b

Afərin, pək gözəl cəvab, afərin!

(Qolları arasına alır. Sonra vəzirə.)

Piran! Uğurludur sənin əllərin,
Dəyişdir bunların bazubəndini,
İcra olunsun da nişan ayini.

P i r a n

(Səyavüşün bazubəndini Firəngizin qoluna, onununu da Səyavüşün qoluna taqar.)

İştə, ruhlardakı duman savuşdu,
İki yıldız bir-birinə qavuşdu.

G ə r ş i v ə z

(Tosuna, kinli)

Xayır, xayır, mümkün deyil bu asla,
Gərək dağılsın şu uğursuz yuva!..

T o s u n

Fikrin nədir?

G ə r ş i v ə z

Onu göstərir zaman.

P i r a n

İştə, alqışlara layiq bir nişan!

Ə f r a s i y a b

Səyavüşə tac və xəl'ət verilsin.

S ə y a v ü ş

İstəməm, sadəlik xoşdur bənimçin,
İranda da vardı tacım, xəl'ətim,
Həp bıraqdım, həzz etmədi xislətim.

Ə f r a s i y a b

Niçin bıraqdın? Pək uğursuz şeymi?

S ə y a v ü ş

Sıqdı bəni altın bir zəncir kibi.

Ə f r a s i y a b

Haydi bəndən böyük bir rütbə istə!

S ə y a v ü ş

Gözüm yoqdur bənim hiç bir rütbədə.

P i r a n

Cəngavərlik daha xoş gəlir ona.

Ə f r a s i y a b

Göndərəyim səni Çin hüduduna;
Böyük bir vilayət isyan içində
Həp çırpınıb durur al qan içində.

S ə y a v ü ş

Al qan içindəmi? Səbəbsizmi ya?

Ə f r a s i y a b

Yasamızı kimsə almıyor saya.

S ə y a v ü ş

(*məğrur*)

Bir ay belə sürməz o qanlı dalğa.

G ə r ş i v ə z

(*ətrafa*)

Cənazən gömülər orda toprağa.

P i r a n

(*əlini Səyavüşün omuzuna qoyaraq*)

Səyavüş söndürür onu şübhəsiz.

Ə f r a s i y a b

(*qızını süzərək*)

E'tiraz etməzmi buna Firəngiz?

F i r ə n g i z

İki könül birsə, diləklər də bir.

Ə f r a s i y a b

Gedin, birlik sizə səadət verir.

Gedirlər.

Birinci v ə z i r

Fikrin nədir?

İkinci v ə z i r

Onu göstərər zaman.

G ə r ş i v ə z

İştə alqışlara layiq bir nişan,
Xayır, xayır, mümkün deyil bu asla,
Dağılsın gərək şu uğursuz yuva.

Pərdə

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

I SƏHNƏ

Çin hüdudunda türk və çin zevqi ilə süslənmiş vali qonağı...

V a l i

*(qalın bığlarını eşər. Barmaqlarını gur saqalı içinə daldırıb düşünür.
İçəri girən qurt baqışlı müşavirə)*

Nə var, nə yoq?

M ü ş a v i r

Vali sağ olsun, bütün
Ölkədə bir sevinc izi var bu gün.

V a l i

Afərin, səndəki zəka bəllidir,
Yoqdur sənin kibi qurnaz müşavir.

M ü ş a v i r

Xayır, sanma bizə uymuş cəməət,
Hər kəs Səyavüşə edər itaət.
Qaçaq Altay belə fürsət bulub da
Xain asilərə edər komanda.
Bütün qaçaqları taqmış ardına,
Atar bizim mə'murları zindana.

V a l i

Bilməm bu haqqı kim vermişdir ona?

M ü ş a v i r

Bəlli, arqalanmış xaqan oğluna,
Onu Səyavüşmü şımartdı, yoqsa
Bu cür'ətlə atılmazdı ortaya.
İsyan yatırmağa gələn bu sərsəm,
Meydan oqur bizə, nədənsə bilməm!

V a l i

Gəlsin, onu tatlı dilə basmalı,
Bir səbəb bulub da həməən asmalı!..

M ü ş a v i r

Xayır, asmaq doğru deyil, bir gecə
Yataqda məhv etməlidir gizlicə.

Bu sırada silahlı zəbtiyyə mə'murları, üstü, başı yırtıq isyançı köylüləri gətirirlər. İçlərində iki qadın da bulunur. Yalnız önlərincə gələn və kinli baqışla bir tərəfdə duran gənc Yalçın təmiz geyinmişdir.

M ə' m u r

Gəlin, haydi!

(Yalçının yaqasından tutub çəkər.)

Sən də!..

Y a l ç ı n

(qızğın)

Bıraql!..

Z ə b t i y y ə m ə' m u r u

Azğınlar!

İ s y a n ç ı l a r

Azğın biz deyilik.

M ə' m u r

Ya kimdir?

İ s y a n ç ı l a r

(mə'murları göstərir)

Onlar!

V a l i

(qadınlara işarətlə)

Bunlardamı isyançıdır?

Y a l ç ı n

Şibhəsiz,
Taun, vəba qarşısında həp biriz.

V a l i

Taunmu?

Y a l ç ı n

Siz taundan da uğursuz,
Ölümdən də zalım və qorquncsunuz.

V a l i

Bu kim?

M ə' m u r

Yalçın! Tazə gəlinin əri!..

V a l i

Zəncirsiz dururmu böylə sərsəri!

Y a l ç ı n

Deyil bana, zəncir yaraşır sana!

V a l i

Söylətməyin, haydi, atın zindana!

Y a l ç ı n

Vicdansız canavar!

V a l i

Susdurun!

M ə' m u r

Sonra?

V a l i

Həpsi birər-birər çəkilsin dara.

Y a l ç ı n

Alçaq!

(*Valiyə*)

Yarın sən də izlərsin bizi.

Z ə b t i y y ə m ə' m u r u

(*qırbacla vurur*)

Haydi!

(*Onları aparır*)

Öncə onun silinsin izi!

(*Müşavirə*)

Nə var? Gözlərinə bir qayğı doldu,
Yalçının gəlini əcəb nə oldu?

M ü ş a v i r

(*yana baqaraq*)

İştə... Baqışları olduqca kəskin!

V a l i

(*ona yaqlaşır*)

Nədir gözlərinə bu hiddət, bu kin?
Düşün, təslim olmadıqca sən bana,
Həsrət qalacaqdır nişanlın sana.

G ə l i n

Bənim duvağımı sən deyil, ancaq
Yalçın açmalıdır.

V a l i

(qolundan tutar)

Yaqın gəl!

G ə l i n

(geri çəkilir, nifrətlə)

Bıraq!

M ü ş a v i r

Yavrum, hər gəlin ki, yeni köçərsə,
Bikri ancaq nəşib olur rəisə.
Şərəfdir bu sana, düşünsən bir az,
Valinin diləyi hiçə sayılmaz.

V a l i

Bu bir qanun! Hər kim boyun qaçırsa,
Eli, əqrəbası batar həp yasa.
Qatlandım nazına bütün bir gecə,
Qırma bəni, yaman olur nəticə.

G ə l i n

Bənim könlüm hər qülbəyə,
Nəş'ə sərpen atəş deyil.
Bənim aşqım hər kölgəyə
Gülümsəyən günəş deyil.

Gülünç taleyimdən bana
Bu gün sönük bir ah qaldı,
Qopdu zalım bir fırtına,
Gənc ömrümü həsrət aldı.

(Ağlar.)

V a l i

İstər gül, istər ağla,
Bana ram olmadıqca,
Qurtulamazsın, saqın!
Nə sən, nə də nişanlın.

G ə l i n

(sərt)

Mümkün deyil bu əsla!
Namus deyil paçavra!

V a l i

(bağırır)

Tərbiyəsizlik yetər!

(Müşavirə)

Bu pərdəyi aç, göstər!
Bəlkə bir az uslansın.

Açar. Uzaqda dəniz və yelkən gəmisini, bir tərəfdə dağlar, ən yaqında isə dar ağacında
yüzü arqaya ağ kömləkli bir cənəzə görülür.

G ə l i n

(onu nişanlısı zənn edərək)

Ah, o Yalçınımı!? Yalçın!
Aman nədir bu dəhşət!?
Sənsiz həyata nifrət!..

(Hıçqırıqlar içində bayılıb düşər.)

M ə' m u r

Xayır, o Yalçın deyil,
Sənin nişanlı deyil.
O, məhbəsdə inliyor,
Hiçlikləri dinliyor.

V a l i

Zavallı!.. İştə bitdi,
Bir anda söndü, getdi.

Cənazəyin üzərinə bir örtü çəkirlər. Dışarıda qorqunc və gurultulu səslər eşidilir

S ə s l ə r

Hanı xırsızlar bəyi?
Yetər tüğyan etdiyi.
Nerdə, göstərin onu,
Gəlmiş ömrünün sonu.

V a l i

Kimdir onlar?

M ü ş a v i r

Səfillər!
Səndən öc almaq dilər.

V a l i

Bu azğınlıq yararmı?
Yoqsa çıldırıdılarımı?!

Türk və çinli qiyafəsində bir yığın isyançı xalq gurultu ilə içəri soqulur. Sadə geyimli Səyavüslə Bəhram da bir tərəfdə durur. Qarayanız Altay isə qabağa gəlir.

A l t a y

İştə, o xain burda!

İ s y a n ç ı l a r

O düşmandır bu yurda.

A l t a y

Həmən cəza bulmalı!

İ s y a n ç ı l a r

Bir anda məhv olmalı!

V a l i

Azğın! Şaşırdınmı sən!?

M ü ş a v i r

İştə o pək sərsəri!

V a l i

Bu sayğısızlıq nədən!?

M ü ş a v i r

O, bunların rəhbəri.

A l t a y

Artıq yetər, səbrimiz həp tükəndi.

İ s y a n ç ı l a r

Səbrimiz həp tükəndi.

A l t a y

Hüququmuz, namusumuz çignəndi.

İ s y a n ç ı l a r

Namusumuz çignəndi.

V a l i

Bən ayrılmam ədalətdən, qanundan.

İ s y a n ç ı l a r

Yalan!.. Çəkilməz yalan!

A l t a y

(əlilə göstərir)

İştə, ədalətin dar ağacları!
Boğazlatdın acları.
Quraqlıq bir yandan, sən də bir yandan,
Xalqa yutturdunuz qan.
Ölkə viran oldu, çiraqlar söndü,
Evlər məzarə döndü.
Vergi deyə hər gün bizi soydunuz,
Yaman günə qoydunuz.

V a l i

Gəlirsiz hökumət təməldən bitər.

İ s y a n ç ı l a r

Bitsin yoq olsun, yetər!

B i r n ə f ə r ç i n l i

Yetər, sandınız bu xalqı oyuncaq,
Xalqı xırpalayır hökumət ancaq.

Y a l ç ı n

İştə bən!..

V a l i

Səni kim bıraqdı?

Y a l ç ı n

(İsyançıları göstərir)

Şaşqın!

Səncə əyləncəmi şu yılmaz aqın?

V a l i

Sus, bu, hökumətə qarşı isyandır!

Y a l ç ı n

Sənin azğınlığın bizə əyandır.

A l t a y

(önünə keçər, qızğın)

Yətər çıldırdınız hökumət! – deyə,
Evləri yıqdınız, ədalət! – deyə.
Məzlumlar qanından badə sondunuz,
Qarğa-quzğun kibi leşə qondunuz.
Qanun deyə doğruluqdan caydınız,
Xalqın namusunu hiçə saydınız.
Aldıqları nəfəs – zəhərli ahlər,
Qidasız çocuqlar ot yeyib yaşar.
Söylə, öyündüyün ədalət bumu?
Hökumət dediyin rəzalət bumu?

V a l i

Kimsə böylə təhqir etməmiş bəni,
Sən nəçisin, kimsin? Aşma həddini!

A l t a y

Zülmətləri yaran bir şimşəyim bən,
Doğdum məzlumların diləklərindən.

V a l i

(qafasını sallar, acı gülüşlə)

Bildim ki, Altaysın, bəlli şöhrətin,
Şübhəsiz böyükdür, gücün, qüdrətin.

(Camaatı göstərir.)

Əfsus, güvəndiyin bu sərsəmlərin
Cümləsi isyançı, cümləsi xain.

S ə y a v ü ş

Bu adlar yaraşır ancaq Valiyə.

V a l i

Bən kimlərə isyan etdim?

S ə y a v ü ş

Hər şeyə;
Haqqa, ədalətə, insaniyyətə,
Namusa, vicdana və heysiyyətə.

V a l i

Demək sən də uyub şu xırsızlara,
Qıymaq istiyorsun böyük sərdara.
Türk və moğol dursun, çinlilər belə
Şımardı da əlbir oldu səninlə.

O çinlilər ki, dün bizə əsirdi,
Qarşımızda bu gün dodaq gəmirirdi.

A l t a y

Həpsi məzlum, ya türk olsun, ya çinli.

S ə y a v ü ş

(*acı gülüşlə*)

Tilki baqışların nasıl da kinli!?

V a l i

(*sinirli*)

Qəhrəmanlıq səni məğrur etməsin,
Qorqunc olur cəzan...

S ə y a v ü ş

Söylənmə, miskin!

(*isyançılara*)

Bağlayın qolunu, susdurun onu!

İsyançılar Yalçınla arqadaşının yarıbağlı qolunun zəncirini açıb Vali ilə Müşavirin
qolunu bağlarlar.

Ç i n l i

İştə haq bağıran haqsızın sonu!

Y a l ç ı n

(*Valiyə dar ağacını göstərir*)

Çoq alçaldın, şimdi sənindir sıra,
Bir az yüksəliyorsən, çəksələr dara.

S ə y a v ü ş

Xayı, saqın! Onu asmış olsalar,
Zəhərlənir leşə qonan qarğalar.
Bəncə layiq ona bir dəmir qəfəs,
İbrət alsın görüb keçdikcə hər kəs.

Ç i n l i

Altay! Sən bu yurda yeni can verdin,
Zülmün qaba heykəlini devirdin.

Y a l ç ı n

Alqış sana, alqış doğduğun soya!
Alqış bəslədiyin böyük duyğuya!

A l t a y

Siz çox inlədiniz zəncir altında;

(Valiyə işarətlə)

O zevqi tapmalı bizim şaşqın da,
Şu qayğısız ovalara, dağlara
Xəyanət uğramaz bu gündən sonra.
Susdu hər bucağa qonan bayquşlar,
Bir də çignəməz bu yurdu sərxoşlar.
Zülmə qarşı dikbaş və məğrur olun!
Hürriyyət uğrunda pək cəsur olun!
Səadət pərisi gülməz qullara,
Munis olur ancaq dəmir qollara.

Pərdə

II SƏHNƏ

Keçən səhnə... Aqşam üstü... Qarşısındakı pərdələr qalqımsız, dar ağacı üzərinə iri fanar qonulmuş, dışarıda gözəl geyinmiş türk, moğol, çin qızları və dəliqanlıları coşğun bir sevincə rəqs edirlər. Firəngiz nədimləri ilə bərabər iri, açıq pəncərədən onlara tamaşa eylər.

S ə y a v ü ş

(gəlir)

Gözün aydın!

F i r ə n g i z

Nə var?

S ə y a v ü ş

İştə əmcəniz!

F i r ə n g i z

Gərşivəzmi?

(Qapıya doğru ilərilər, içəri girən Gərşivəzə.)

Xoş gəldiniz!

G ə r ş i v ə z

(qucaqlayıb alnından öpər)

Firəngiz!

F i r ə n g i z

Babam niçin bizi anıb gəlmədi?

G ə r ş i v ə z

Bu gün bayram olduğunu bilmədi,
Zərər yoq, o gəlməz, siz gedərsiniz.

(Ətrafi süzər)

Nə xoş mənzərələr, nə parlaq dəniz!?

S ə y a v ü ş

Dənizsiz bir ölkə çıxılmaz qəfəs,
Havasız bir məhbəs, alınmaz nəfəs.

G ə r ş i v ə z

İştə həp erkəklər, yosma gəlinlər
Daşqın sevinc ilə rəqs edib gülər.

S ə y a v ü ş

Əvət, şanlı bir gün, uğurlu bayram.

F i r ə n g i z

Xalq üçün qurtuluş günü – şu bayram.

B ə h r a m

Bir yıl əvvəl isyan qopardı burda,
Səyavüş tazə ruh verdi bu yurda.

G ə r ş i v ə z

Duydum şöhrətini bütün ellərdə,
Zəfər dastanların gəzər dillərdə.
Mümkünsə, dinləmək istərdim əl'an
Olub keçənləri kəndi ağzından.

S ə y a v ü ş

Bən şu yurda yeni vardığım zaman,
Sarmışdı hər yeri aclıq və isyan.

Xain mə'murlara cəza verildi,
Qarğışalığ bitdi, köylər dirildi.
Bunu görən qomşu çinlilər belə,
Yığın-yığın əlbir oldu bizimlə.

G ə r ş i v ə z

Aşq olsun, əzizim, böyük məharət!
Var ol, bin yaşa, ən gözəl siyasət!

(Əlini sıqar, şübhəli baqışla.)

Çin xalqına çox da inanmaq olmaz,
Onlar siyasətdə olduqca qurnaz.

S ə y a v ü ş

Xayır, həpsi Çin xaqanından qaçan,
Yoxsul əkinçilər...

G ə r ş i v ə z

Hiylədir, inan!
Onlar yabançıdır bizə, unutma!
Hər azğını türkə bərabər tutma!

S ə y a v ü ş

(sərt və kəskin)

Bən bu düşüncəyə qarşıyım...

G ə r ş i v ə z

Saqın!
Er-gec qıyar sana o məzlum aqın.

Q ı z l a r yemək və şərab gətirir. Bu sırada dışarıdan gurultulu səslər eşidilir.

Y a l ç ı n

Yetər, verilsin cəza,
O vicdansız xırsıza!

A l t a y

Xain qaçsa hər yana,
Qurtuluş yoqdur ona.

Altay və Yalçın camaatla bərabər yaqaladıqları Vali və Müşaviri gətirirlər.

S ə y a v ü ş

Nə olmuş?

A l t a y

Bu alçaq həriflər dəmin
Qaçmaq istiyormuş...

Y a l ç ı n

(Valiyi üstdən aşağı süzərək)

Zavallı miskin!

S ə y a v ü ş

Durun!

A l t a y

Bu xainlər asılsın gərək!

C a m a a t

Asılsın, asılsın!

A l t a y

(Valiyə)

Oh, quduz köpək!

V a l i

(*Səyavüşün ayaqlarına qapanır*)

Bir yıl cəza kafi deyilmi?

S ə y a v ü ş

Asla!

G ə r ş i v ə z

Səyavüş! Onları bana bağışla.

S ə y a v ü ş

Zalim bağışlansa daha çox azar,
Məzlum için qazar ən dərin məzar.

G ə r ş i v ə z

(*Səyavüşə*)

Onun cəzasını biraq bizlərə!

F i r ə n g i z

Əmcəmin sözünü salmayın yerə!

S ə y a v ü ş

Düşün, yaralanmış kinli bir yılan
Sağ qalırsa...

Y a l ç ı n

Xayır, buna yoq imkan.

A l t a y

(*Yalçına*)

Bağlayın qolunu şu azğınların!

G ər ʃ i v ət

Xaqan hüzuruna gedərlər yarın,
Qanun qarşısında rəzil olurlar,
Umulmaz, amansız cəza bulurlar.

A l t a y

Xayır, inanmayın!

F i r ət n g i z

(Səyavüşə)

Susdur Altayı!

S ət y a v ü ʃ

Haydi!

Y a l ət i n

Gəl, xaqan da bunların tayı.

A l t a y

Səyavüş də şah nəslı, xaqan nəslı,
Onun hər kəslə var başqa bir dili.

Gedirlər.

G ər ʃ i v ət

(Səyavüşün əlini sıqaraq)

Var ol, xalq içində qırmadın bəni,
Sağ bıraqmam inan öylə xaini.

Nədimələr qədəhləri doldurur.

F i r ə n g i z

(kəndisi doldurduğu böyük qədəhi Gərşivəzə verir)

Yorğunsunuz, gözəl şərəbdən için!

S ə y a v ü ş

(nədiməyə)

Çin elçisi nerdə, çağır da gəlsin.

B i r i n c i n ə d i m ə

(qarıya doğru baqır.)

Gəldilər.

S ə y a v ü ş

Buyurun!

Eyicə geyinmiş K ö s ə, B ə h r a m l a bərabər gəlir, oturlar.

F i r ə n g i z

(Gərşivəzi Kösəyə tanıtaraq)

İştə əmcəmiz.

K ö s ə

(Gərşivəzə)

Məmnun etdi bizi böylə gəlməniliz.

S ə y a v ü ş

(qədahi qaldırır)

Var olsun Gərşivəz!..

B ə h r a m

(içərək)

Yaşa, bin yaşa!

G ə r ş i v ə z

Çoq təşəkkür!..

R ə q q a s ə girər.

O kim?

F i r ə n g i z

(gülümsəyərək)

Canlı bir əda!

K ö s ə

O, Çin sarayında eşsiz bir inci,
Həm oynamaqda, həm səsdə birinci!

G ə r ş i v ə z

(Firəngizə bəqaraq)

Nəş'əmizə yeni bir nəş'ə qatsın.

F i r ə n g i z

(*rəqqasəyə*)

Şaqqraq səsin duyğuları oynatsın.

Gərşivəz bir də içər.

R ə q q a s ə

(*həm şarqı söylər, həm də rəqs eylər*)

Doğurdu annəm bəni matəmli bir dügündə,
İblis ilə tanrının öpüşdüyü bir gündə.
Gözlərimdə o gündən məstanə cüvlər var,
Ağlasam yüzüm gülər, gülərsəm ruhum ağlar.
Bən istərim hər könül bənim aşqımla dolsun,
Kimsə bana yar deyil, ancaq əsirəm olsun.

Rəqqasə çəkilir, Gərşivəz dərin ah çəkər.

S ə y a v ü ş

“Ah” niçindir?

G ə r ş i v ə z

Bunu o cəllada sor!

(*Əlini şiddətlə masaya vurub qalqır.*)

Xayır, bu hiç vicdanıma sığmıyor.

S ə y a v ü ş

Nə oldu?

G ər ş i v ə z

Hiç!..

S ə y a v ü ş

Kimə qarşıdır bu kin?

F i r ə n g i z

Vali içinmidir?

G ər ş i v ə z

Sormayın!

S ə y a v ü ş

Niçin?

G ər ş i v ə z

Çünkü Vali onun yanında bir hiç!

S ə y a v ü ş

O kim? Daha qorqunc insanımı?

G ər ş i v ə z

Vaz keç!

Alav dalğaları yaqar beynimi,
Hiç bir qüvvət susduramaz kinimi.

S ə y a v ü ş

Yorğunsunuz, bir az yatın, dinlənin.

(Yan odaya götürür.)

G ə r ş i v ə z

(qolunu Səyavüşün boynuna keçirir)

Bilinmədi əfsus qiymətin sənin.

F i r ə n g i z

(Bəhrama)

Daim onda böylə gülünc hallar var,
Bir qədər içdimi, qiyamət qopar.

B ə h r a m

Xayır, bu coşğunluq səbəbsiz deyil.

Həpsi çıxar. Köşə ilə rəqqasə qalır.

K ö s ə

(tələş ilə qıza yaqlaşır.)

Tam fürsətdir! Hanı o zəhri-qatil?

R ə q q a s ə

Yolda düşürmüşüm...

K ö s ə

Yalan söyləmə!

R ə q q a s ə

(ciblərini göstərir)

Yoqdur, inan!

K ö s ə

Çıqar, həzyan eyləmə!

(Ciblərini arar və boğazını yaqalar, bu sırada Firəngiz qapı arasından görünür, dinlər.)

R ə q q a s ə

(bükülü bir kağız çıxarır)

Buyur! Südəbənin bu hiyləsində
Sən də məhv olursun, inan ki, bən də.

K ö s ə

(kağızı açar, gülərək)

Bu bir zəhir ki, ilk öncə güldürür,
Güldürür, güldürür, sonra öldürür.
Səyavüşə məxsus qədəh iştə bu!
Bizdən ona tatlı, sürəkli uyğu!..

R ə q q a s ə

(həyəcanlı)

Həp o, həp Südəbə!..

K ö s ə

(dalıb gedən rəqqasənin qolundan tutar, odadan çıxarmaq istər.)

Gəl, yetər sükut!

R ə q q a s ə

(zəhərli qədəhi alıb yerə çırpar)

Parçalanmalıdır bu qanlı tabut...

K ö s ə

(*kinli*)

Səyavüşə sən dəmi aşiq oldun?

R ə q q a s ə

Sən nəsin? İştə bir duyğusuz odun!

K ö s ə

(*cibindən küçük bir xəncər çıxarır*)

Baq, bu xəncər daha zəhirli, kəskin!

R ə q q a s ə

(*əlindən xəncəri qapar*)

Sən canavar südiyləmi bəsləndin!?

K ö s ə

Xəncəri ver bana!..

R ə q q a s ə

(*ətrafı*)

Zavallı şaşqın!

Öylə qəhrəmana qıyılmaz, saqın!

K ö s ə

Ver diyorum...

(*Xəncəri almaq istər.*)

R ə q q a s ə

Xayıf!

(Xəncəri arqaya atar.)

K ö s ə

(qızı yaqalar, boğar)

Ver!

R ə q q a s ə

(acı fəryad ilə)

Bıraq, bıraq!

K ö s ə

Xəncəri ver, yoqsa...

F i r ə n g i z

(Xəncəri yerdən alıb Kösənin böyrünə saplar)

Al, iştə, alçaq!

K ö s ə

(yıqılaraq)

Ah, bən... ölsəm belə... sizə... aman yoq...

F i r ə n g i z

Sus!

S ə y a v ü ş

(içəridəkilərlə bərabər gəlir)

Nə olmuş?

F i r ə n g i z

Bunda asla vicdan yoq;
Hərif Çindən gələn elçi deyilmiş.

R ə q q a s ə

Südabə göndərmiş, səninçin gəlmiş.

S ə y a v ü ş

Hiç şübhə yoq ki, var gizli bir səbəb.

R ə q q a s ə

(göstərir)

Qədəh də, xəncər də zəhərlidir həp.

F i r ə n g i z

Pozmaq istiyorkən şən həyatını,
Firəngizdən aldı mükafatını.

S ə y a v ü ş

(rəqqasəyi süzərək)

Bu qız da şübhəsiz yoldaşdır ona.

R ə q q a s ə

Fəqət yoldaşlığım varmadı sona,
Biz səni öldürməkçin gəlmişkən,
Nədənsə həp fikrim dəyişdi birdən.

S ə y a v ü ş

Söylə, niçin dəyişdi?

R ə q q a s ə

Hiç sormayın!
Çırpınan qəlbimə yara vurmayın!
Bən çocuqkən saraylara satıldım,
Rüzgar kibi eldən-elə atıldım.
Öc izlərkən, birdən sana tuş oldum,
Fəqət məzlumlara yardımçı buldum.

(Cənazəyə baqar, kinli)

Qıymaq istiyorkən bu miskin sana.
Mane oldum iştə!..

B ə h r a m

Afərin sana!

F i r ə n g i z

Qız məhv olmuşdu bən yetişməsəydim.

(Rəqqasəyi qucaqlar, öpər.)

İnan, səni bütün ruhumla sevdim.

(Nədimələrə.)

Alın, rahatlınsın, o pək üzüldü,
Sisli taleyimiz onunla güldü.

Rəqqasəyi yan odaya aparırlar.

S ə y a v ü ş

(yanındakılara)

Alın cənazəyi!..

Qaldırırlar.

Nə dəhşət!? Əgər
Cihandakı bütün kinlər, fitnələr,
Bütün ihtiraslar olsa həp gəbə,
Bir afət doğardı, o da Südabə!

G ə r ş i v ə z

(*dərin ah çəkər*)

Doğrusu, pək uğursuzmuş taleyin,
Bilməm nə gündə sən cihana gəldin?
Zülmətlə nur qarışdığı andamı?
Xeyr ilə şər bərişdığı andamı?
Sanma bir Südabə azmışdır yolu,
Əfrasiyab ondan daha qorqulu!

S ə y a v ü ş

Bən nə yaptım ona? Tühaf müəmma!?

G ə r ş i v ə z

Diyor ki, göz tikmiş taxtı tacıma.

F i r ə n g i z

Səyavüşmü?

G ə r ş i v ə z

Əvət!

S ə y a v ü ş

Çirkin iftira!

G ər ş i v ə z

Diyor: “Qarşı durur o, qanunlara”!

S ə y a v ü ş

Hanki qanunlara?

G ər ş i v ə z

Kim bilir!?

F i r ə n g i z

Asla!..

Sapdığımız yoqdur qanunsuz yola.

G ər ş i v ə z

Xayır, bu şübhələr sıqmasın sizi,
Yoqdur Səyavüşdə xəyanət izi.

(Digər odaya keçər.)

S ə y a v ü ş

Gedib görmədikcə Əfrasiyabı,
Qalqmaz ortadan bu fitnə dolabı.

F i r ə n g i z

Saqın, getmə, ona bir şübhə gəlsə,
Yalnız sana deyil, qıyar hər kəsə.

S ə y a v ü ş

Yoq, dayanılmaz bu çirkin böhtana,
Ən küçük bir ləkə ölümdür bana.

(Sindirli və coşqun.)

Kimə inanmalı!? İştə hər diyar
Bana qarşı kin və intiqam duyar.
İran xəyanət və hiylə ocağı,
Turan iftira və dəhşət qucağı!..
Çinə getsəm, onlar daha amansız!
Saray böcəkləri yaşarmı qansız?
Lə'nət olsun, uymam bu gündən sonra
Elmasla parlayan qanlı taclara!

Pərdə

BEŞİNCİ PƏRDƏ

Dağ ətəyində bir ova... İki-üç çadır qurulmuş, ikinci çağrı, bulutlu hava, ətraf qayıltqır.
Çadır önündə Vali, Müşavir və Tosun əskəri qiyafədə olaraq qonuşurlar.
Əskərlərdən kimi nevbət bəklər, kimi ətrafi süzərək dolaşır.

V a l i

(kinli adımlarla gəzinir)

Oh, Səyavüş, Səyavüş! Bilməm nə sandın bəni!?
Bir gün didib parçalar dəmir biləklər səni.

M ü ş a v i r

Gərşivəz olmasaydı, hər ikimiz bitmişdik,
Gedər-gəlməz diyarə ziyarətə getmişdik.

V a l i

İnan ki, sağ qaldıqca böylə vatan xaini,
Sönməz Əfrasiyabın alav püskürən kini.

M ü ş a v i r

Diyorlar ki, qorqudan Çinə qaçmış...

T o s u n

Həp yalan.

V a l i

Xayır, o qorqaq deyil.

M ü ş a v i r

Fəqət, xain bir insan.

T o s u n

(ətrafa)

Bütün bu uydurmalar Gərşivəzin hiyləsi!

(Onlara.)

Xain deyil Səyavüş...

M ü ş a v i r

Sus bə, şeytan köləsi!

V a l i

(ətrafdakı əskərlərə)

Haydi, baqın yollara, o sapqın nerdə olsa,
Burdan keçər şübhəsiz, həməən alın ortaya!

M ü ş a v i r

Bulutlara uça da qurtuluş yoqdur ona.

(Üç-dörd nəfərlə uzaqlaşır.)

T o s u n

(ətrafa)

Məraqlıdır tilkilər saldırsa arslana.

Bu sırada göy gurlar, şimşək çaqar.

V a l i

Kişnər də yıldırımlar, qılıç çəkər bulutlar,
Göylər səltənətində qavğamı, şənlikmi var!?

R ü b a b ə

*(qıyafətini dəyişdirmiş olduğu halda, tacir qıyafətli pişxidmətlə gəlir.
Acı fəryad ilə.)*

Ah, aman!

T o s u n

Dur, nə olmuş?

R ü b a b ə

Dəhşət aldı cihanı,
Şaşırmış bir yolçuyuz, yoqdur səfər imkanı.

P i ş x i d m ə t

Biz nerdəyiz? Bu yollar çıxar hanki bir yana?

T o s u n

O yol Çinə, baq bu da Əfrasiyab yurduna.

Boru çalınır, G ər ş i v ə z bir neçə cəngavərlə gəlir.

R ü b a b ə

Gələn kimdir?

T o s u n

Gərşivəz!

(Arqadaşlarına.)

Hazır olun, səla...m dur!

(Tə'zim için qılıç çəkərlər.)

P i ş x i d m ə t

(təmənnə edər, Rübabəyi Gərşivəzə təqdim ilə)

Əfəndim! Qadınıcağaz sizi görmək istiyor.

G ə r ş i v ə z

Nerdənsiniz, kimsiniz?

R ü b a b ə

Keykavusdan elçiyiz,
İştə məktubumuz var.

G ə r ş i v ə z

Öyləmi? Xoş gəldiniz.

(Bir tərəfə çəkilib məktubu oqur.)

“Ey könlümün sevinci, çəlik qollu Səyavüş!
Tam fürsətdir, hazır ol, hər tədarük görülmüş.

Sən bir yandan hücum et, Çin xaqanı bir yandan,
Tus ilə Zal oğlu da saldıracaq İrandan.
Alt-üst edin Turanı, orduları əzilsin,
Əfrasiyab hüzura qolları bağlı gəlsin.

İmza: baban Keykavus”.

(İblis qəhqəhəsila.)

Baq, bunu pək bəyəndim.

(Tosuna.)

İkram edin bunlara!

T o s u n

(soyuq)

Buyursunlar, əfəndim!

(Hər ikisini çadıra aparır, ətrafda boru çalınır.)

Ə f r a s i y a b

(Piranla bərabər gəlir)

Bu çadırlar burda niçin qurulmuş?

P i r a n

Yol pək uzaq, bəlli, əskər yorulmuş.

Ə f r a s i y a b

Saqın, fürsət bulub Səyavüş qaçar,
Sonra başımıza fəlakət açar.

G ər ʃ i v ə z

Hər tərəfdən iştə tutulmuş yolu,
Yoqdur ona asla qurtuluş yolu.

Ə f r a s i y a b

Hər kim o sapqını əsir edərsə,
Mükafat alacaq hər nə istərsə.

P i r a n

Səyavüşə sapqın demək doğrumu?

(Çin yoluna baqar, heyrətlə.)

O kim, Səyavüşmü? Gerçəkdən omu?

Ə f r a s i y a b

Kəndisi, iştə! Rəzil, ədəbsiz!

G ər ʃ i v ə z

Sağ-solunda Bəhram ilə Firəngiz!

Ə f r a s i y a b

Haydi, bir az rahatlınsın çadırda,
Xainləri bəklər ən ağır cəza.

P i r a n

Hiç bir zaman,
Zaval yoqdur doğruya.

Gedirlər.

G ə r ş i v ə z

(*alaycı gülüşlə, ətrafa*)

Er-gec sərab olur o tatlı rö'ya,
Sevin, sevin!.. Əvət, uzaq deyildir,
O, başbuq olacaq, sən də baş vəzir.

Ə f r a s i y a b

Bəncə suçlu deyil o şanlı əskər.

G ə r ş i v ə z

Aldatmasın səni gözəl nəğmələr,
Hələ dağlardakı isyan sönməmiş,
Altay da əzmindən hələ dönməmiş.
Ətraf kəntlər hər gün ona qoşulur,
Gün-gündən ordusu hər qüvvət bulur.
Səyavüşün əli çatsa Altaya,
Salır bizi daha qorqunc qavğaya.
İştə Keykavusun əli var hələ,
İstər Səyavüşlə versin əl-ələ.

Ə f r a s i y a b

Xayır, Səyavüşdə hiç bir hiylə yox.

G ə r ş i v ə z

(*kinayəli*)

Sazın tellərində əfsanələr çox!

Ə f r a s i y a b

Yetər, yetər, artıq usandıq, yetər!

G ər ʃ i v ə z

Hər halda ot kökü üstündə bitər.

Ə f r a s i y a b

İnanmam, o xain deyildir, xayır.

G ər ʃ i v ə z

(məktubu verir)

İştə oqu! Bu hər sirri anlatır.

Ə f r a s i y a b

(oquyaraq sarsılır)

“... Çəlik qollu Səyavüş
Sən bir yandan hücum et,
... Hər tədarük görülmüş.
Çin xaqanı bir yandan,
Tus ilə Zal oğlu da
Saldıracaq İrandan.
Alt-üst edin Turanı,
Orduları əzilsin.
Əfrasiyab hüzura
Qolları bağlı gəlsin!”
Nə dəhşət?!

G ər ʃ i v ə z

Nə cəsarət!

Ə f r a s i y a b

Çəkilməz bu xəyanət!

(*Tosuna*)

Çağır gəlsin, o sərəqin cəvab versin.

T o s u n

İtaət!

(*Çadıra girər.*)

Ə f r a s i y a b

(*Gərşivəzə*)

Bir az suçlu çıxdımı? Həbsə alınsın həməən,
Bir bəhanə bulub da üz başını cəsəddən.

(*Məktubu əlində bürüşdürür.*)

İlk görüşdə bən sənin haq sözünə baqmadım,
Səyavüşün bir casus olduğunu çaqmadım.

S ə y a v ü ş ü gətirirlər.

F i r ə n g i z

Ah, sevgili babaciyim!

Ə f r a s i y a b

Yaqlaşma!

(*Sərt və kəskin tevr ilə ona və Səyavüşə.*)

Sən də, o da düşmansınız tacıma.

F i r ə n g i z

Bizmi?

Ə f r a s i y a b

Əvət, yaptığınız haqsızlıq,
Qanunsuzluq deyildir əfvə layıq.
Gəl, yaqın gəl!

S ə y a v ü ş

Əmriniz?

Ə f r a s i y a b

İştə məktub var sana,
Baban çağırmış səni, yenə əski yurduna.

S ə y a v ü ş

Xayır, istəməm, xayır, İran bir cənnət olsa,
O yurda sanma bir də Səyavüş ayaq basa,
Hind ormanlarındakı qaplanlara qoşulsam,
Himalaya başında qartallara eş olsam,
Nildəki timsahların atılsam qucağına.
Mümkün... Amma tutulmam örümçəklər ağına.
Südəbələr bəsləyən uğursuz bir ölkənin
Uğramam hüduduna, bundan əmin ol, əmin!

Ə f r a s i y a b

Öylə isən güclü ordu verəyim sana,
Alt-üst edib İrani saldır Kəyan şahına!

S ə y a v ü ş

Xayır, o alçalsa da bən alçalmaq istəməm,
Aqıtsa da qanımı, bən öc almaq istəməm.

Ə f r a s i y a b

(alaycı gülüşlə)

Aranızda, şübhəsiz, qırılmayan tellər var,
Şu məktubu al oqu, baq gör nələr sayıqlar!?

(Məktubu Səyavüşə verir, Səyavüş gözdən keçirir.)

Gərşivəz

(Əfrasiyaba yanaşır, kinayə ilə)

Bizim şanlı qəhrəman siyasətdən də anlar,
Həmən cəvab bulur da işin içindən çıxar.

Səyavüş

(həyəcanlı)

İştə bənim için ölüm fitvası!
Südabənin yeni bir iftirası!

Əfrasiyab

Yazan Südabəmi?

Səyavüş

Xayır, Keykavus.

Gərşivəz

Gizli tədbirlərin hiç oldu, əfsus!

Səyavüş

(sinirli)

Gərşivəz! Sən dəmi dil açdın bana?
Sən dəmi, sən dəmi küsdün vicdana?

Əfrasiyab

Sus, bənim qardaşım təhqir edilməz!
Gərşivəz iftira, dəsisə bilməz.

S ə y a v ü ş

Haqlısınız, əvət, anladım işi,
Sadəlik də abdallığın bir eşi.

(Gərşivəzə.)

Düşün, əgər xain olsaydım, asla,
Silahsız, ordusuz çıqmazdım yola.
Tatlı dillərinə uyub gəldim bən,
Əsirgəmə, hər nə gəlsə əlindən.

Ə f r a s i y a b

Yetər, çox şımardı, həməən susdurun!
Bağlayın qolunu!

F i r ə n g i z

(babası önündə diz çökərək)

Mərhəmət!

S ə y a v ü ş

(kəndisini yaqalamaq istəyənlərə)

Durun!

F i r ə n g i z

Lütf edin, acıyın, o, xain deyil!

S ə y a v ü ş

Üzülmə, yalvarma!

Ə f r a s i y a b

(qızının qolundan tutub itələr)

Çəkil!

S ə y a v ü ş

Oh, səfil!

Lə'nət o günə ki, sığındım sana,
Nifrət güvəndiyim qanlı xaqana!
Bən atıb da gəldim Kəyan tacını.

(Firəngizi göstərir.)

Şərəf bildim onun izdivacını,
Düşünmədim, babam kimi sən də,
Əqrəblər yaparmış yuva beynində.
Bu bir suçmu, söylə, yalnız qəhr olan
Ölkələri xilas etdim aclıqdan.

(Vali ilə Müşaviri göstərir)

Haq tanımaz zalımlardan öc aldım,
Bilmədim ki, buna qızarmış dayım.
Əvət bilmədim ki, dumanlı başlar
Haqqı deyil, haqsızlığı alqışlar.
Səncə xoşmu xalqın acı fəryadı?

(Həyəcanla.)

Ah, babam da, sən də məzlum cəlladı!..

Ə f r a s i y a b

Dəf edin, görməsin onu gözlərim.

S ə y a v ü ş

Bu siz, bu bən!.. Bitdi artıq sözlərim.

(Səyavüşü əskərlər aparırlar.)

F i r ə n g i z

(babasına)

Ah, səndə mərhəmət, vicdan yoqmudur?
Səyavüş, Səyavüş!.. Aman, getmə, dur!

Gedirlər.

B ə h r a m

İştə boynum, iştə qılıc, xaqanım!
Qurtar onu, sana halaldır qanım.

Ə f r a s i y a b

Xainin cəzası ölümdür ancaq!

P i r a n

Sağın, öylə şanlı bir gəncə qıymaq
Qəlbindən yaralar bütün dünyanı,
Anıldıqca ağlar qoyar Turanı.

D ə l i q a n l ı

(tələş ilə gəlir)

Dəhşət!.. O kimsəyi saya salmıyor.

Ə f r a s i y a b

Səvavüşmü?

D ə l i q a n l ı

Əvət, təslim olmıyır.

G ə r ş i v ə z

İştə, o dönmüş bir dəli qaplana,
Saldırıyor sağa-sola hər yana.

Coşğun muzika... Çarpışma və gurultu səsi... S ə y a v ü ş sıyırma qılıc gəlir. Önündə qaçan V a l i y ə, M ü ş a v i r ə hücum edər, başqa cəngavərlər onun ətrafını sarar, qılıc-nizə şaqırtısı ortalığı çınlatır. Bəhrəm də silah çəkib Səyavüşə yardım edər.

Ə f r a s i y a b

Acımayın, vurun, həməən susdurun!

S ə y a v ü ş

Ah, bu sənin!

(Valiyi yaralar.)

G ə r ş i v ə z

(ətrafdakılara.)

Hücum!

P i r a n

Ah, aman, durun!

G ə r ş i v ə z

Baq böylə!

(Arqadan vurur.)

S ə y a v ü ş

(yığılır)

Uğursuz, alçaq!

Ə f r a s i y a b

Xainlərin budur cəzası ancaq!

G ə r ş i v ə z

Nihayət qırıldı zəfər şəhpəri!

S ə y a v ü ş

Səndən şərəflidir av köpəkləri!..

Ə f r a s i y a b

Yazıq!.. Keykavusa etmədin imdad!

S ə y a v ü ş

Keykavus bir cəllad, sən də bir cəllad!..

(Susar, qolları yanına düşər.)

Pərdə

SON

MÜNDƏRİCAT

DRAM ƏSƏRLƏRİ

Knyaz	7
Səyavüş	119

HÜSEYN CAVİD
ƏSƏRLƏRİ
BEŞ CİLDDƏ
IV CİLD
“LİDER NƏŞRİYYAT”
BAKİ-2005

Buraxılışa məsul: *Əziz Güləliyev*

Texniki redaktor: *Rövşən Ağayev*

Tərtibatçı-rəssam: *Nərgiz Əliyeva*

Kompyuter səhifələyicisi: *Rəşad Həmidov*

Korrektor: *Pərvanə Məmmədova*

Yığılmağa verilmişdir 06.08.2004. Çapa imzalanmışdır 15.02.2005.
Formatı 60x90 $\frac{1}{16}$. Fiziki çap vərəqi 16. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 26.

Kitab “PROMAT” mətbəəsində çap olunmuşdur.